

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

40e jaargang nr. 3

mei - juni 2011

Inhoud

- Erik Dekeyser: Gustaaf Emile De Keyser. Pioniers in Congo. Gentenaars vermeld als Koloniale Helden.	202
- Paul Bergmans: Inventaire Archéologique: Boekband van Petrus Dux.	210
- Guy Schrans: "Pierre-Victor, Jacques Clément et les autres". Minder bekende Gentse notabelen uit de periode 1780-1840 (deel 4) 4. Maximilien Macaire en Pierre-Georges de Meulenaere.	212
- Erik De Keukeleire: Sint-Denijsplein, een Trilogie. Marsveld en Paardenrenbaan. Deel III. 1881-1913.	223
- Pierre Van Clevén: Schatten op zolder en hun geschiedenis.	240
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties: Koning Leopold II-laan 24. Huis de Kat en de Hond.	246
- Luc Devriese: Digitaal zoeken in Gentse bibliotheken.	250
- Pierre Kluyskens: Keizer Karel: Standbeeld.	252
- Lieve Vande Casteele: De sociale kwestie. Een focus op de Coupure.	257
- Daniël Van Ryssel: Vergeten Gentse schrijvers. Herman Van Overbeke.	263
- Luc Devriese: <i>Ghendtsche</i> toestanden: De jeugd van tegenwoordig. (Anno 1796-1798).	265
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 3-4 December.	270
- G. Desmet, R. De Vriendt-Mores: Een commerciële heildronk ter ere van Jacob Van Artevelde.	274
- A. Eggermont: Documentatiecentrum: Werking van de Bibliotheek in 2010.	283
- Hugo Collumbien: Het Kroniekje van een oude Gentenaar.	283
- Bibliografie.	286
- Vraag en antwoord	288
- Lezers schrijven ons.	289
- A. Van Werveke: Wellington te Gent	293
- Dit bestaat nit meer: Militair Hospitaal	296

GUSTAAF EMILE DE KEYSER

PIONIERS IN CONGO, GENTENAARS VERMELD ALS KOLONIALE HELDEN.

Met de vijftigste verjaardag van de Congolese Onafhankelijkheid die men herdacht heeft, zullen er wel meer lezers zijn die met heimwee of met gemengde gevoelens hebben teruggedacht aan de tijd die zij doorbrachten in de koloniale periode in Belgisch Congo (1870-1960). Het is vooral het decennium vóór de onafhankelijkheid waaraan ze de mooiste herinneringen overhouden. Daarna is het in het onafhankelijke Congo-Kinshasa met de eerste republiek (1960-1965) en daarna met de tweede republiek en het Zaïre van Mobutu (1965-1997) en thans in de huidige Democratische Republiek Congo steeds bergaf gegaan. Dit werd ons recent nog in de media met niet mis te verstane woorden duidelijk gemaakt en via allerlei televisieprogramma's breed uitgesmeerd in beeld gebracht.

Zij die de koloniale periode hebben meegemaakt, worden vrij zeldzaam en het is dan ook best dat getuigen hun verhaal hetzij nu zelf neerschrijven, hetzij doorvertellen aan hun nazaten.

Deze periode kan ingedeeld worden in de tijd van Congo Vrijstaat (1885-1908) en de tijd daarna.

Ook in die eerste periode van de privékolonie werden Congolezen uitgebuit en stierven er wellicht vijf miljoen mensen. Die terugval was ook voor een deel te wijten aan ziekte en ondervoeding. Ook uitputting door dwangarbeid en verhuizing hadden een negatieve invloed op het bevolkingscijfer.

Congo spreekt enorm tot mijn verbeelding want ook wij hebben iemand in de familie gehad – Gustaaf De Keyser, de neef van mijn grootvader – die ‘koloniaal’ geweest is, in de tijd van Congo Vrijstaat dan nog.

Het is mij nog altijd niet duidelijk waarom men die man niet vermeld heeft op het monument ter herinnering aan de koloniale veteranen van Groot Gent (met daarachter het borstbeeld van Koning Leopold II) aan het parkje aan de Gustaaf Callierlaan – Franklin Rooseveltlaan. Op dit monument met de Congoster (of de vertrekschijf zoals de oudere Gentenaars ze noemden) staan al de namen in keramieke letters gekleefd van de Gentse pioniers die overleden in Afrika vóór 1908. De reden ligt zeker in het feit dat Gustaaf De Keyser

in Zulte geboren werd. Dat hij daarna 25 jaar in Gent heeft gewoond, heeft men spijtig genoeg gewoon over het hoofd gezien.

GEZIN DE KEYSER

Vader Jan De Keyser (Gent 1841 - Gent 1886) was gehuwd met Maria Ludovica Paermentier (Zulte 1850 - Gent 1929). Jan was monteur en mekaniëker voor de werkhuizen Van den Kerchove aan de Coupure Links te Gent. Deze machinefabriek werd in 1825 opgericht en verwierf in 1867 wereldfaam nadat zij verbetering bracht in de stroomverdeling. Ze werd in 1891 omgevormd tot naamloze vennootschap en in 1934 opgenomen in de fusie Carels-SEM. Het was voor deze firma dat Jan o.m. naar China en in 1880 naar Rusland reisde om er montagewerken uit te voeren. Marie Louise Paermentier was vroedvrouw en werd op 22 september 1868 in die hoedanigheid aangeesteld te Gent. Nadat zij in 1871 te Zulte gehuwd waren werden daar op drie jaar tijd drie kinderen geboren, met name Henri in 1873, Valentina in 1874 en Gustaaf in 1875. In 1876 kwamen zij terug naar Gent wonen aan de Groendreef 178 waar datzelfde jaar de jongste dochter Elvire werd geboren. Jan De Keyser overleed er plotseling vrij vroeg te Gent op 45-jarige leeftijd waardoor Marie Louise met vier tieners achterbleef. Dit is er waarschijnlijk de oorzaak van geweest dat haar twee oudste kinderen nog voor de eeuwwisseling naar Parijs trokken 'pour chercher de l'ouvrage'... maar zeer vlug naar Gent terugkwamen. Het gezin woonde ondertussen aan de Palinghuizen 5 (huidige Elyzeese Velden) en daarna Noordkaai 38 (huidige Bargiekaai).

GUSTAAF EMILE DE KEYSER

Geboren te Zulte op 8 augustus 1875 kwam hij het jaar daarna met zijn familie naar Gent wonen. Hij volgde hier Lager Onderwijs en sprak Vlaams en Frans. Hij zou dan als jongeling enige tijd als diamantslijper gewerkt hebben te Antwerpen vóór hij zich – nog geen 17 jaar oud – vanaf 5 mei 1892 liet inlijven in het Belgisch Leger bij de 4e Lanciers die toen gekazerneerd waren in de Brusselsepoortstraat te Gent. Hij werd reeds op 8 april 1893 brigadier. Hij is er ontslagen of weggezonden op 5 februari 1900 na bijna acht jaar legerdienst.

Op 16 augustus 1900 liet Gustaaf zich voor drie jaar inlijven als korporaal bij de Force Publique in Congo die daar reeds in 1886 was opgericht. Dezelfde dag mocht hij reeds vertrekken. Deze internationale zogezegde huurlingenmacht rekruteerde toen nog vooral haar soldaten in het Nigerebekken, Somalië,

Gustaaf De Keyser liet zich nog fotograferen vóór zijn afreis naar Congo bij fotograaf G. Dubois aan de Noordstraat 4 te Gent.

Ethiopië en Zanzibar.

Koning Leopold II had als hoofd van de Vrijstaat Congo, sedert 1 augustus 1885, mankracht nodig. Om veiligheidsredenen – internationale politiek – wilde de koning zijn buitenlands personeel vervangen door Belgen. Het was pas op 15 november 1908 dat Belgisch Congo een kolonie werd van België.

Deze weermacht werd vooral ingezet bij de ordehandhaving. Onze koning voerde dezelfde politiek tegenover de Franse missionarissen. Hij vroeg b.v. aan de Paters van Scheut, die in China bedrijvig waren, zich ook op middenafrikaans terrein te begeven. Deze rekrutering was ook vooral interessant voor jonge officieren die zich in België verveelden, die uit waren op avontuur en actie, bezield door idealisme, het christendom

en de westerse cultuur naar de inlanders wilden brengen.

In België werd propaganda gevoerd voor een loopbaan in Congo in en rond de Belgische kazernes. Er was heel wat belangstelling omwille van de vlugge promotie en de hoge betaling. De jaarwedde van Gustaaf bij zijn aanwerving bij de Force Publique bedroeg toen 1200 frank (in huidige munt ca 5200 euro). Dit kwam overeen met de toenmalige wedde van een leraar aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten.

De Belgische militairen – vooral dan de officieren – die toen naar Congo wentsen te vertrekken werden eerst naar het Geografisch Instituut overgeheveld en vandaar naar de Force Publique van Congo. Ondertussen werd vanaf 1894 de verplichte legerdienst voor de Congolese jongelingen ingesteld.

De inscheping van Gustaaf De Keyser naar Congo had plaats te Antwerpen met de stoomboot SS Anversville op 16 augustus 1900. Passagiersschepen kregen namen van Belgische steden, vorsten en prinsen of van Congolese

metropolen in spe met telkens ‘ville’ achter. Er waren de Léopoldvilles, Albertvilles, Bruxellesvilles, Baudouinvilles, de Ville de Bruges, de Ville de Liège die na een aantal jaren van de hand werden gedaan en vervangen werden door modernere en grotere ‘Congo-boten’. Deze schepen waren sedert 1895 eigendom van de toen opgerichte Compagnie Belge Maritime de Congo die samenwerkte met de Société Maritime du Congo.

De reis naar Congo met aankomst in Boma, waar de Congostroom uitmondt in de Atlantische Oceaan had plaats op 4 september 1900, een reis van 19 dagen (de terugweg duurde 21 dagen). Het was niet steeds een aangename reis in een woelige Middellandse Zee tot de Atlantische Oceaan met zeeziekte, wankelende benen, de brandende zon. De diepblauwe kleur van het water en de hemel waren daarentegen indrukwekkend.

ADJOINT TE MAPALMA

Gustaaf werd meteen aangeduid voor de Aruwimivier, een bijrivier van de machtige Congostroom, die ten noorden van Stanleyville (huidige Kisangani) stroomde. Hij vertrok met een stoomboot uit Boma en voer zo naar Basoko waar de Aruwimi in de Congostroom uitmondde. Hij kwam daar toe op 9 november 1900 en werd op 24 november aangeduid als adjoint te Mapalma, een dorp aan de Lulu, in vogelvlucht 160 km ten noordoosten van Basoko.

Het aantal blanken in Congo bedroeg in 1900 amper 1958 zielen. De meesten brachten hun tijd in eenzaamheid door naar best vermogen. Toch werkte dit op het gemoed. De eentonige oerwoudmuur die de wegen versperde en het isolement waren de grootste vijand. Er dreigde ook nog het gevaar van het gigantische bedrijf FHD. De pioniers gebruikten dit letterwoord cynisch naar het voorbeeld van onze koning: F stond voor fièvre (koorts), H voor hematurie (bloedwateren) en D voor dysenterie (bloedloop). Veel jonge pioniers die als robuuste kerels waren vertrokken werden dus door ziekte geteisterd. Dit was ook zo met Gustaaf. Het ging op een bepaald ogenblik niet meer zo goed met zijn gezondheid. Volgens familieoverlevering kreeg hij malaria of moeraskoorts, een infectieziekte die veroorzaakt wordt door parasieten en door de malariamug op mensen wordt overgebracht. Een vrouw zou dan gedurende vijf dagen op zoek gegaan zijn naar een geneesmiddel (mogelijk kinine) maar kwam met lege handen terug.

Volgens het officiële medisch rapport moest Gustaaf op 17 augustus 1901 afgevoerd worden naar Leopoldstad (Kinshasa) omdat hij ter plaatse niet kon geholpen worden. Hij werd in stervensnood getransporteerd voor een tocht van 1500 km langs de Congostroom maar overleed na 600 km te Balanga

(Nieuw Antwerpen) op 27 augustus 1901 aan dysenterie (bloedloop). Deze zware vorm van diarree die veroorzaakt wordt door een bacterie kwam er mogelijk door het drinken van besmet water. Gustaaf was pas 26 jaar en had Congo slechts één jaar gediend.

In tegenstelling tot wat er in de familie verteld werd is hij niet op zee gestorven en begraven maar kreeg hij wellicht in Balanga (Nieuw Antwerpen) een eenvoudig graf. Nog volgens overlevering – die meestal in overwegende mate sterk gekleurd is – zou Gustaaf ook in Congo kort na zijn aankomst gehuwd zijn met een inlandse vrouw die er school gelopen had en enige kennis bezat. Dit werd de blanke militairen aangeraden om zich beter in de brousse te kunnen verplaatsen, zich te beschermen en met de plaatselijke gebruiken om te gaan. Zij zouden dan ook beter geaccepteerd worden door de plaatselijke bevolking. Dit huwelijk zou wettelijk geweest zijn in Congo Vrijstaat maar niet in België. De trouwring was gemaakt uit gevlochten stro en de nieuwe echtgenote dronk een bepaalde kruidendrank als anticonceptiva.

Waar of niet waar ? Wij zullen het wellicht nooit weten. Merkwaardig is wel dat zulke details na verschillende generaties nog worden doorverteld.

Enige maanden na zijn overlijden werd zijn metalen reiskoffer met enige persoonlijke bezittingen aan de familie terugbezorgd. Samen met een drietal foto's zijn dit de enige souvenirs aan onze verre neef-koloniaal.

Ook al wordt hij in Gent op het monument van de 66 Congopioniers niet vernoemd, toch is hij niet vergeten. In 1975 brachten wij met de kinderen een bezoek aan het Museum voor Midden-Afrika te Tervuren. Met enige verwondering en fierheid ontdekten wij de naam Gustaaf De Keyser bij de helden op de muur in één der zalen.

Ook in het boek 'Aan onze koloniale helden die stierven voor de beschaving (1876-1908)' uit 1932 wordt hij vermeld. Enerzijds op blz. 275 in de 'Eeretablel der in Afrika voor de beschaving gestorven Belgen' wordt G.E. De Keyser genoemd als onderofficier, overleden op 27 augustus 1901 te Nouvelle Anvers en anderzijds in de lijst op blz. 292 'Steden en gemeenten van België die zich mogen roemen Koloniale Helden onder hunne groote dooden te hebben'. Hij wordt niet bij de Gentenaars vermeld maar wel als enige inwoner van Zulte. Dit is dan ook – zoals reeds gemeld – de reden waarom hij niet op het monument van de Gentse Congopioniers wordt vernoemd.

ANDERE GENTENAARS - HELDEN

Hierbij de alfabetische lijst van de overige Gentenaars die in Afrika het leven lieten zoals die vermeld worden in het boek 'Aan onze koloniale helden...'.

Het zijn er 56. Diezelfde Gentenaars staan ook vermeld op het monument ter herinnering aan de koloniale veteranen aan het parkje bij het begin van de Gustaaf Callierlaan. Naast hun naam staat ook hun functie alsook datum en plaats van overlijden.

V. Bouffieux, onderofficier, 12.1.1901, Lukafu (Katanga);
A.J.F.G. Bracq, Rooms priester, 21.9.1890, Léopoldville;
J.A. Bruggeman, paswerker, 11.11.1892, Matadi;
R.A. Claeys, eerste officier, 1.8.1902, La Tafari;
A.P.G. De Cock, bediende, 22.5.1908, Simba;
E.J.J.L.L.M. de Hollogne, bediende, 17.12.1899, Bolobo;
A.L.M. De Leu, luitenant, 25.5.1881, Tabora;
L.H.F.G. Delmotte, onderofficier, 3.12.1893, Momensi;
J. De Raeve, agent 'commercial Anversoise', 21.7.1900, Dobo;
V.J. De Ridder, agent 'générale Africaine', 17.4.1900, Faradje (Makrakra);
E.G. Descamps, kapitein-bevelhebber, 8.10.1903, Dufile;
L.G.E. de Schietere, onderluitenant, 13.10.1896, Léopoldville;
H.C. De Witte, bestuursagent, 20.7.1904, Basoko;
A.M.P. Doods, eerste onderofficier, 2.5.1904, M'Bali;
A.A. Dua, onderluitenant, 21.9.1898, Lusambo;
J.C.E.E.V. Goetgeluck, onderofficier, 17.12.1894, Coquilhatville;
L.N.M.A.A.H.G. Goethals, bediende, 4.4.1896, Nouvelle-Anvers;
H.E. Gondry, algemeen opzichter, 18.5.1891, Boma;
G. Greasley, staatsagent, 22.5.1886, Boma;
A. Huysman, missionaris van Scheut, 17.3.1905, St.-Antonius van Lusambo;
D.F. Lanckman, telegraaflegger, 12.2.1901, in de zagerij van het kanaal;
A.J.F. Langerock, onderofficier, 18.8.1895, Gandu;
A.A.J. Latour, eerste onderofficier, 11.12.1907, Kingoi;
L. Lefebure, hotelier-limonadier, 25.3.1894, Matadi;
V.A.J. Loose, handelsagent, 21.1.1894, Boma;
L.B.A. Loijs, luitenant, 23.4.1908, Biondo;
C. Lys, agent, 'plantations Lukula', 22.5.1901, Mayanga N'Jambi;
L. Lys, landbouwkundige 'plantations Lukula', 14.7.1902, Boma Sundi;
A.J. Mussche, handelsagent, 10.5.1892, Yanga;
A.J.L.M. Pardoën, akkerbouwkundige, 27.11.1895, Matadi;
J.L.H. Posse, zaakvoerder, 24.3.1891, Ganghila;
E.P.E. Puls, luitenant, 19.4.1895, Mopoi;
O.F. Roels, onderofficier, 26.3.1901, Kero;
G.S.M.A. Rousseau, agent 'comptoir commercial Congolais', 22.1.1908, Kassombo N'Saie;

H.J. Simon, bediende, 6.3.1899, Ibengo;
 L.L.E.M. Slimbroeck, luitenant, 13.11.1903, Libenge (Ubangi);
 J.A. Tagon, onderofficier, 14.2.1897, Mongua;
 C.M.E. Tertzweil, onderropzichter, 14.2.1902, Watervallen François Joseph;
 L.F. Van Bouchaute, eerste onderofficier, 30.12.1898, Coquilhatville;
 G.J.M. Van Canegem, landmeter van 't kadaster, 9.4.1908, Gombe (Lomela);
 A. Van den Bossche, agent 'commercial Anversoise', 11.6.1900, Ngali;
 G.M.F.E.J. Vanden Heuvel, teeltoverste, 1.7.1901, Coquilhatville;
 H.M.F.E. Vanderhaeghen, onderofficier, 27.7.1902, Watervallen 'François Joseph' Kwango;
 H.L.P.J.M.G. Van der Straten Waillet (baron), onderluitenant, 20.9.1896, Stanley Falls;
 A.F. Vanderstuyft, bediende, 16.12.1901, Bumba;
 E.J. Van de Wynckel, bestuursagent, 20.10.1904, Irebu;
 A.A.F. Van Herrewege, agent 'comptoir commercial Congolais', 14.7.1890, N'Saka;
 G.C. Van Houcke, agent 'Anv. commerce Congo', 25.9.1903, Libute;
 J.B.J.P.M. Van Melle, bediende, 20.5.1907, Lireka;
 H. Van Veerdeghem, belastingstoezichter, 13.5.1896, Irebu (Evenaar);
 F. Verheye, agent 'agriculture plantations Congo', 7.12.1900, Thisundi;
 E.C. Waem, onderopzichter, 26.11.1898, Boma;
 A.J. Welsch, bediende, 21.2.1899, Uere;
 M.E.M.G. Wolters, katholiek missionaris 25.4.1903, Moanda;
 G.F. Wtterwulghe, algemeen commissaris, 8.5.1904, Lé (Lado);
 F.C. Wtterwulghe, onderluitenant, 8.11.1906, Faradje.

Op het monument staan ook nog de namen van koloniale die niet bij de Gentenaars in het heldenboek vermeld worden maar wel in een deelgemeente woonden of het deel dat vroeger ook al tot Groot-Gent behoorde. Er is er zelfs één uit Anderlecht. De gemeente waar – volgens het heldenboek – de betrokken pionier woonde en/of geboren werd staat tussen haakjes.

E.H. Bluysen, agent, Mongala, 4.4.1905, Lisala (Sint-Amandsberg);
 C. Crouquet, onderluitenant, 19.5.1891, Muene-N'Dinga (Ledeberg);
 J.F.L. Debeucker, agent 'générale Africaine', 20.6.1900, Lisala (Sint-Amandsberg);
 De Pelichy, 1904 (staat op het monument, wordt niet in het boek vermeld);
 J.B. Desmedt, agent 'syndicat comm. Katanga', 14.5.1892, Riba-Riba (staat bij de inwoners van Anderlecht);
 X.E. Donckier de Ponceel, luitenant, 26.7.1898, Andemobe (Ledeberg);
 O. Kimpe, onderofficier, 8.9.1902, Djabbir (Ledeberg);

A.E. Lebegue, onderofficier, 18.5.1896, Djabbir (Ledeberg);
J.P. Van de Velde, onderluitenant, 23.5.1882, Gangila (staat in de ertabel
maar komt niet voor bij de Gentenaars noch bij de inwoners van een andere
gemeente) en zijn broer L.J. Van de Velde, kapitein, 7.2.1888, Leopoldville
(staat bij de inwoners van Ledeberg omdat hij daar geboren is).
Beide laatsten betreft de gebroeders Van de Velde die in 1888 een afzonder-
lijk monument kregen in het Citadelpark, het zg. Negerke en die sedert 1888
hun naam vereeuwigd zagen in de Gebroeders Vandeveldestraat.
Moge deze lijst in ieder geval nogmaals een eerbetoon zijn aan alle
Gentenaars die hun leven lieten als helden in de pioniersperiode van onze
gewezen kolonie.

Erik Dekeyser.

Bronnen:

Brief van Dr. Marcel Luwel, conservator Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren -
14.2.1984.

Hilde EYNIKEL: Onze Kongo, uitgave Davidsfonds/Leuven, 1997.

Dienststaat Gustaaf De Keyser - Afrika Archief A/19/796/2.

Interview te Sint-Amandsberg bij Gustaaf Van Brabandt (1905-1989), zoon van Elvire De
Keyser en te Fontaine-L'Evêque bij Sarah Schellinck (1898-1984), dochter van Valentina De
Keyser.

Aan onze koloniale helden die stierven voor de beschaving (1876-1908) 1932 uitgave Bond van
het Congolees aandenken.

M. VAN GENT: De Gebroeders Van de Velde in Ghendtsche Tydinghen, 1978, blz. 189 e.v.

Suzanne JANSSENS: In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad, 1980.

Belgisch-Kongo, uitgave van de Koloniale Dienst, december 1948.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 205

Op 27 Mei 1901 stelde Paul Bergmans in de rubriek "Boekbanden - Bibliotheek van de Stad en van de Universiteit, Ms.255 - XVIe eeuw" in het Frans een fiche op over

Boekband van Petrus Dux

Het manuscript 255 van de Gentse bibliotheek bevat een kopie van het werk: *Die cierheit der gheesteliker brulocht* van de vermaarde Vlaamse mysticus Jan van Ruusbroec, tot stand gekomen in de laatste jaren van de XVe of de eerste jaren van de XVIe eeuw.

Dit boekdeel dat vroeger toebehoorde aan het Recollettenklooster, ging op het einde van de XVIIIe eeuw over op de stadsbibliotheek en is nog altijd voorzien van zijn oorspronkelijke band in gestempeld natuurlijk kalfsleer.

Het vertoont op de twee platten (221 x 150 mm.) een identieke versiering:

ingekaderd in een reeks in-eengekruiste lijnen, vertoont het centraal

paneel (90 x 70 mm.) een jachttoneel tussen vier medaillons waarop dieren afgebeeld staan: een man die op een jachthoorn blaast en vergezeld is van een

hond, achtervolgt een dier dat een everzwijn schijnt te zijn, gans daarrond een zoom van lofwerk.

Het voornaamste belang van deze redelijk versleten boekband schuilt in de ondertekening: *Petrus Dux me facit*. Deze boekbinder is ons niet anders bekend en Mr. Weale vermeldt hem niet in de inleiding van zijn catalogus van boekbanden uit het South Kensington Museum. Zijn Vlaamse origine is waarschijnlijk. Baron J. de Saint-Genois heeft de Latijnse vorm *Dux* vertaald door *De Hertoghe* en dit vermoeden werd als waarschijnlijk aangenomen door Mr. W. de Vreese. Deze naam werd onder meer in de XVIe eeuw gedragen door een gekende Antwerpse geneesheer, maar in het domein van de kunst van het boekbinden zijn wij hem slechts tegengekomen bij de intekening op een werk van Jacques Guérin dat in 1567 gedrukt werd door Christoffel Plantin: ... “men verkoopt ze in Edingen in de Pomme de Grenade, bij Jehan de Hertoghe”.

Cf. J. de Saint-Genois, *Catalogue.... des manuscrits de la bibliothèque de la ville et de l'université de Gand* (Gent, 1849-1852, p. 417). - Id. in de *Messenger des Sciences*, 1853, p. 240. - W. de Vreese, *de Handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, 1e deel (Gent, 1900), p. 187.

“PIERRE-VICTOR, JACQUES-CLÉMENT ET LES AUTRES”. MINDER BEKENDE GENTSE NOTABELEN UIT DE PERIODE 1780-1840 (DEEL 4)

4. Maximilien-Macaire en Pierre-Georges de Meulenaere

Maximilien-Macaire vervulde als kanunnik en vicaris-generaal gedurende meer dan zestig jaar een eersterangsrol in het bisdom Gent. Zijn jongere broer Pierre-Georges was tijdens het ancien régime fiscaal directeur te Gent en werd onder Napoleon *baron d'Empire* en lid van het *Corps Législatif* te Parijs. Ze waren allebei van huis uit principieel regeringsgezind en pasten zich makkelijk aan wanneer de politieke achtergrond veranderde. Bovendien konden ze in moeilijke omstandigheden op elkaar rekenen. Het gebeurde zelfs dat de faam van een der broers als een soort garantie diende voor de betrouwbaarheid van de ander.

Zonen van een patriciër uit Roeselare

De broers de Meulenaere waren zonen van Pierre-François de Meulenaere (1715-1799), heer van Butinerie, Milkerke¹, en Marie Claire van den Bemden. De familie de Meulenaere stamde uit Roeselare waar grootvader Pierre-Georges (zoals zijn eigen vader en grootvader) raadpensionaris en griffier van de stad was, in welk ambt hij werd opgevolgd door zijn zoon Maximilien-Boudewijn de Meulenaere². De oudste zoon Pierre-François werd advocaat bij de Raad van Vlaanderen te Gent en was van 1742 tot 1776 ontvanger van de “huisgelden” of *20ste penning*, d.i. de belasting op onroerend goed. Moeder stamde uit een familie van vermogende negotianten en was als enig kind vrouwe van de heerlijkheid Overwaeter geworden³. Door haar waren de broers de Meulenaere neven van de kasteelheer van Munte (Oost-Vl.) Jacques-François van den Bemden, *eersten Commis en greffier* in de Berg van Barmhartigheid⁴ en van 1778 tot het einde van het ancien régime de populaire “koning” van de schermersgilde Sint-Michiel⁵.

4a. Maximilien-Macaire de Meulenaere (1747-1834)

Student in de rechten en de theologie. Een bijzondere retraite.

Maximilien-Macaire de Meulenaere werd geboren te Gent op 7 mei 1747⁶. Aan de universiteit Leuven studeerde hij rechten en theologie. Zo werd hij *Juris utriusque licentiatus (J.U.L.)* en *Sacrae theologiae baccalaureus formatus (S.T.B.F.)*. Hij koos voor een loopbaan in de clerus. Kort na zijn afstuderen werd hij reeds kanunnik in het Sint-Pharaïldiskapittel te Gent⁷ en vanaf 1779 in het prestigieuze kapittel van de Sint-Baafskathedraal⁸. Zo ging dat toen in de voorname families⁹. Tijdens zijn verblijf te Leuven had Maximilien-Macaire er met enkele geestelijken en studenten een vrijmetselaarsloge opgericht¹⁰. Toen deze werd ontdekt maakte de rector magnificus bezwaar tegen het rumoerig straatgedrag van de leden maar stelde geen strijdigheid vast met de kerkelijke leer. Hoe dan ook, als straf moest de jonge theologant gedurende een zestal weken een retraite volgen in een afgelegen klooster. Rond dezelfde periode werd Maximilien-Macaire ook lid van de Gentse loge *La Constante Union*¹¹ en van de schuttersgilde Sint-Sebastiaan (waarvan zijn vader van 1745 tot 1775 bestuurslid was)¹². Ook voor de beeldende kunst had hij belangstelling: zoals achthonderd Gentse edellieden en burgers¹³ tekende hij in als financieel contribuant van de Koninklijke Academie voor teken-, schilder- en bouwkunst¹⁴ en in 1808 werd hij een van de eerste leden (en mecenas) van de Gentse *Société des beaux-arts*¹⁵.

Een jonge kanunnik in opmars

Maximilien-Macaire kon binnen de clerus een mooie loopbaan opbouwen. Reeds in 1772 werd hij immers secretaris van de bisschop van Gent Mgr. Govard-Gerard van Eersel¹⁶. Na dezes overlijden in 1778 bleef kanunnik de Meulenaere secretaris van zijn opvolger Mgr. Ferdinand-Marie de Lobkowitz, een mondaine Oostenrijkse prins die vooral bekend bleef als onverbeterlijk *womanizer* en verkwister¹⁷. Omdat hij de volkstaal niet machtig was en betere contacten wenste met bevolking en clerus, benoemde Mgr. de Lobkowitz zijn secretaris tot vicaris-generaal en zijn vertegenwoordiger (*Officiael*) in het 'Geestelijk' hof (de kerkelijke rechtbank)¹⁸. Weinig jaren na zijn afstuderen had Maximilien-Macaire dus binnen het bisdom een aanzienlijke machtspositie verworven. Als secretaris koos hij de jonge priester Philippe Lecat, een broer van de (eerder besproken) advocaat Jean-Baptiste Lecat¹⁹.

In 1787 werd hij bovendien afgevaardigde van de geestelijke stand (*Secundarius voor de Clergé van Gend*) als Gedeputeerde van de Staten van Vlaanderen²⁰. Met de opstand tegen keizer Jozef II werden het moeilijke tij-

den voor zowel de bisschop (die een neef van de Habsburgers was) als zijn vicaris-generaal (die keizersgezind was en waarschijnlijk talrijke hervormingen *in petto* goedkeurde). In zijn hoedanigheid van Gedeputeerde nam kanunnik de Meulenaere deel aan de belangrijke rol die de Staten van Vlaanderen vervulden voor en tijdens de Brabantse Omwenteling²¹. Men bezit evenwel weinig informatie over zijn opvattingen en optreden in die periode. Volgens de luttele bekende gegevens beperkte hij zich tot een rol in de schaduw. Zo zou hij bijv. geregeld de keizersgezinde procureur-generaal hebben geïnformeerd over de politieke opvattingen binnen de clerus. Maar als *Secundarius voor de Clergé* was hij vermoedelijk niet geheel vreemd aan diverse geschriften van de bisschop om bijv. aan de gelovigen gebeden en processies te vragen voor de bevrijding van de “buitenlandse heerschappij”, of nog in december 1789 (na de overwinning van de Patriotten) omdat dezen “de godsdienst alsmede de rechten en voorrechten van Vlaanderen” hadden hersteld. Hoe dan ook, de Meulenaere’s reputatie overleefde ongehavend deze twistzieke periode. Vooral de bisschop moest het in de satirische pers ontgelden: “den miserabelen ende onbeschaemden Bisschop van Gent, die Patriot is met de Patriotten, Vonquist met de Vonquisten, keizerlyk met de keizerlyken, verraeder met alle andere verraeders”²².

Twijfels en plichten in de Franse tijd.

De Franse bezetting (1792,1794) en de annexatie bij Frankrijk (1795) luidden ook voor kanunnik de Meulenaere een bewogen tijdperk in. Aanvankelijk maakte hij zich blijkbaar weinig zorgen. In augustus 1795 verwierf hij inderdaad met een collega-kanunnik het aloude Kapittelhuis aan de *Kruysstraete* (hoek Lange Kruisstraat/Sint-Baafsplein) dat de Fransen hadden geconfisqueerd²³. In hetzelfde jaar kwam bisschop de Lobkowitz insolvent te overlijden en maakte kanunnik de Meulenaere deel uit van het vicariaat dat het bisdom moest besturen tot de benoeming van een opvolger²⁴.

In 1797 stond de Meulenaere, die toen deken van het kapittel was, voor de moeilijke keuze of hij al dan niet de vereiste eed van trouw aan de Franse republiek zou afleggen. Deze vraag bezorgde slapeloze nachten aan de meeste leden van de clerus. Velen meenden dat de eed niet verenigbaar was met hun godsdienstige plicht²⁵. Vermoedelijk was dit ook de opvatting van kanunnik de Meulenaere die nochtans een ware gewetensstrijd doorworstelde vermits hij principieel het heersende gezag respecteerde. Omdat hij lang aarzelde sloot de Franse bezetter hem in maart 1799 enige tijd op in het Correctiehuis aan de Coupure. Hij kwam opnieuw vrij “na machtige voorspraak bij de Consuls” (waarschijnlijk door zijn broer Pierre-Georges)²⁶. Na zijn vrijlating legde

kanunnik de Meulenaere de door de Fransen vereiste eed af²⁷, houdende erkenning van de soevereiniteit van het Franse volk alsmede onderwerping en gehoorzaamheid aan de wetten van de Republiek. In december 1801 publiceerde hij met enkele collega's kanunniken een open brief over hun persoonlijke interpretatie van deze eed: "onderwerping aan de wetten" houdt niet in dat men de wetten ook "goedkeurt"²⁹.

Zeven jaar na het overlijden van Mgr. de Lobkowitz kreeg Gent in 1802 een nieuwe bisschop, de Fransman Mgr. Etienne Fallot de Beaumont. Deze Nederlandsonkundige kerkleider werd onmiddellijk geconfronteerd met talrijke praktische problemen, o.m. de materiële gevolgen van de sluiting van de kloosters en de verdediging van het katholiek onderwijs in de scholen van de Republiek. Spoedig werden de bevoegdheden van het bisschoppelijk kapittel toegewezen aan het vicariaat, waarin vicaris-generaal de Meulenaere de eerste viool speelde.

Bovendien werd deze voortaan betrokken (samen met o.m. kanunnik Pieter-Joseph Triest) bij het bestuur en de werking van de burgerlijke godshuizen (openbare onderstand). Vanaf januari 1806 stond hij o.m. in voor de effectieve directie van het weeshuis der *Blauwe meyskens*³⁰. Zijn toewijding aan deze opdracht leverde hem in juli 1818 vanwege de Provinciale Staten officiële erkentelijkheid op³¹. Enkele maanden later benoemde de provinciegouverneur hem (opnieuw met kanunnik Triest) tot lid van de provinciale weldadigheidscommissie³². En in 1822 werd kanunnik de Meulenaere een van de eerste leden van een Zuidnederlandse, door prins Frederik voorgezeten, *Société de bienfaisance* die o.m. het tijdschrift *Le Philanthrope* uitgaf³³.

Spanningen aan de top van het bisdom

Na de mutatie van Mgr. Fallot de Beaumont (die niet kon aarden in ons klimaat) naar het bisdom van Piacenza (Italië) in 1807, werd de Franse edelman Mgr. Maurice de Broglie de nieuwe bisschop van Gent³⁴. Deze was een conservatieve en achterdochtige ultramontaan voor wie de geboden en wensen van de kerk steeds en overal voorrang moesten hebben. Kanunnik de Meulenaere (die even gehoopt had zèlf als opvolger van Mgr. Fallot de Beaumont te worden benoemd³⁵) werd niet bevestigd in zijn ambt van vicaris-generaal. Dit was het begin van een zeer gespannen verhouding tussen de nieuwe bisschop en de kanunnik.

Inmiddels had de Meulenaere zich blijkbaar verzoend met de Franse bezetting, zolang hij maar zijn kerkelijke bediening ongestoord mocht uitoefenen. Diverse redenen kunnen deze evolutie verklaren: bekommernis om de eigen klerikale loopbaan, steun aan de carrière van zijn jongere broer Pierre-

Georges en vermoedelijk ook de betere verhouding tussen kerk en staat tijdens de eerste jaren van het bewind van Napoleon.

In 1812 nam Mgr. de Broglie onder politieke druk ontslag. Kanunnik de Meulenaere maakte als grootvicaris opnieuw deel uit van de vicarissenraad die het bisdom moest besturen. Het jaar daarop werd de Franse priester Jacques-Louis de la Bruë de Saint-Bauzille kapittelvicaris benoemd om tijdelijk Mgr. de Broglie te vervangen³⁶. Kanunnik de Meulenaere verloor zijn bestuursbevoegdheid en protesteerde heftig en openbaar³⁷. Op hem werd zware druk uitgeoefend. Men zou hem naar een afgelegen parochie in de Pyreneeën verbannen zo hij niet loyaal samenwerkte met de la Bruë³⁸! De Meulenaere legde zich bij de toestand neer en bestuurdde voortaan het bisdom met de la Bruë en een ander kapittelvicaris. Hij spande zich zelfs in om in het Nederlands *Propositien om de eendragt onder de geestelycke te herstellen* te publiceren (1814)³⁹. Een aanzienlijke meerderheid van de clerus van het bisdom had evenwel geen vertrouwen in het nieuw bestuur en erkende integendeel als zijn leider kanunnik Ambroise Goethals, de vertrouwensman van Mgr. de Broglie.

Tussen de kanunniken de Meulenaere en Goethals (die nooit de verfoeide “Franse eed” aflegde) groeide geleidelijk een sfeer van intense spanning⁴⁰. Zij hadden inderdaad een heel andere opvatting over de verhouding tussen kerk en staat. Kanunnik de Meulenaere meende dat samenwerking met de politieke overheden vereist was zolang de rechten van kerk en gelovigen werden gevrijwaard, terwijl kanunnik Goethals als trouw ultramontaan en discipel van Mgr. de Broglie voorhield dat de rechten van de kerk nooit mochten wijken voor de eisen van de staat.

Uiteenlopende beoordelingen

Het optreden van kanunnik de Meulenaere tijdens het Frans bewind wordt uiteenlopend beoordeeld in de katholieke geschiedschrijving. Hij gaf voor sommigen blijk van “betreurenswaardige zwakheden”, zware “misslagen”, “een verblindheid die maar al te lang geduurd heeft” en “de gewoonte halve maatregelen te nemen”⁴¹, hij was “un homme estimable mais faible”⁴². Volgens anderen was hij doorgaans “standvastig” en herstelde hij alleszins zijn misstappen door een kordate weerstand tegen de onderwijspolitiek van koning Willem I⁴³.

Kanunnik de Meulenaere werd daarentegen zeer gewaardeerd door de Franse Préfet die als volgt getuigde: “Monsieur de Meulenaere est doyen du chapitre. Il appartient à l'une des meilleures familles du pays. Son frère, le baron, est membre du Corps Législatif et de la Légion d'honneur. Une fortune honnête,

des manières libérales, un caractère loyal, très attaché au gouvernement français, l'ont toujours fait considérer même de ses ennemis... Il a été l'objet de la haine du parti ultramontain". In zijn rapporten aan zijn oversten had de Préfet het over de "toegevende gesteltenis en verkleefdheid aan de regering" van de Meulenaere, "de enige uit het kapittel op wie ik mag rekenen". Later rapporteerde de Préfet nog dat hij er zonder de invloed van kanunnik de Meulenaere nooit zou in geslaagd zijn de slechte wil van sommige leden van het kapittel te overwinnen⁴⁴. Kanunnik de Meulenaere poogde kennelijk in goede verstandhouding te leven met de Fransen. Waarschijnlijk kwam hij over als het type van de 'liberale' priester die nooit op veel sympathie kon rekenen in ultramontaanse kringen.

Loyaal schipperen onder koning Willem I

Na de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (juni 1814) redigeerden de vicarissen-generaal de Meulenaere en Goethals in opdracht van de opnieuw te Gent residerende Mgr. de Broglie een gepeperde *Mémoire ... adressé aux Hautes Puissances assemblées dans le Congrès de Vienne*⁴⁵ waarin ze de nieuwe vorst zo goed als aanmaanden de vrije uitoefening van de katholieke eredienst te eerbiedigen, de "wereldlijke" voorrechten van geestelijkheid en kloosters te herstellen, geen protestantse tempels op te richten in de zuidelijke provincies (behalve in zijn eigen paleis), de 'tiende penning' (*la dîme*) opnieuw in te voeren ten gunste van de clerus en de kloosters, de kerkelijke rechtbanken met volle bevoegdheid te restaureren en het bestuur van het onderwijs aan de clerus toe te vertrouwen – m.a.w. "terug naar 1780"! De toekomstige Willem I heeft deze brief nooit beantwoord.

Mgr. de Broglie verzette zich heftig tegen de Fundamentele Wet van het nieuwe koninkrijk. Zij waarborgde immers de vrijheid van eredienst. Zijn *Instruction pastorale* en het bisschoppelijk *Jugement Doctrinal* van augustus 1815 stelden voorop dat alleen de katholieke godsdienst de bescherming van de grondwet mocht genieten. Uit een archiefdocument van 14 augustus 1815 blijkt dat ook kanunnik de Meulenaere de Fundamentele wet kritisch beoordeelde⁴⁶. Toen de 'notabelen' zich moesten uitspreken over het ontwerp van Fundamentele Wet fulmineerde Mgr. de Broglie: "Nous défendons à tous les notables choisis dans notre diocèse d'y adhérer en aucune manière et sous aucun prétexte quelconque". Wie de Fundamentele Wet goedkeurde kreeg de biecht geen absolutie meer⁴⁷.

Op 8 november 1817 werd bisschop de Broglie wegens herhaalde weerspannigheid door het hof van assisen te Brussel tot de verbanning veroordeeld. Van

1817 tot 1829 bleef het bisdom Gent zonder bisschop (*sede vacante*). De kapittelvicarissen de Meulenaere en Goethals werden nogmaals belast met de leiding van het bisdom⁴⁸. Dit gaf aanleiding, zoals men mocht verwachten, tot talrijke wrijvingen hoewel beiden eendrachtig optraden in essentiële vragen zoals de verdediging van het katholiek onderwijs⁴⁹.

Niettemin bleef kanunnik de Meulenaere gunstig aangeschreven bij de koning, die hem overigens benoemde tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Kenschetsend is bijv. ook dat Willem I hem aanstelde tot bestuurslid van de Provinciale commissie van onderwijs⁵⁰. Deze commissie vervulde een belangrijke rol in het vernieuwend onderwijsbeleid van de koning: zij toetste de bekwaamheid van de kandidaat-leerkrachten en bezat inspectiebevoegdheid in het openbaar onderwijs. Voor de katholieke ouders was de aanwezigheid van een eminent priester een geruststelling terwijl de koning wist dat hij mocht rekenen op de loyaliteit van de Meulenaere.

Bisschop van Gent?

In 1828 ondernam de Romeinse gezant Mgr. Francesco Capaccini een reis in de Nederlanden met het oog op de uitvoering van het concordaat van 1827 tussen het Vaticaan en koning Willem I. In zijn verslagen aan Rome omschreef hij de Meulenaere als “een goede oude man wiens belangstelling vooral naar eten en drinken gaat”. Hij heeft wellicht “goede principes, maar flapt er alles uit zoals hij het denkt”⁵¹. Dat de opdracht van Mgr. Capaccini niet makkelijk was, blijkt uit zijn opmerking: “teste fiamminghe sono come le teste delle bufale: dure e ostinate” (Vlaamse koppen zijn als buffelkoppen, hard en koppig)⁵².

In 1829 werd Jan-Frans van de Velde bisschop van Gent⁵³. Willem I had nochtans de kandidatuur van de 82-jarige kanunnik de Meulenaere gesteund. Deze was evenwel onaanvaardbaar voor de ultramontaanse strekking, welke integendeel hoopte dat kanunnik Ambroise Goethals bisschop zou worden. Om de rust binnen het bisdom te handhaven ging de voorkeur uiteindelijk naar de buitenstaander van de Velde.

Na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 verloren de Meulenaere en de liberaal-katholieken die hem steunden veel invloed binnen het bisdom⁵⁴.

Maximilien-Macaire de Meulenaere overleed op 5 april 1834. Hij liet een erfenis na van 2.263.870, 95 goudfrank, een voor die tijd fabuleus bedrag. Zijn rijke bibliotheek werd openbaar verkocht op 28 oktober 1834⁵⁵.

Kanunnik de Meulenaere was om diverse redenen een interessante persoonlijkheid. (1) Terwijl de samenleving rondom hem op haar grondvesten daver-

de bleef hij gedurende zestig jaar direct betrokken bij het bestuur van het bisdom Gent. Zo'n duurzaamheid wordt niet slechts door een hoog aanpassingsvermogen verklaard. Ze was toen alleen mogelijk in de beslotenheid van een sterk gestructureerde gemeenschap als de kerk. De andere mannen die we in deze reeks bespreken functioneerden daarentegen binnen een "open" samenleving die gestuurd werd door de woelingen van de tijd. (2) Kanunnik de Meulenaere was kennelijk reeds tijdens het ancien régime een "liberaal katholiek" *avant-la-lettre*. Hij was vertrouwd met het vernieuwende ideeëngoed uit Frankrijk en verzette zich niet tegen de aanbreng van de Franse revolutie. Liberaal-katholieken waren gelovig en gehecht aan hun kerk maar wilden de ramen ervan openen op vrijheid en vernieuwing. (3) Ten slotte was kanunnik de Meulenaere in de eerste plaats een machtspersoon, iemand die graag de touwtjes in handen had. Van specifiek pastorale activiteiten heeft men geen kennis, met uitzondering van zijn inzet voor de weldadigheid en van een tijdrovende verantwoordelijkheid voor het weeshuis van de *Blauwe meyskens*.

Guy Schrans

NOTEN

- ¹ Zie: Bibl. univ. Gent, Handschriftenkabinet, Hs. 2693, *Genealogische aantekeningen betr. Vlaamse families* (door F. van den Bemden), nr 503, alsmede: F.V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, III, tw. de Meulenaere.
- ² M. De Bruyne, "Maximiliaan-Boudewijn de Meulenaere, laatste raadpensionaris en griffier van Roeselare (1717-1799)", *Vl. Stam*, 1965, p. 19-29.
- ³ Deze heerlijkheid had haar zetel in Machelen a.d. Leie (F. De Potter & J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen. Eerste reeks. Arrondissement Gent. Vierde deel* [1864-1870], tw. Machelen, p. 9-11). Na het overlijden van Marie-Claire van den Bemden in 1768 ging het leen over op haar oudste zoon Jean-François de Meulenaere "paltsgraaf" en lid van de 'militaire orde van Christus'. Jean-François overleed ongehuwd in 1786, waarop de heerlijkheid overging op de tweede zoon Maximilien-Macaire. Deze droeg de heerlijke rechten prompt over aan de jongste zoon Pierre-Georges de Meulenaere. Na dezes kinderloos overlijden in 1825 keerde de titel 'van Overwaeter' terug naar de familie van den Bemden.
- ⁴ *Wegwyzer*, 1782, p. 52.
- ⁵ F. De Potter, Gent, V, p. 615; P. Claeys, *Histoire de la gilde souveraine et chevalière des escrimeurs dite chef-confrérie de Saint-Michel à Gand*, 1889, p. 26. J.F. van den Bemden was de grootvader van de befaamde 19de-eeuwse archivaris en genealoog Ferdinand van den Bemden (over hem: Bull. MGOG, 1901, p. 358-361).
- ⁶ Men kent een portretgravure van kanunnik de Meulenaere die wordt bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent. Ze is afgedrukt in: M. Cloet ed., *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1992, p. 282. Er zou ook een geschilderd portret bestaan, omstreeks 1810 gemaakt door de Gentse katoennijveraars- kunstschilder Pierre van Huffel (1769-1844); zie: L. Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest (1760-1836)*. «*Le Vincent de*

- Paul belge*», 1974, p. 571.
- ⁷ De Sint-Pharaïldiskerk werd op het einde van de 16de eeuw) verwoest, waarna het kapittel een onderzoek vond in de Sint-Niklaaskerk. Zie bijv.: Wegwyzer, 1782, p. 29; D. Destanberg, *Gent onder Jozef II, 1780-1792*, 1910, p. 16.
- ⁸ Zie: L. Schokkaert ed., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent, 1802-1997*, 1997, I, p. 155.
- ⁹ M. Cloet ed., o.c., p. 131-132.
- ¹⁰ Over deze studentenloge zie vooral: B. Van der Schelden, *La franc-maçonnerie belge sous le régime autrichien (1721-1794)*, 1923, p. 152-159.
- ¹¹ G. Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw*, 2de druk, 2009, p. 392 e.v.
- ¹² E. Devos, *De Sint-Sebastiaansgilde van Gent tot 1779*, lic. verh. gesch. univ. Gent, 1982.
- ¹³ G. Schrans, *Van wit naar blauw. Gent tussen 1780 en 1842*, 2010, hoofdstuk 5.3.
- ¹⁴ [E. van de Vivere], *Historie en inrichting der Koninglyke Akademie voor teeken-, schilder- en bouwkunden opgerecht binnen de stad Gent (1794)*, p. 263.
- ¹⁵ E. De Busscher, *Précis historique de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, 1845, p. 14, 20. Het genootschap werd «et de littérature» na de oprichting van een «classe des lettres» in 1814 en «royale» onder koning Willem I.
- ¹⁶ Mgr. van Eersel, toen nog rector van het kapucinessenklooster, liet aan de Reep tussen 1746 en 1758 het prachtige ‘hotel van Eersel’ bouwen (nu Sint-Bavo-humaniora).
- ¹⁷ M. Cloet ed., p. 121-128; “prélat de joyeuse, galante et dispendieuse mémoire” (P. Claeys, *Pages d’histoire locale gantoise, Gent*, 1888, II, p. 156-171).
- ¹⁸ Bijv.: Wegwyzer, 1782, p. 28. 1788, p. 35; 1795, p. 35; F. De Potter, *Gent*, IV, p. 494. Tijdens deze periode vervulde Jacques-Clément Lammens in deze kerkelijke rechtbank het ambt van juridisch assessor.
- ¹⁹ E. Van Mingroot, “Een gemeenschap van gewone mensen: de elf kanunniken van Elsegem in 1782”, in: W. Lourdaux & W. Verbeke, Serta devota. *In memoriam Guillelmi Lourdaux*, Leuven, 1992, p. 170.
- ²⁰ Bijv.: Wegwyzer, 1789, p. 33.
- ²¹ Reeds in mei 1787 nam hij deel aan een voltallige vergadering van de provinciale Staten die beraadslaagde over een georganiseerd verzet tegen het beleid van Jozef II; F.-V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, (1849) IV, tw. Rodrigues d’Evora y Vega.
- ²² *Wekelyksche Gendsche Spie tot onderrigtinge van het volk* van 6 maart 1791 gec. in: E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium 1667-1914*, Leuven-Parijs, 1964, p. 561.
- ²³ Een buurman, wijnhandelaar in de toenmalige Sint-Jansstraat, kocht het geconfisqueerde Kapittelhuis aan en verkocht het dadelijk door aan de twee kanunniken (F. De Potter, *Gent*, V, p. 182-183).
- ²⁴ Zie verder: J.-O. Bourdon, *Les élites religieuses à l’époque de Napoleon. Dictionnaire des évêques et vicaires-généraux du premier empire*, 2002, p. 217.
- ²⁵ Zie bijv. de open brief d.d. 24 juni 1797 van een aantal Gentse parochiepastoors in: F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, IV, p. 103-104, nr 5689.
- ²⁶ Pierre-Georges de Meulenaere wordt in een volgend artikel behandeld.
- ²⁷ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 313.

- ²⁸ Raadpleeg: F. Claeys-Bouuaert, *Les déclarations et serments imposés par la loi civile aux membres du clergé belge sous le Directoire*, 1960; W. Steeghers & J. Vannieuwenhuysse, “De Gentse geestelijkheid en de verklaringen van onderwerping aan het regime gedurende de Franse tijd (1797-1804)”, *VI. Stam*, 1989, p. 498-508 (betr. M.M. de Meulenaere: p. 503); P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand*, 1792-1830, 1902, p. 72, 79.
- ²⁹ *Mandement van het Vicariaet des openstaende Bisdoms van Gend, met de echte beslissing van den Apostolyken Stoel nopende de berugten Eed van Haet aan het Koningsdom* (1801). Zie ook: F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 313, nr 14.249.
- ³⁰ Dit was geen sinecure. Zie bijv.: *Mémorial administratif de Gand*, XX (1864), p. 206, 208, 209, 210, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 295,
- ³¹ L. Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest, o.c.*, p. 253, 422.
- ³² Gouverneur Ch. van Keverberg de Kessel, *Essai sur l'indigence dans la Flandre orientale*, 1819, p. 135.
- ³³ *Le Philanthrope*, I (1822), p. 207.
- ³⁴ Raadpleeg: S. de Robiano, *Echec à l'Empereur. Echec au Roi. Maurice de Broglie, évêque de Gand (1766-1821)*, 1996; G. Van den Gheyn, “Maurice, prince de Broglie, XIXe évêque de Gand. Autobiographie”, *Hand. MGOG*, 1923, p. 1-121; P. Kluyskens, “Maurice de Broglie”, G.T., 2004, p. 28-41; M. Cloet ed., o.c., p.275-280. Zie ook de beoordeling van: P. Geyl, “De oorsprongen van het conflict tussen Willem I en de Belgische katholieken”, *Bijdr. Gesch. Nederlanden*, 1948/1-2, p. 65, 68.
- ³⁵ M. Cloet ed., o.c., p. 282. M de Meulenaere was sedert 1802 opgenomen in de lijst van de priesters die geschikt werden bevonden voor het episcopaat (M.R.A. Henrion, *Annuaire biographique*, 1834, II, p. 182; *L'Ami de la religion. Journal ecclésiastique, politique et littéraire* [Paris], 1834, p. 569).
- ³⁶ Betr. de spanningen in deze periode: M. Chappin, *Pie VII et les Pays-Bas. Tensions religieuses et tolérance civile, 1814-1817*, Rome, 1984, p. 53-54
- ³⁷ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 315, nr 14.265.
- ³⁸ J.J. de Smet, *Coup d'oeil sur l'histoire ecclésiastique dans les premières années du XIXe siècle*, 1836, p. 368; J. Vander Moere, *Récit de la persécution endurée par les séminaristes du diocèse de Gand en 1813 et 1814 à Wezel, à Paris, etc.*, 1863 [1856], p. 114 ; P. Verhaegen, *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, V (1929), p. 58.
- ³⁹ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, IV, p. 387.
- ⁴⁰ M. Cloet ed., o.c., p. 281; E. Lamberts, *Kerk en liberalisme in het bisdom Gent (1821-1857)*, 1972, p. 6, 12 e.v.
- ⁴¹ F. Claeys-Bouuaert, *Le diocèse et le séminaire de Gand pendant les dernières années de la domination française (1811-1814)*, 1913, p. 67 e.v., 135, 304.
- ⁴² M.R.A. Henrion, *loc. cit.* ; *L'Ami de la religion, loc. cit.* In *Revue de l'histoire de l'Eglise de France* (XVII [1931], p. 335) is er zelfs sprake van «cet étrange de Meulenaere entraîné dans le schisme».
- ⁴³ J.B. Van Baveghem, *Het martelaarsboek of heldhaftig gedrag der Belgische geestelijkheid ten tijde van de Fransche omwenteling op het einde van de achttiende eeuw*, 1875, p. 239-240; J. Vander Moere, *Récit de la persécution*, o.c., p. 290 ; J.J. de Smet, *Coup d'œil sur l'histoire ecclésiastique*, o.c., p. 366.
- ⁴⁴ F. Claeys-Bouuaert, *Le diocèse et le séminaire de Gand*, o.c., o.m. p. 71.
- ⁴⁵ P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise*, 1894, III, p. 111 ; J. Nève de Mévergnies, *Gand*

sous le régime hollandais, 1935 p. 58-59.

- ⁴⁶ Het document bevindt zich in het bisschoppelijk archief te Brugge, nr. B 177 ; zie: E. Lamberts, *o.c.*, p. 13.
- ⁴⁷ Zie verder: J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 59-60.
- ⁴⁸ P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand, o.c.*, p. 405; J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 67 ; M. Cloet ed., *o.c.*, p. 281.
- ⁴⁹ Bijv.: J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 68.
- ⁵⁰ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1828, p. 163.
- ⁵¹ M. Cloet ed., *Bisdóm Gent, o.c.*, p. 283.
- ⁵² Zie verder: M. Cloet ed., *o.c.*, p. 285, 557.
- ⁵³ Zie verder: M. Cloet ed., *o.c.*, p. 303.
- ⁵⁴ M. Cloet ed., *o.c.*, p. 305.
- ⁵⁵ Mogelijk had hij geërfd van zijn in 1825 kinderloos overleden broer Pierre-Georges die door zijn huwelijk heel vermogend was geworden. Betr. belangrijke giften van M.-M. De Meulenaere aan de Sint-Baafskerk en de Sint-Michielskerk, zie o.m.: F. De Potter, *Gent, V*, p. 339; VII, p. 449-450; Ph. Kervyn de Volkaersbeke, *Les églises de Gand. Eglises paroissiales et oratoires*, 1858, p. 117; M. Fredericq-Lilar, *Gent in de 18de eeuw. De schilders van Reijsschoot*, 1992, p. 235-245 (met afbeeldingen). De vermogenstoestand van M.-M. De Meulenaere verklaart waarom hij in 1831 verkiesbaar was tot de Senaat ("Liste des éligibles au Sénat habitant la province de Flandre Orientale", *Mémorial administratif de la Flandre Orientale*, XXX [1831], p. 168).
- ⁵⁶ *De Gulden Passer*, XXVII-XXVIII (1949), p. 212. Het verrast dat F. Vanderhaeghen (*Bibl. gant.*) deze veilingcatalogus niet vermeldt.
-

**SINT-DENIJSPLEIN, EEN TRILOGIE
MARVELD EN PAARDENRENBAAN
DEEL III: 1881 - 1913**

**VOOR U VERZAMELD UIT 31 600 EDITIES VAN DE
GAZETTE VAN GENT**

** De term “trilogie” verwijst naar het drievoudig gebruik van het plein door de jaren heen, samengevat in vijf afleveringen, waarvan hier de derde.

3 juli 1881

Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid van België worden ook te Gent feestelijkheden ingericht. Zondag 10 en dinsdag 12 juli worden op het Sint-Denijsplein om 2 uur bijzondere paardenloopstrijden gehouden, ingericht door de *Maatschappij tot Aanmoediging van de Paardenlopen en de Paardenkweek in Vlaanderen*.

Op 17 juli om 10 uur kan men aldaar krijgsoefeningen in het vuur bijwonen door de jagers-verkenneren en de ruitery van de burgerwacht. Idem op 12 september.

10 juli 1882

Het getal bookmakers bij de paardenloopstrijden te Sint-Denijs vermeerderd alle jaren. Een nieuwigheid is de oprichting van een tent waar niets anders wordt verkocht dan champagnewijn. De ondernemer maakte goede zaken. Men bemerkte buitengewoon weinig schone rijtuigen. Het ongunstig weder is zeer nadelig geweest voor de personen die op het plein fruit, eetwaren en drank verkopen en reeds van ‘s morgens daarheen trekken om er hun kraam op te richten.

11 juli 1883

Heel Gent gaat tegenwoordig naar de paardenloopstrijden te Sint-Denijs. Om er zich een denkbeeld van te vormen hoeveel volk er zich gisteren heen heeft

begeven zal het voldoende zijn te zeggen dat de terugkeer van de rijtuigen naar de Kortrijksepoort ongeveer twee uren heeft geduurd. Men heeft 772 rijtuigen van alle slag geteld. Het weder was zeer gunstig en bij de dames heeft men zeer rijke en smaakvolle toiletten opgemerkt.

Er werden veel weddenschappen aangegaan. Vooral de prijs van de stad en het groot *criterium* werden hevig betwist door paarden die reeds meermaals in grote loopwedstrijden eerste prijzen wegdroegen.

In de *steeple chase* zijn twee jockeys van hun paard gevallen. De eerste kon er terug opspringen. Een paard dat gespannen was in een tandem is in volle draf naar het midden van het plein gelopen en heeft heel het rijtuig aan stukken geslagen. Doordat het ledig was werd gelukkig niemand gekwetst.

26 mei 1886

Eergisteren had op het Sint-Denijsplein de voetbalwedstrijd plaats tussen de *Sport Pédestre* van Antwerpen en de maatschappij *Les Jeunes Emulateurs* van Gent. De Gentenaars waren in twee jachten de overwinnaars, maar zij hadden een groot voordeel op hun tegenstrevers doordat deze niet in getal waren opgekomen.

14 juli 1886

Zondag begaf men zich tijdens de kermis naar de loopstrijden te Sint-Denijs ofwel naar de terugkeer van de koersen buiten de Kortrijksepoort.

Er bleef geen paard of rijtuig van welke vorm ook in de stad. Het reed al naar Sint-Denijs en de paardenlopen van gisteren zullen niet licht uit het geheugen van de toeschouwers gaan.

Het was een dag van ongelukken. Na de derde loop liet zich in de tribune aan twee frank een geweldig gekraak horen. Eensklaps stortte een bank in met al de toeschouwers die er zich op bevonden. Eén van hen werd met een gebroken been opgenomen en na de eerste zorgen naar huis overgebracht.

In de *steeple chase* zijn drie paarden gevallen: *Saucisse* van de heer Hansen, *Bosquet* van de heer Clark en *Matador II* van Harry Reeves, die met een gebroken schouder naar de passage terugkwam.

J. Clark, de jockey-entraineur van de heer baron Van Loo, moest met gekneusde schedel naar het gesticht van de Zusters van Maria worden overgebracht. In zijn val met *Bosquet* over *Matador II* was een ander paard hem op het lijf gesprongen, de ene poot op de schouder en het hoefijzer van de andere stond hem op het oog geprint. Hij is later overleden.

13 juli 1887

De dinsdag is de voornaamste dag voor de paardenwedstrijden te Sint-Denijs. Wie niet naar de koersen gaat of rijdt begeeft zich 's namiddags naar de Kortrijksepoort om de terugkeer te zien, zodat om 5 uur heel Gent uit is. Er waren echter weinig schone rijtuigen te bewonderen. Vele rijke lieden die paarden en rijtuigen hebben, begeven zich in huurkoetsen naar de rennen. Gedurende de wedstrijden reden drie rijtuigen van de paardentram gestadig heen en weer tussen de Korenmarkt en de Kortrijksepoort. Dat was zeer onaangenaam en hoogst gevaarlijk voor voetgangers en rijtuigen. Wij hebben daarover horen klagen.

17 juli 1889

De bookmakers hebben op het Sint-Denijsplein niet mogen werken. Zij boden het comiteit van de paardenloopstrijden 1500 frank aan, met waarborg niet te worden gestraft. Het comiteit heeft dit geweigerd en de bookmakers hebben het plein verlaten.

13 april 1890

Gisteren heeft rond 9 uur 's morgens op het plein van Sint-Denijs het paard van een officier der lansiers zijn ruiter uit het zadel geworpen en is daarna in volle vaart in de richting van *De Sterre* gestormd. Aan de statie Gent-Sint-Pieters is het tegengehouden geworden door de dienstdoende barreelwachter Alfred Caron.

Deze daad van moed en zelfopoffering verdient een goede beloning, want het paard had grote ongelukken kunnen veroorzaken indien het op een trein had toegesprongen of de stad was ingelopen.

19 maart 1893

De stedelijke raad heeft het ontwerp van beplanting van het Sint-Denijsplein aangenomen voor een totaal krediet van 1200 frank. De heer Paul Fredericq stemde tegen omdat het volgens hem van zeer weinig belang is voor het publiek, te weten of er op het plein veel of weinig bomen staan.

10 mei 1893

Donderdag laatst zijn drie onbekende ruiters van de *Paper Hunt* op het Sint-

Denijsplein bij de terugkeer in volle draf over het aardappelveld van de landbouwer Isidoor Schinkel gereden. Ze hebben er voor 40 frank schade veroorzaakt.

20 december 1893

In de zitting van de stedelijke raad ontstond een nieuwe discussie over het al dan niet verschaffen van een toelage aan de maatschappij van de paardenkoersen.

De heer Dauge - Ik vraag de afschaffing van de toelage. De speelhuizen worden verboden, maar de paardenkoersen welke echte speelholen zijn waar het bedrog als meester heerst, worden aangemoedigd. Het is onwaardig een instelling te ondersteunen welke aanleiding geeft tot zulk een schandelijk bedrog.

De wijk van de Kortrijksepoort waar de koersen veel nering bijbrengen, zou men door andere gemakkelikheden kunnen schadeloos stellen. Ik wil liever de 3000 frank bij het krediet van de gemeentefeesten zien voegen.

De heer Bruneel - Ik bestrijd dit voorstel. Alles wat het spelen betreft is waar, maar men speelt ook bij de regatten, de wielrijderskoersen en de vluchten met prijsduiven. Men zou nergens nog toelagen mogen verlenen. Het kwaad zal met of zonder ondersteuning blijven bestaan.

Van heel ons feestenprogramma is de toelage voor de koersen de kleinste som welke zoveel verkeer en nering veroorzaakt en zoveel vreemdelingen naar Gent lokt. Schaffen wij die af, dan zal de koersenmaatschappij haar dagen veranderen en verliest ons feestprogramma één van zijn grootste aantrekkelikheden, hoe weinig sympathie wij ook voor de zaak hebben.

Als feestelikheden hebben wij te Gent niets anders dan de foer en de gemeentekermis en het is de eerste welke de tweede betaalt. Laat ons dus behouden wat we hebben.

De heer burgemeester - Door het stemmen van het voorstel van de heer Dauge zal niets verkregen zijn, noch onder zedelijk opzicht aangezien het kwaad zal blijven bestaan, noch onder financieel opzicht, want de uitgave blijft dezelfde.

Het zal onmogelijk zijn het vertier in de wijk van de Kortrijksepoort door andere feesten te vervangen. De koersen trekken duizenden belangstellenden. Zeer velen gaan te voet of met de diligences welke talrijk rijden. Doordat de toegang tot het plein gratis is gaan alle standen er heen om de koersen te zien. Het voorstel van de heer Dauge werd verworpen met 21 stemmen tegen 3.

11 juli 1894

Het bestuur van de maatschappij welke te Sint-Denijs de koersen inricht heeft de dwaze maatregel getroffen, de drukpers van de dagbladen in de Nederlandse taal niet meer uit te nodigen wegens de gegronde kritiek aangaande weddenschappen, de toenemende wreedheid tegen zwakkere koerspaarden en het eentalig Frans gedoe.

De kleingeestigheid van deze maatschappij zal iedereen in het oog springen. Wij zullen voortaan de loopstrijden noch aankondigen, noch er de uitslagen van geven.

Het is niet door een groot deel van de pers van zich te verwijderen dat de belangstelling van het publiek voor hun koersen zal worden opgewekt. Dat zal alleen voor gevolg hebben dat het verval van dit soort van vermaken nog meer zal bespoedigd worden.

2 januari 1897

In de zitting van 31 december werd onder de leden van de stedelijke raad andermaal geredetwist over de toelage van 3000 frank voor de paardenlopen.

De heer De Baets - Ik zal tegen de toelage blijven stemmen omdat de koersen een aanlokking zijn tot het spel dat reeds de ondergang van zovele personen heeft veroorzaakt. Daar ik echter niet wil dat dit in het nadeel van de belanghebbenden van de Kortrijksepoort zal zijn, stel ik voor de 3000 frank te gebruiken om tijdens de zomer in het park buitengewone feesten in te richten.

De heer de Hemptinne - Ik verdedig de toelage en wijs als zedenbedervend vermaak op de volksbals van de kermis, welke men dan ook zou moeten afschaffen.

De heer Lauwers - Ik stem voor. De koersen zijn niet slechter dan het duivenmelken, dat zoveel ellende brengt onder de werkersklasse.

De heer Van Beveren - Ik ben voorstander van het maandelijks inrichten van een groot feest in het park van de citadel.

De heer Bruneel - Ik wijs op een grote tegenstrijdigheid in die kwestie. Men verwerpt enerzijds de koersen omdat ze zedenbedervend zouden zijn voor het volk en anderzijds wil men ze op het feestprogramma van de kermis vermelden!

Uiteindelijk werd de toelage verworpen met 25 stemmen tegen 14. De 3000 frank worden bij de algemene toelage voor de gemeentekermis gevoegd.

22 januari 1897

Aangezien de stemming van de Gentse gemeenteraad de toelage aan de koersen van de stad onttrekt, heeft het comiteit van die maatschappij in haar zitting van 17 januari besloten dit jaar geen loopstrijden op het Sint-Denijsplein te zullen geven.

24 januari 1897

Alle hoop op de herinrichting van de paardenkoersen schijnt nog niet verloren te zijn. De petitie van de Kortrijksepoort is reeds met 4000 handtekens bekleed.

Ook onder de huurhouders is een verzoekschrift in omloop gebracht en alles zal voor de aanstaande zitting van de gemeenteraad aan de schepenen worden gezonden, om te vragen terug te komen op de stemming.

Van de andere kant is een afvaardiging van de *Vrijen Burgersbond* bij de heren Vanden Hecke de Lembeke en Lippens gegaan die aan het hoofd staan van de maatschappij der koersen. De beide heren hebben beloofd dat de lopen zullen plaatshebben, indien de raad op zijn stemming terugkeert.

Het is te wensen dat de zaak tot een oplossing zal worden gebracht in het voordeel van de Gentse handel. De nering heeft het reeds lastig genoeg.

11 maart 1897

In de zitting van de stedelijke raad werd de herstelling van de toelage aan de koersenmaatschappij ter sprake gebracht. Er ontstond een verwarde discussie over de wijze van stemming. De heren Thibbaut en Eylenbosch verlangden niet tegen te stemmen en wilden dat zij aanzien werden als afwezig.

Acht leden vroegen tegelijk het woord en legden op hun manier de gemeentewet uit. Verscheidene uitroepen kruisten zich: "*Steekt u onder de tafel!*"..."*Gaat heen!*"

Na een gekrakeel van tien minuten verlieten de heren Thibbaut en Eylenbosch uiteindelijk de zitting en werd er tot de stemming overgegaan.

Heel de radico-socialistische groep en de heren De Baets en Hallet stemden tegen de herinvoering. De heer Casier onthield zich. De toelage werd met 18 stemmen tegen 16 en 1 onthouding hersteld.

3 april 1897

De maatschappij van de paardenloopstrijden te Sint-Denijs heeft het gemeen-

tebestuur verwittigd dat zij haar koersen op het plein zal blijven geven.

9 juli 1897

Ter gelegenheid van de paardenlopen wordt tussen de Korenmarkt en het koersplein een bijzondere dienst ingericht met *tramcars* van de vervoersmaatschappij De Pauw op zondag 11, dinsdag 13 en donderdag 15 juli.

Vertrekken om 12 uur 30, 1 uur, 1 uur 30 en 2 uur, zonder stilstand onderweg. Terug na afloop van de koersen. Prijs 50 centiemmen.

3 mei 1898

Woensdag zal de *Cercle Equestre* een *Paper Hunt* inrichten. De rijtuigen zullen zich voor het vertrek om 2 uur verenigen aan de grot van het park. De aankomst zal geschieden op het Sint-Denijsplein, waar de prijzen aan de eerst aangekomenen zullen uitgereikt worden.

5 mei 1898

Het eigenlijk vertrek van een twaalftal ruiters voor de *Paper Hunt* had plaats aan *De Hutsepot*, de aankomst op het Sint-Denijsplein, na een lange omweg die bezaaid was met hinderpalen.

Op het plein waren talrijke rijtuigen en wielrijders aanwezig. De heer Georges Fiévé wachtte de ruiters te paard af. Deze moesten hem achtervolgen en de linten afnemen welke hij op de schouder droeg. Daarbij deed hij de ruiters drie maal over de hinderpalen en de rivier springen.

Het lukte de heer Conrad Verhaeghe de Naeyer de buiten te veroveren en de eerste prijs werd hem toegekend. De tweede was voor de luitenant Longueville.

9 juli 1898

De *Gentse Maatschappij van Vervoer*, gekend om haar dienst met de *tramcars*, richt voor de koersdagen van 10, 12 en 17 juli een bijzondere dienst in van breaks naar het plein te Sint-Denijs.

Men zal van half één beginnen vertrekken aan de Cataloniëstraat nabij de Korenmarkt. Terugkeer onmiddellijk na de koersen. Prijs per reis: 50 centiemmen.

10 augustus 1898

De dienst van de genie is gelast met het bestuderen van de plans voor twee kazernen welke bestemd zijn voor de ruitery en de artillerie van ons garnizoen, maar ze zouden gebouwd worden nabij het plein van Sint-Denijs. Dit zou een groot verlies betekenen voor de stad en het is te hopen dat de regering op dit besluit zal terugkeren.

De kazernen zouden daar komen onder het dubbel voorwendsel dat de grond in de stad te duur is en om de soldaten te verwijderen van een zekere soort van herbergen, welke zij nu al te veel bezoeken.

Maar het spreekt vanzelf dat die nieuwe kazernen de bazen van de herbergjes onmiddellijk zullen doen verhuizen, om zich te Sint-Denijs te gaan nestelen. Dit kwaad zou dus geenszins verholpen worden. Het zou zelfs nog verergeren, aangezien ver buiten de stad het toezicht op de zedelijkheid onmogelijk zou worden.

(** Op 18 november kwam de melding dat de nieuwe kazernen echter zouden worden opgericht langs de Oudenaardsesteenweg, even voorbij de herberg De Sterre.)

31 maart 1899

Het uitvoerend comiteit van de Provinciale Tentoonstelling heeft aan de maatschappij van de paardenloopstrijden een toelage verleend van 1000 frank om toegerekend te worden als Prijs van de Tentoonstelling.

De maatschappij heeft zich verbonden alles in te spannen om een vierde loopdag in te richten. Dit nieuws zal met genoegen worden vernomen door de neringdoenden van de wijk.

11 januari 1900

De maatschappij van de koersen te Sint-Denijs heeft een grond gehuurd achter de tribunes en de stallingen om er een tuin van een hectare groot aan te leggen. Die zal een ware verfraaiing zijn voor de tribunes en afhankelijkheden en ongetwijfeld gewaardeerd worden door het publiek, dat er in de schaduw zal kunnen wandelen gedurende de tussentijden van de koersen.

20 juni 1900

De jagers-verkenners hebben zondag hun reeks wapenoefeningen op het plein

van Sint-Denijs afgesloten met een manoeuvre. De krijgsbeweging werd onder de bevelen van majoor Timmermans en de kapiteins Bouckaert en De Meulenaere met veel samenhang en overleg uitgevoerd.

Na het einde van de oefeningen werden de jagers-verkenneren vergast op een lekkere soep, bereid door de *soepcommissie*. Gedurende de maaltijd speelde het muziekkorps de schoonste stukken van haar repertorium.

De heer Verbrughe gaf een voordracht over de diensten tijdens de manoeuvres, om te bewijzen dat het *Rood Kruis van België* bepaald van groot nut is.

6 juli 1900

Dit jaar zullen de paardenloopstrijden op het Sint-Denijsplein plaats hebben op 8, 10, 12 en 15 juli, telkens om 2 uur.

De tribunes en omheining voor de wegen werden vergroot en verfraaid, ten einde het verblijf voor het publiek zo aangenaam mogelijk te maken.

Vanaf heden worden abonnementen van 60 frank voor vier dagen met een dameskaart afgeleverd in het *Hôtel Royal* aan de Kouter.

De doorloopkaart kost 20 frank voor de heren en 10 frank voor de dames en geeft recht op het binnen laten van een rijtuig in de omheining.

De prijzen om op het plein te rijden zijn 10 frank voor een rijtuig met vier wielen en 5 frank voor één met twee wielen en de ruiters. Er is ook voorzien in een bijzondere omheining aan 1 frank. Het publiek wordt kosteloos toegelaten.

24 mei 1901

De eerste en de tweede ban van de burgerwacht trokken zondag langs verschillende wegen naar het Sint-Denijsplein om er de voorziene krijgsoefeningen uit te voeren, te weten het innemen van Maaltebrugge en het terugdrijven van de “vijand” tot op het plein, waar nadien een welverdiende rust werd genomen.

De beide afdelingen werden aangevoerd door de majoors van Thorenburg en Morel de Boucle de Saint-Denis, onder het opperbevel van kolonel Ligy.

De luitenant-generaal Bussine heeft de oefeningen bijgewoond, de officieren gelukgewenst met de goede afloop en de beide bataljons in ogeschouw genomen.

De troepen zijn rond 11 1/4 uur naar de stad teruggekeerd langs de Veldstraat in plaats van langs de Kouter, om het concert van de mijnwerkers niet te storen.

18 juli 1901

De paardenkoersen van Sint-Denijs werden nogal bezocht. Wat echter alle jaren vermindert zijn de prachtige gespannen. Alle rijke sportliefhebbers zijn op hun buitengoed of aan de zee. Zij komen wel naar de koersen maar nemen een eenvoudig huurrijtuig.

17 december 1901

In de zitting van de stedelijke raad bracht de heer De Muynck verslag uit over de hernieuwing van de pacht aan de maatschappij van de paardenkoersen, aan de oude voorwaarden, voor een termijn van 3, 6 of 9 jaar, naar keuze van elk der partijen, mits de prijs van 600 frank per jaar.

De huurder zal geen vergoeding mogen vragen voor de schade door de krijgsverrichtingen veroorzaakt, is verantwoordelijk voor de schade aan de bomen en verplicht de grachten en wegen die het plein omringen te onderhouden.

Een lid heeft voorgesteld een bepaling in te lassen, waarbij het aan de kinderen toegelaten wordt op het plein te spelen. De meerderheid heeft beslist de vernieuwing goed te keuren, mits deze laatste voorwaarde.

De heer De Bruyne - Ik vraag de openbare verpachting van het plein. Andere partijen, van voetbal en dergelijke, zouden het kunnen pachten.

De heer schepen De Vigne - Dat is onmogelijk. Het kan voor niets anders dienen dan voor paardenlopen.

De heer Vanden Bossche - Ik zie in het voorstel van de heer De Bruyne een nieuw middel om de paardenkoersen te dwarsbomen. Zij brengen veel nering bij in de stad en ik verzoek mijn medeleden van de raad tegen zijn voorstel te stemmen.

Het voorstel van de heer De Bruyne werd met 22 stemmen tegen 11 verworpen.

25 maart 1902

Op zondag 6 april heeft naar het plein van Sint-Denijs een *Paper Rally* van 10 kilometer plaats voor voetgangers en wielrijders, ingericht door de atletiekafdeling van A. A. *La Gantoise*. Vergadering aan de statie Gent-Sint-Pieters om 9 uur.

Op het plein wordt op zondag 1 mei een *Cross Country* van 10 kilometer gehouden. Zelfde plaats en uur van vergadering.

23 oktober 1902

Eergisteren heeft op het Sint-Denijsplein de return contest plaats gehad tussen de leden van de Golf-Club van Brugge en de Omnium Sporting Club van onze stad. De Gentenaars wonnen twee reeksen van het golfspel, de derde reeks telde niet.

8 mei 1903

Er is gezegd dat de grote paardenkoersen die jaarlijks tijdens de kermisdagen op het plein van Sint-Denijs plaatshebben, ditmaal op het Westveld van Sint-Amandsberg zouden geschieden.

Men verzekert echter dat de werklieden bezig zijn het plein van Sint-Denijs effen te leggen, opdat het in goede toestand zou zijn. In die voorwaarde zou door de inrichters van de paardenlopen de verandering van plaats niet aangenomen worden.

10 mei 1903

In het hotel van de heer Vanden Hecke de Lembeke, voorzitter van het inrichtend comiteit der paardenloopstrijden, had een ledenvergadering plaats aangaande de locatie voor de aanstaande loopstrijden.

De heer voorzitter houdt zich reeds meer dan 25 jaar bezig met die koersen en vraagt niet beter dan dat zij op het Sint-Denijsplein zouden behouden blijven. Maar het terrein is onbruikbaar geworden en de beste paarden komen wegens het gevaar niet meer naar Gent. Men heeft lang gewerkt om het plein in goede staat te houden, maar de artillerie met haar zware stukken verwoest alles.

Alvorens het comiteit een bepaalde beslissing nam heeft de heer Vanden Hecke de toestand aan de heer burgemeester Braun voor ogen gelegd. Deze laatste heeft uit dringende noodzaak alle mogelijke maatregelen getroffen. Werklieden zijn reeds bezig het zand weg te nemen dat de grond bedekt.

De heer Vanden Hecke en verscheidene andere leden van het comiteit zijn vrijdag de werken gaan bezichtigen en waren er over voldaan. Er zullen bij de krijgsoverheid onmiddellijk stappen worden aangewend opdat het loopterrein in de toekomst niet meer zou beschadigd worden.

De koersen zullen tijdens de gemeentekermis dus zoals gewoonlijk doorgaan op het Sint-Denijsplein.

14 mei 1903

Zondagmorgen hadden op het Sint-Denijsplein in de *paddock* van de koersen schermwedstrijden met de degen plaats, ingericht door de Sint-Michielsgilde. Enige leden van de zaal Simonis te Brussel namen aan de wedstrijden deel.

11 september 1903

Tijdens een hevige storm is op het Sint-Denijsplein een reusachtige boom ontworteld en grotendeels neergevallen op de herberg *Derby*.

17 juli 1904

Gisteren zijn tijdens de koersen op het Sint-Denijsplein twee pick-pockets van stiel geknipt en naar het gevang overgebracht. Eén van hen had de portefeuille van de heer De Clippel gestolen. Daar stak maar een kleinigheid in, aangezien die heer enige minuten daarvoor er waarden had uitgenomen om op de koersen te spelen.

28 april 1905

Woensdag werd door de maatschappij van de paardenkoersen een bijzondere vergadering gehouden waarin beslist werd de wedrennen voortaan te laten doorgaan op het *Westveld* te Sint-Amandsberg. Dit besluit werd genomen ingevolge de slechte toestand van het plein te Sint-Denijs-Westrem.

De maatschappij heeft de vertegenwoordigers van de drukpers in het secretariaat uitgenodigd om hen op de hoogte te stellen van al de omstandigheden welke deze overbrenging noodzakelijk hebben gemaakt.

De spoorbaan Kortrijk - Gent moet worden verlegd en de nieuwe richting zal op 300 meter van het plein voorbijgaan. Misschien zou de regering hier kunnen tussen komen en de zandberg op het loopveld doen afvoeren om al de grachten op te vullen van de reeks meersen waarover de nieuwe spoorbaan heen loopt. Doch dit alles zal weer tijd vragen. Intussen worden de koersen verplaatst en eens iets verplaatst is, keert het maar moeilijk meer weer.

Alle jaren moet de maatschappij van de paardenkoersen veel geld uitgeven om het plein ietwat in orde te brengen en het is ook zeer te vrezen dat de ontvangsten te Sint-Amandsberg veel minder zullen zijn dan te Sint-Denijs.

Maar de ontvangsten van de rijtuigen waren niet zo groot als men wel dacht. Verleden jaar beliepen die voor de drie koersdagen slechts 1 130 frank, terwijl de maatschappij veel grotere verliezen onderging doordat er bijna geen

paarden meer kwamen welke volgens de voorwaarden van de koers moesten verkocht worden. Zo won men vroegere jaren hierbij tot 13 000 frank, verleden jaar nog slechts 3000 frank.

Wil men de koersen weer naar Sint-Denijs brengen, dan valt er niets anders te doen dan met de krijgsoverheid overeen te komen en het eigenlijke loopplein in behoorlijke staat te houden. Zelfs in dat geval zou het nog minstens drie jaar duren vooraleer de paardenkoersen weer op Sint-Denijs kunnen plaatshebben. Het was niet meer mogelijk het plein goed te houden. De kanonnen die tijdens de krijgsoefeningen over het renperk rijden maken het zo hard, dat het een ijsbaan lijkt, waar de paarden geen vaste voet meer op hebben. Deze hardheid was ook dikwijls oorzaak van het vallen van jockeys en paarden, ongelukkig genoeg soms met dodelijke afloop. De eigenaars van goede paarden bleven de één na de andere weg.

Nu, geen goede paarden, geen bookmakers, geen publiek en geen ontvangsten. Toch beproefde de maatschappij het nog om vol te houden. Alle jaren deed zij de meest beschadigde delen bemesten en met gras bezaaien. Dat kostte veel geld maar hielp tot niets, aangezien het pas gezaaid weer door de kanonnen werd stukgereden.

Alle nodige stappen werden nogmaals bij de militaire overheid aangewend. Misschien zou het middel hier nog kunnen in gevonden worden, dat de artillerie slechts het middendeel van het plein zou gebruiken en de andere wapens desnoods op het renperk zouden komen, waardoor het niet zou kunnen beschadigd worden, maar dit schijnt bij krijgsoefeningen onmogelijk te zijn. Nog een ander gebrek van het plein is de berg van twee meter duinzand in het midden gelegen, die voor gevolg heeft dat bij regen al het water dadelijk naar de lager gelegen gedeelten afloopt, terwijl bij de minste windvlaag het gladde zand over het loopplein wordt verspreid en meehelpt om het gevaarlijk te maken.

10 mei 1905

Voor dit jaar en minstens nog de drie volgende zullen de paardenlopen niet meer op het Sint-Denijsplein kunnen gehouden worden. De afschaffing staat dus vast. Dit besluit is voor de belangen van de wijk der Kortrijksepoort zeer te betreuren.

Het is slechts na alle middelen te hebben uitgeput dat de maatschappij moet besluiten de koersen over te brengen naar Sint-Amandsberg. Het loopplein is stellig beter, maar de ruimte voor rijtuigen ontbreekt en de plaats voor het publiek is kleiner.

27 juni 1905

In de zitting van de stedelijke raad gaf de heer burgemeester lezing van een brief van luitenant-generaal Lorrain, waarin deze protesteert tegen de verklaring welke volgens Franstalige bladen door de heer burgemeester in de gemeenteraad zou zijn afgelegd, over de schade door de troepen toegebracht aan het plein van Sint-Denijs.

Als de stad niet meer het inzicht heeft gebruik te maken van de toelating die door de krijgsoverheid werd gegeven om op het Sint-Denijsplein paardenkoersen te houden, verzoekt de luitenant-generaal de maatschappij van de koersen zo spoedig mogelijk de gebouwen te doen afbreken welke er thans opgericht zijn.

26 maart 1906

De grote paardenlopen zullen dit jaar weer op het Sint-Denijsplein worden gehouden. Men is bezig aan het omspitten van het renperk, dat rondom heel het plein 30 meter breed zal worden. Daar waar mul zand was brengt men een dikke laag goede aarde om er een vaste grond te bekomen.

De krijgsoverheid zal er in het vervolg de kanonnen niet meer overheen laten rijden, zodat eenmaal het goed aangelegd is, het voor lange jaren bruikbaar zal wezen.

10 juni 1906

Woensdag heeft men de geschiktheid willen vaststellen van het nieuw renperk op het koersplein van Sint-Denijs. Het comiteit van de koersen, verschillende eigenaars en hogere officieren van het garnizoen woonden de vergadering bij. De paarden van de nabij gelegen stoeterijen hebben beurtelings de ronde van de piste afgelopen.

Al de tegenwoordige personen verklaarden dat de verandering opperbest is. De grond is er zeer goed en van stof is niets te bespeuren. De piste zelf is zo effen, dat er gelijk in vroegere jaren geen diepten noch heuveltjes meer op te vinden zijn. Er zijn ook maatregelen genomen om besproeiingen te doen indien zulks nodig zou zijn.

Het Sint-Denijsplein zal dus weer één van onze beste pistes worden. Zoals het plein nu is mag men op het welslagen van de koersen rekenen en de maatschappij van de paardenlopen haalt eer van het gedane werk.

1 mei 1907

De *Automobielclub der beide Vlaanderen* richt op zondag 12 mei een groot feest in op het Sint-Denijsplein. De inschrijving is kosteloos voor de leden van een erkende automobielclub.

Kaarten aan 2 frank voor de voorbehouden tribunes geven recht op de toegang tot het plein met een rijtuig. Ze zijn te bekomen in het lokaal van de Club op de hoek van de Kouter en de Schouwburgstraat en aan de ingang van het Sint-Denijsplein op de dag zelf van het feest. Zie hier het puik programma:

- behendigheidswedstrijd op een piste met verschillende hindernissen, waarvoor drie prijzen worden uitgelooft, bestaande uit vergulde, zilveren en bronzen medailles:
  - baren en sparren omzeilen;
  - ringen doorsteken en de klok luiden;
  - een riviertje doorwaden;
  - de uitweg van de doolhof zoeken;
  - een beker verplaatsen;
  - achteruit rijden in vormen van een S, enz.
- *gymkhana* voor automobielen, bestaande uit vier handicaps:
  - traagheidswedstrijd zonder stilstand;
  - in het voorbij rijden een pijl in het doel werpen;
  - het minst water verliezen uit een glas in de hand;
  - aankomen, stilhouden, draad door een naald steken, automobiel in werking zetten en terug vertrekken;
- wedstrijd voor de schoonste open of gesloten automobiel.

6 mei 1907

Gisteren deed de artillerie van de burgerwacht oefeningen met kanonnen op het Sint-Denijsplein. Vier stuks waren hen ter beschikking gesteld. Ze voerden met evenveel behendigheid observatieschietingen uit als de kanonniërs van het leger.

Rond half elf werd aan heel de afdeling *waterzooi van kiekens* opgediend. De officieren en manschappen lieten het zich goed smaken, terwijl het muziekkorps onder het bestuur van de heer Heylbroeck een schoon concert speelde.

16 juli 1909

Onze knappe Gentse roeiers hebben te Henley met anderhalve lengte voorsprong de beker gewonnen. In de statie Gent-Sint-Pieters gebeurde een feestelijke en plechtige ontvangst van onze kampioenen der regatten.

Voor het begin van de koersen te Sint-Denijs werden ze opgewacht aan de ingang van het plein, er ontvangen door het bestuur en gelukgewenst door de heren Van Loo en della Faille. Tevens werd hen een prachtige kroon en een bloemenschoof aangeboden.

Na de eerste koers werd in het secretariaat van de maatschappij een glas schuimwijn geledigd.

23 mei 1910

Op het plein van Sint-Denijs hebben morgen de aangekondigde schietoefeningen plaats van de afdeling artillerie van de burgerwacht. Er wordt geoefend met het *Mausergeweer* en vier stuks geschut, door het leger met de nodige paardenspannen bereidwillig ter beschikking gesteld.

15 juli 1910

Bij de terugkeer na de paardenkoersen te Sint-Denijs zijn duizenden personen en zonder overdrijving zeker 500 rijtuigen gedurende ongeveer drie kwartier opgehouden geworden door het sluiten van de baren aan de Kortrijksesteenweg.

Toen zij geopend werden moest de politie de geleiders nog vele minuten doen wachten om eerst de opeengedrongen massa voetgangers uit de weg te laten gaan.

Misschien was er onder de personen die in de rijtuigen moesten talmen wel iemand die invloed genoeg heeft bij de bevoegde minister, om in dit dagelijks oponthoud verbetering te brengen, of minstens de werken aan de op te hogen spoorbaan en de viaducts te bespoedigen. Daar wordt bijna niet of al te langzaam gearbeid.

14 juli 1911

Nog nooit hadden de paardenkoersen op het Sint-Denijsplein zoveel bezoekers gelokt als donderdeg. Het getal paardengespannen rijtuigen was echter zeer gering. Dit verklaart zich door de grote uitbreiding van de automobielen. Aan de spoorwegdoorgang van de Kortrijksesteenweg waren uitmuntende

maatregelen getroffen om alle ongelukken te vermijden. Toch heeft de *terugkeer der koersen* door het herhaaldelijk stoppen voor de bareel veel van zijn aantrekkelijkheid verloren. Het was gisteren de algemene wens dat tegen het volgend jaar de opgehoogde spoorbaan in dienst kan worden gesteld.

De vertraging had voor gevolg dat het bijna 7 1/2 uur was als de laatste rijtuigen de steenweg afreden. Dat was goed voor de herbergiers en andere neringdoenden, die drie lange uren geen handen genoeg hadden om te bestellen.

10 juni 1913

Sinds enige jaren hadden er de zondag van de gemeentekermis op het Sint-Denijsplein nog slechts draafwedstrijden plaats en de dinsdagen en donderdagen waren voorbehouden aan de grote vluchtkoersen.

Volgens het officieel programma van de kermis zijn er dit jaar niet anders dan draafkoersen op de zondagen 13 en 20 juli en dus geen grote paardenlopen meer...

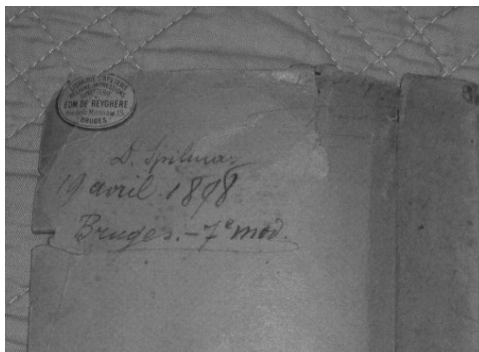
ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmenten uit “Sint-Pieters-Aalst, Sint-Pieters-Aaigem en Sint-Denijsplein - deel 1 (1819-1901)”, 298 pagina’s en “deel 2 (1902-1918)”, 302 pagina's - oktober 2004 - uitgaven in eigen beheer.

SCHATTEN OP ZOLDER EN HUN GESCHIEDENIS

Daar ik nogal dikwijls over mijn verleden in het voormalig Belgisch Kongo praat heeft een kennis (Jacqueline Rynwalt-Geirnaert) mij een geschenkje bezorgd dat ze bij het opruimen op haar zolder gevonden had. Het betreft een kaart van *l'Etat Indépendant du Congo* daterende van 1894, uitgegeven door de librairie EJ Lebègue in Brussel. Het document is gekocht bij de boekhandel-papierhandel *Edm De Reyghère, rue de la monnaie 15, Bruges*.

Op de kaart zijn heel wat notities bijgeschreven. Een eerste reeks is vermoedelijk aangebracht door Dominique Spilman want hij testte er zijn handtekening op. Bij verschillenden ervan is ook een verwijzing naar het schooljaar waarin hij de krabbel testte nl. *6° Moderne en 19 avril 1898 Bruges 7° mod*. Al deze aantekeningen bevinden zich op de kaft. Ze zijn aangebracht in rode of blauwe inkt en de grote handtekening in potlood.

Op de kaart zelf zijn echter nota's van een ander handschrift en bovenaan prijkt de naam LOYS. Dit is de familienaam van de oma van onze vriendin. De kaart is geschonden door de vele malen open- en toevouwen en werd hersteld met klevers afkomstig van postzegelranden. Hierop staat: "*Niet bestellen op zondag – Ne pas livrer le dimanche*". Dit strookje kon

van de postzegel afgeknipt worden. Deze praktijk bestond vòòr de eerste wereldoorlog. Hier en daar is ook een grotere kleefband van dezelfde oorsprong waarop een stempel staat "*DEPOT 1906*". Na raadplegen van filatelisten kunnen we besluiten dat de herstellingen dan ook dateren uit dat jaar of

het jaar daarop.

De notities, in potlood of rode inkt, geven de ligging aan van verschillende dorpen, al dan niet met de aanwezigheid van een missie. Twee groepen onderscheiden zich. Een eerste reeks is in potlood en is geconcentreerd rond het meer Leopold II. De tweede reeks geeft een aantal nieuwe locaties in het noordoosten, nl het gebied tot aan de Nijl dat later aan de Engelsen zou teruggegeven worden. Ook de projecten om spoorlijnen aan te leggen vanuit de Stanley-Falls naar de Nijl en naar het zuiden worden aangeduid. Het eerste project kwam er nooit. De tweede spoorlijn kwam er wel maar werd voorafgegaan door een tracé op de andere oever van de Lualaba. Maar dit laatste werd in 1903 afgevoerd zodat we kunnen besluiten dat de aantekeningen dateren van later. Zijn ze ter plaatste gemaakt? Of zijn ze in België aangebracht? We vermoeden dat de 'oude' kaart geüpdatet werd aan de hand van een recentere versie. Is de kaart meegegaan naar Afrika of bleef ze hier? Indien na het overlijden van Leon Loys al zijn bezittingen terug naar België werden gestuurd, kon de kaart er ook bij zijn geweest...

Wie waren Leon Loys en Dominique Spilman?

Leon Bernard Loys werd geboren in Gent op 17 juni 1883. Zijn vader was een laarzenmaker in de Brabantdam. Hij had een 2 jaar oudere broer Pierre Marie

53 IC

Léon Loys is de derde van rechts op de eerste rij.

en een zus Clasina 14 jaar jonger. Hij was, voor-
 aleeer naar de Koninklijke Militaire School
 (KMS) te gaan, onderofficier bij het 2de Linie.
 Hij wordt in de KMS op 17 december 1902 inge-
 lijfd als beursstudent in de 53ste promotie
 Infanterie-Cavalerie.

Op het ingangsexamen was hij 8ste op 45. Hij
 promoveerde in 1904 als 4de op 46. Op 27
 december 1904 wordt hij onderluitenant bij het
 1ste Linie.

Op 7 dec 1906 wordt hij voorlopig gedetacheerd
 aan het Militair Cartografisch Instituut (MCI) het
 latere Nationaal Cartografisch Instituut. Daar de

Vrijstaat Kongo een persoonlijk eigendom was van Leopold II, konden
 Belgische militairen daar geen dienst doen. Daarom werden de goede elemen-
 ten uit het leger aan het MCI gedetacheerd om in Afrika zagezegd cartogra-
 fisch werk te doen. Bij hun terugkomst in België konden ze hun functie bij het
 leger opnieuw opnemen. In Afrika werden ze lid van de Force Publique (FP).
 Léon vertrok op 28 maart 1907 naar Kongo, vanuit Antwerpen naar Matadi.
 Na drie weken varen nam hij daar de trein naar Leopoldstad (Kinshasa) waar
 hij de steamer nam naar Stanleystad (Kisangani), een tocht van 1.500km. Zijn
 eindbestemming was Ponthierville. Helaas keerde onze Léon nooit meer
 terug. Hij overleed op 23 april 1908 in Biondo, op een 30-tal km ten westen
 van Ponthierville. Volgens de documenten was de doodsoorzaak hematurie,
 maar dit is slechts een symptoom, nl bloed in de urine. Vermoedelijk was
 schistosomiasis (vroeger bilharziöse), een infectie van parasitaire wormen de
 oorzaak. Deze wormen kwamen voor in rivieren en stilstaande wateren. Ook
 malaria kon een oorzaak zijn. Van de 1500 Europeanen die in Kongo overle-
 den tijdens de periode van Leopold II, stierven er 1.245 van ziekten, 75 van
 accidenten of verdrinking, 85 sneuvelen, een 60-tal werd vermoord en een
 15-tal pleegden zelfmoord. Eigenaardig genoeg vermelden de officiële rap-
 porten enkel uitdeling van medailles, maar geen overlijden...

Dominique Spilman, geboren op 12 juni 1885 in Perlé (Groothertogdom
 Luxemburg), mocht volgens een toenmalige wet dienst nemen in het Belgisch
 Leger. Hij begon als onderofficier bij het 2de Linie, een identiek debuut als
 Léon Loys, ging naar de KMS en begon als luitenant bij het 1ste Linie. Hij
 bleef in België, was kapitein tijdens de eerste WO en in 1929 Luitenant
 Kolonel. In '37 ging hij op pensioen en woonde in de Keizer Karelstraat in
 Gent. Bij het begin van WO II werd hij commandant van de plaats Brugge tij-

dens de eerste dagen van veldtocht.

Uit beide levenslopen kunnen we voorzichtig afleiden dat de kaart in het bezit was van Spilman. Op het ogenblik dat Loys de goedkeuring kreeg om naar Afrika te vertrekken, zou Spilman de oude kaart aan Loys gegeven hebben. Deze zal de kaart manueel verbeterd hebben en de vraag is: heeft hij deze meegenomen naar Kongo? We vermoeden echter dat hij deze aan zijn jongere zus Clasina, die toen 10 jaar was, gegeven heeft zodat ze zou kunnen volgen waar hij allemaal zat tijdens zijn verblijf. Dit is een praktijk dat courant voorkwam. Helaas heeft Clasina haar broer nooit meer teruggezien.

En het noodlot achtervolgde haar.

Haar oudere broer Pierre Marie begon heel jong met een militaire carrière als onderofficier. In 1905 gaf hij er de brui aan maar op 2 augustus 1914 nam hij vrijwillig weer dienst bij het uitbreken van de oorlog.

Ditmaal als onderluitenant bij het 4de Linie. Hij raakte gewond in 1916 en bij het eindoffensief sneuvelde hij, als kapitein 2de in bevel, op 28 september 1918 in het bos van Houthulst.

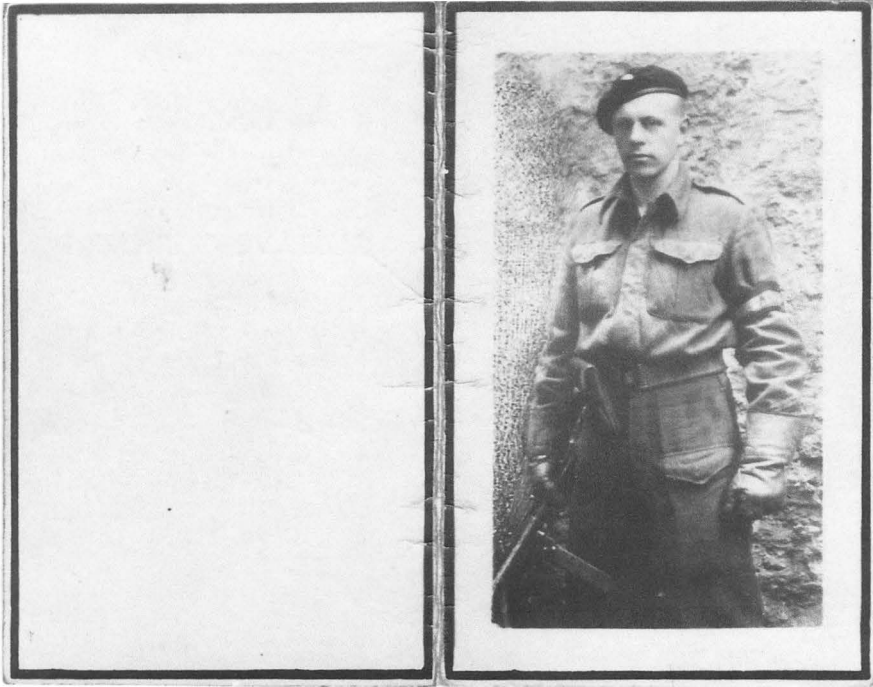
Pierre was in 1907 gehuwd met Louise ROGIERS en had een zoon Theo. Begin september 1918 schreef Dominique Spilman nog een briefje naar Pierre dus zij kenden elkaar ook.

Clasina trouwde op 21 september 1916 met George Henry GEIRNAERT en hadden twee kinderen Gustave en Léon. Bij de bevrijding van Gent in 1944 was Gustave lid van de weerstandsgroep Groupe mobile A.S. III, sector Gent. Als

motocyclist was hij samen met zijn neef Theo Loys actief bij de verschillende schermutselingen in Mariakerke. Op 7 oktober 1944, in Moerkerke, werd hij echter het slachtoffer van een sluipschutter en stierf. Ook zijn broer Leon werd 's anderdaags zwaar gekwetst. Het verhaal staat in detail geschreven in de Ghendtsche Tydinghen september en november 2001 en januari 2002. In dat artikel was twijfel over de voornaam van deze Loys, (sept 2001 blz 279), hierbij is dit dus rechtgezet.

Clasina overleed in 1973 en zo kwam de kaart op de zolder van onze vriendin die nooit haar vader gekend heeft daar ze pas vijf maand oud was bij zijn overlijden.

De namen van onze drie helden staan gelukkig vereeuwigd in gedenkstenen.

Volontaire de la première heure sergent plein d'audace et d'une grande bravoure, aimé de ses chefs et de ses hommes.

Le 12 septembre 1944 s'est présenté comme volontaire et a ramené sous le feu ennemi un de nos blessés, resté sur le terrain lors d'une contre-attaque allemande.

Le 7 octobre 1944 part en reconnaissance à la tête de sa patrouille et dans un bois occupé par l'ennemi tombe en brave, frappé en plein front.

Le 9 octobre 1944.

(signé). Commandant Jean de Bie,
Groupe mobile A.S.-Z. III
secteur de Gand.

Très sensibles aux marques de sympathie que vous leur avez témoignées à l'occasion du décès de

**MONSIEUR
GUSTAVE GEIRNAERT**

**Sergent-volontaire
de la première heure**

né à Gand, le 2 août 1917 et tombé pour la patrie, le 7 octobre 1944.

Madame Gustave Geirnaert, née Denise Hoste et sa fille Jacqueline,
Les Familles Geirnaert-Loys et Hoste-Van de Kerckove,
Vous en expriment leurs remerciements sincères.

VIEUX BOURG, N° 22, GAND

Doodsprentje van Gustave Geirnaert

Leon heeft zijn naam op het monument ter ere van de Gentse kolonialen die tijdens het bestaan van de Vrijstaat Kongo overleden op het einde van de Rooseveltlaan in Gent, en ook op het erebord in het Kon. Museum voor Midden Afrika in Tervuren. Pierre heeft zijn naam op de gedenksteen in de Ekkergermstraat en ten slotte staat de naam van Gustave op het gedenksteen in de Geldmunt en op het kapelleke Scheewege-Strijktiende in Moerkerke.

Van Cleven Pierre, dec 2010

Bronnen

René LYR , Nos Héros morts pour la patrie, 1920, ed E. Van Der Elst, Bib Ugent
G. Blanchart & cie, Le rail au Congo Belge, Tome I 1890-1920, 1993, Bib UGent
Fritz MASOIN, Histoire de l'Etat Indépendant du Congo (I en II), 1912, bib UGent
Guy Vanthemsche, Congo , 2008, Ed Lannoo
A-B Ergo, Congo Belge La colonie assassinée, 2008, ed L'Harmattan
A-B Ergo, Des Bâisseurs aux contemplateurs du Congo Belge, ,2005, ed L'Harmattan
Biographie coloniale belge 1948 - 1958 Koninklijk Belgisch koloniaal instituut, Bib UGent
Edouard Janssens, Les Belges au Congo, 1911, ed Van Hille-De Backer, Bib UGent
Koninklijk Legermuseum, Brussel
Afrikaans Archief, rue des Petits Carmes 15, 1000 Bruxelles
A nos héros coloniaux, 1931, bib UGent

Dank aan

Roland Loys, Gentbrugge
Leo De Clercq, filatelist, Sint Niklaas
Marc Rummens, Gent
Jacqueline en Dirk Rynwalt-Geirnaert

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES

Koning Leopold II-laan 24, Huis De Kat en de Hond

Op de Koning Leopold II-laan 24 staat het huis "De Kat en de Hond" in 1903 gebouwd door ingenieur-architect Louis Cloquet (Feluy 1848 — Gent 1920) als eigen woning. In die tijd was de buurt, naast het Citadelpark, een typische eind 19-eeuwse burgerwijk met hoofdzakelijk neoclassicistische huizen.

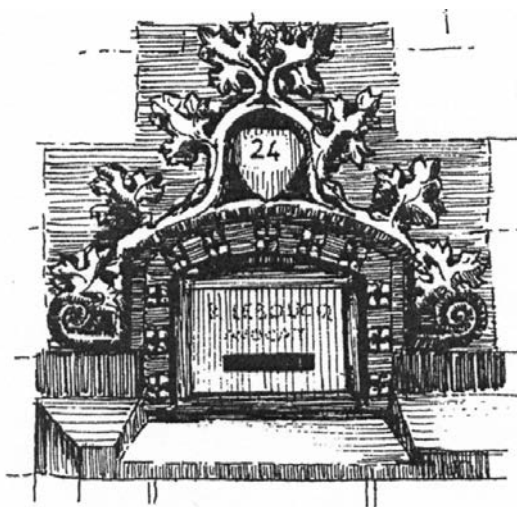
Louis Cloquet was de zoon van een geneesheer en archeoloog. Wijdde zich aan de restauratie van gebouwen met een archeologische waarde: kerken, kastelen, private woningen. Invloed van zijn vader, Jean de Béthune en de gebroeders Jules en Henri Desclée, uitgevers van kunstboeken. Toen Adolphe Pauli op rust werd gesteld, volgde hij hem op als hoogleraar Burgerlijke Bouwkunst en Architectuurgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Gent. Hij was de auteur van o.a. de vijfdelige **Traité d'Architecture**, 1898 — 1901, en tal van boeken over Egyptische, Assyrische, Indische, Perzische, Griekse en Romeinse bouwkunst. Van 1883 tot 1910 was hij hoofdredacteur van de "Revue de l'art chrétien". Toen hij in 1920 overleed was hij bezig twee nieuwe werken op punt te stellen (manuscripten in UGent, universiteitsbibliotheek). Hij was vooral bekend als ontwerper van een aantal grote publieke gebouwen zoals het Postgebouw op de Korenmarkt (1898-1910), de Universitaire Instituten op de Albert Baertsoenkaai (1899-1905), de Sint-Michielsbrug en de urbanisatie van de Sint-Michielsdelling, en het Sint-Pietersstation (1909-1912).

Voor zijn eigen woning opteerde Cloquet voor een rijwoning in traditionele bouwmaterialen, rode bak- en natuursteen, gecombineerd met moderne materialen als glas en ijzer. Door die materiaalkeuze en vooral door de ruimtelijke opbouw van het totale volume ten opzichte van het bouwperceel, beoogde Cloquet duidelijk de uniformiteit van de doorsnee 19de eeuwse gevelwand te doorbreken.

Merkwaardig is de asymmetrische opbouw van zijn woning, met links een vrij smalle, vier bouwlagen hoge neogotisch getinte puntgevel met Brugse travee met hoge spitsboognis met twee gekoppelde vensters, op hoge onderbouw van natuursteen (garage). Rechts een lage natuurstenen ingangspartij met naar achter gebogen glazen serre, die een kwartcirkel beschrijft, als verbinding met de twee traveeën brede achterbouw. De overgang tussen beide partijen wordt

Leopold II laan: De Kat en de Hond

Brievenbus met neogotische hogels

bewerkt door de overhoeks gebouwde bakstenen erker en een hoektorentje in de oksel van de achterbouw.. Gelijkaardige glasconstructies werden ook gebruikt door Victor Horta te Brussel en F. Dierkens te Gent.

Wat het huis verder nog een eigen karakter geeft, zijn de hoekerker en het spiltorentje. De afgeschuinde hoek onder de erker wordt gemarkeerd door de beelden van een kat en een hond, boven elkaar geplaatst, die elkaar belouren. Behalve dat het de naam

is van het huis en dat er talloos veel zegswijzen zijn over katten en honden, hebben we niet kunnen achterhalen waarom L. Cloquet zijn huis die naam heeft gegeven. De andere decoratieve elementen, zoals de spitsboognis en dito boogvelden, de krulbladversiering en de nokbekroning, de brievenbus met neogotische hogels, blijven in de sfeer van de neogotiek. De glazen luifel, het houtwerk van het balkon en het dakkapelletje zijn eerder ontleend aan de art nouveau-vormgeving.

De bovenste verdieping van de achterbouw, oorspronkelijk het tekenbureau van L. Cloquet, opgetrokken met grote ramen, werd jammer genoeg gesloopt. Ook het interieur van de woning is zeer waardevol. De serre als inkomsthal leidt rechts naar de vestiaire en de achterbouw, links naar de bel-etage en het traptorentje. De vestiaire is voorzien van ingebouwd meubilair. De bel-etage bezit twee kamers, vooraan met volledig eikenhouten zoldering en neogotische schouw. De achterkamer heeft een merkwaardig plafond met troggewelven van rode baksteen en een neogotische schouw

De voorlopig laatste bewoner was het architectenbureau Lefebure. Het huis staat op dit ogenblik (2009) leeg.

“De Kat en de Hond” vormt samen met de aanpalende woning, nummer 25, eveneens gebouwd in 1903, in gele baksteen, op hoge plint, met zware erker op uitgelengde consoles, balkon met fronton en neorenaissance getinte puntgevel, een ensemble dat als voorbeeld kan gelden van burgerarchitectuur van rond de vorige eeuwwisseling, en werd in 1994 samen beschermd als monument en als stadsgezicht.

Leopold II laan: De Kat en de Hond

Literatuur

Liber Memorialis 1913-1960, Faculteit der Wetenschappen en Faculteit der Toegepaste Wetenschappen, RUG, 1960.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Stad Gent. 19e en 20ste eeuwse stadsuitbreiding. Deel 4 nc, 1982.

Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 1993-1994.

Internet. Google.

Daniël Van Ryssel

DIGITAAL ZOEKEN IN GENTSE BIBLIOTHEKEN

CaGeWeB (Catalogus Gentse Wetenschappelijke Bibliotheken) ... en vrijwilliger gezocht voor het DSMG documentatiecentrum te Sint-Amandsberg

We geven het meteen toe. CaGeWeB is een raar woord. Spreek het vooral niet uit op zijn Engels. Met ‘cage’ (kooi) heeft het niets te maken. Het is samengesteld uit de eerste letters van Catalogus, Gents, Wetenschappelijk en Bibliotheek, met daarbij een knipoogje naar ‘web’, het world-wide web (www) of het wereldwijde web, alias het internet, met het Engelse woord dat precies hetzelfde is als het web van ons goed Nederlandse spinnenweb. Zeg dus “kaa-gee-web”.

Maar hoe dan ook, als je dit rare woord op Google intikt, ben je meteen terecht. Je krijgt de catalogussen van alle Gentse (min of meer wetenschappelijke) bibliotheken in je schoot geworpen. Zoek je ergens een oud of een nieuw boek, dan kan dat voortaan zonder de minste moeite. De collecties van

zowel het DSMG documentatiecentrum als van het conservatorium, de Vlaamse academie, het stadsarchief, het liberaal en socialistisch (AMSAB) archief, de bib voor volkskunde en zelfs de bibs van de augustijnen, het bisschoppelijk seminarie en nog hele serie (zo'n twintig in totaal) liggen wagenwijd voor je open. Je kan dan, ofwel in een welbepaalde instelling, ofwel in alle bibs van het collectief op zoek gaan. En niet alleen dat, je vindt meteen de plaats waar het zit, meestal veel gemakkelijker dan in je eigen bibliotheek (ik spreek uit ondervinding).

Dat alles dus zonder de minste moeite. Enkel mensen die vroeger al eens probeerden in die bibliotheken binnen te geraken (op de uitzonderingen zoals het DSMG - documentatiecentrum niet te na gesproken) en, veel straffer nog, mensen die de ambitie hadden daar iets in te vinden (!), kunnen beseffen welke ongelooflijke revolutie Cageweb en andere dergelijke systemen betekenen.

De onwaarschijnlijk volumineuze steekkaartencatalogus van de universitaire bibliotheek werd op een analoge manier ontsloten, maar die moet je niet zoeken in Cageweb. De stadsbibliotheek evenmin. Deze grote broers ontwikkelden hun eigen zoekinstrumenten (<http://zoeken.bibliotheek.gent.be/>).

Cageweb is een samenwerkingsverband tussen kleine(re) gespecialiseerde bibliotheken. 'Klein' bij manier van spreken, natuurlijk. Van de DSMG bib staan in dit jaar 2011 meer dan 12.000 boeken op Cageweb en - ongelooflijk maar waar - ze zijn via dit digitale bestand (bijna) allemaal in een oogwenk terug te vinden in de rekken.

Voor de boeken is, dank zij medewerker Steven De Geyter en voorzitter Bert Vervaet, alles kits, maar de tijdschriften, daar zitten we nog met een probleem. Een bestand van zo maar eventjes 800 of meer titels is op zeer secure wijze met opsomming van alle beschikbare jaargangen en nummer bijgehouden door Louis Gevaert en dit moet nog ingevoerd worden in Cageweb volgens de door het systeem voorgeschreven manier. Vrij simpel en perfect te doen voor iemand (liefst een redelijk secuur type) die soms voor een computer plaats neemt en daar verder niet al te veel van af weet.

Daarom deze oproep. We zoeken dus een vrijwilliger voor dat werkje. Wie zich geroepen voelt, kan onder begeleiding in het DSMG centrum, Begijnhof 46, Sint-Amandsberg, de zaak opstarten en er daarna, desgewenst, verder thuis aan werken. Neem contact op met Louis Gevaert via dsmg@skynet.be of tel. 09.228.73.58.

Luc Devriese

KEIZER KAREL – STANDBEELD

De studenten voor wie in de kille winter maanden de examenschim nog geen vaste vorm heeft gekregen, hebben tussen twee vrijages in, ook nog wat tijd en verbeelding over om in een of ander studentikoos blad, waar vele onder ons hun eerste pen hebben versleten, een idee op het papier te werpen dat meestal de “bourgeois” moet afschrikken maar dat af en toe toch een echo in de bezadigde pers weet te ontmoeten.

En zo geschiedde het inderdaad korte tijd geleden toen “De Tok” met het lumineus voorstel voor de dag kwam een standbeeld op te richten aan Keizer Karel in de stad waar hij het eerste levenslicht aanzag. Het idee groeide weldra aan als een sneeuwbal en beurtelings werd het bijgetreden door La Métropole, De Volksmacht en ons eigen blad.

Men schrijft, men spreekt erover te Gent, en weldra zal de strijd tussen de pro en contra de vlam doen oplaaien en zal iedere Gentenaar voor of tegen “het” beeld zijn. Zo moet het trouwens, want zonder stoom, zonder energie geraakt het rad niet aan het draaien.

Een standbeeld van Keizer Karel oprichten, is echter niet helemaal juist. Best zou men spreken van het heroprichten van een standbeeld ter ere van de grote monarch, want twee eeuwen lang heeft Karel V midden de Vrijdagmarkt op een hoge zuil geprikt en het waren de Fransen, de Republikeinse legers die bij het binnentrekken van onze stad, als eerste bewijs van hun haat tegen de tirannie en van hun zozegde vrijheidsliefde, het beeld van de keizer van zijn voetstuk rukten en met een koord om de hals door het opgehitste gepeupel langs de straten van de stad lieten sleuren. Een nieuw standbeeld oprichten zou dus enkel een daad van eerherstel zijn.

Het was immers op 22 september 1599, een veertigtal jaren na de dood van Karel V, dat Jacob de Langlé, hoogbaljuw van Gent, de eerste steen van de drie en veertig voet hoge pilaar van het monument legde, waarop enkele maanden later het beeld van de keizer, in het hout gesneden door de Antwerpenaar Robrecht de Nole, werd gehesen.

Gelukkig initiatief maar doorslechte uitvoering, want men moet werkelijk niets afweten van ons klimaat om alhier een houten beeld te durven oprichten. De arme Keizer verloor al gauw zijn verguldsel, begon te rotten en op een zaterdag van 1662 viel het beeld in gruis aan de voet van zijn ronde zuil. De ondervinding is de beste leermeesteres zegt het spreekwoord doch het moet zijn dat het spreekwoord in het XVIIe eeuws Gents woordenboek nog

niet opgenomen was, want het Stadsmagistraat besloot een nieuw houten beeld op de zuil te hijsen, ditmaal uit een “schoon dicke gaeve eecke” vervaardigd,, en met een goede laag verguldsel: “Betaelt de somme van vierendertigh ponden grooten acht schellingen grooten over de leveringhe van dry duysend gheslaeghen gaut ende een duusten twaelf boucken die gheemployeert syn tot het vergulden vanden keyser op de Vrijdackmeerct”.

Het was Goorik Picq, een Gentse beeldhouwer, die de opdracht kreeg het beeld te vervaardigen en zich voor de kop van de keizer te inspireren van het portret van Titiaan.

Standbeeld van Keizer Karel op de Vrijdagmarkt.

Het negen voet hoge beeld van de keizer, met de kroon op het hoofd, de scepter in de rechterhand, en de mantel wijd open op het prachtige vergulde harnas, werd in 1664 op zijn voetstuk geplaatst, doch in september 1717 woedde een verschrikkelijke storm over de stad en het beeld tuimelde met een deel van de zuil naar beneden! De keizer kwam er gelukkig met een paar kneuzingen vanaf en op 18 oktober kon Markies van Prié, in naam van Karel VI, het beeld “opnieuw” inhuldigen!

Storm, kneuzingen, wind en regen haalden het echter opnieuw op eik en verguldsel en het beeld ging eens te meer aan het rotten. Gans het monument – beeld en zuil – werd afgebroken en in 1775 huldigde men het eerste deel van het derde monument in “eenen piédestal met alle syne cieraeten” en een Dorische zuil naar de plannen van Lodewijk ‘t Kint. Op de zuil plaatste men, in afwachting van het beeld, de schets van het kunstwerk, in casu een geschilderd plat stuk hout, tot in 1779 Allaert er... zijn houten beeld van de Keizer op kwam stellen, welk zekerheidshalve eerst gedurende een drietal maanden in een oliebad was gedompeld geworden.

Maar het kreeg geen gelegenheid om te verrotten want zoals wij het hoger schreven, was de eerste taak van de Franse Republikeinen het Gentse Volk te bevrijden van het zicht van het standbeeld van de tiran!

Wie op jacht gaat verliest zijn plaats en Jacob Van Artevelde heeft op de Vrijdagmarkt de plaats van de grote Karel ingenomen, en niemand zou er aan denken hem van zijn voetstuk te halen; hij staat er ten andere rotsvast op en er bestaat geen gevaar dat hij er van afwaait of aan het verrotten gaat

Maar in een stad als Gent vindt men steeds een plaats waardig voor de grote man. Er zijn weliswaar beschouwingen van utilitaire aard waarmede men rekening dient te houden, maar men heeft toch de laatste jaren wel een plaats gevonden voor Anseele, voor Klokke Roelandt, voor Emiel Braun, voor Van de Woestijne, voor Palfijn.

Zouden er dan in gans de kuip van Gent geen paar vierkante meter kunnen gevonden worden, om een standbeeld op te richten aan Keizer Karel? Wij willen vooralsnog met geen al te concrete voorstellen voor de dag komen, doch zou men de pomp en de bomen van de Groentenmarkt niet kunnen wegnemen en daar het beeld oprichten? Daar zou hij midden in zijn geboortevolk prijken, ‘s namiddags en op zon- en feestdagen de toeristen begroeten en ‘s morgens de drollige en sappige Gentse geschiedenissen kunnen aanhoren die zeker de held van de vrolijke daden van Keizer Karel niet zouden kwetsen of ergeren.

Want hij was niet enkel een Gentenaar van geboorte, hij was het ook van hart en ziel. Het is aan zijn geboortestad dat hij in zijn laatste rede, die van zijn

troonsafstand herinnerde, het is te Gent dat hij zijn laatste dagen voor zijn definitieve afreis naar het klooster van Yuste kwam doorbrengen, zoals het te Gent was dat hij op de Vrijdagmarkt zoon Filips aan zijn volk kwam voorstellen.

Het was te Gent dat het volk met de meeste geestdrift zijn overwinning van Mülberg vierde, het was nogmaals Gent welke hij, na de opstand en de zware bestraffing, van het verval redde. Ah, die afstraffing, die “met de strop om de hals”! ware er dat niet geweest in ‘t leven van Keizer Karel, hij zou tientallen standbeelden hebben, en ieder huisgezin zou “zijn” Keizer Karel bezitten. Maar er is die vlek die men niet uitwissen kan, dat sentimenteel argument dat al de overigen in de schaduw laat. En toch, wij moeten in 1957 de toestand even objectief kunnen bekijken en beoordelen.

In de XVIe eeuw had de gemeentelijke autonomie uitgediend. Te Gavere had niet enkel Gent de genadeslag gekregen, maar was ook het concept “gemeentelijke zelfstandigheid” voor immer verdwenen. Gent heeft, tegen de onafwendbare koers van de geschiedenis in, in een laatste stuiptrekking, van de afwezigheid en de moeilijkheden op internationaal plan van Karel V, gebruik willen maken om toch nog het onmogelijke te beproeven en het juk van de nieuw opgekomen gedachte van de moderne staat af te schudden.

Hopeloze poging die de Keizer, wou hij zijn prestige, zijn politiek en zijn rijk redden, in de kiem moest smoren. Wat hem het meest geërgerd heeft, was dat de Gentenaars gebruik gemaakt hebben van het feit dat hij ver van Vlaanderen was en dat men speculeerde op de zekere weigering van Frans I, de keizer doortocht te zullen verlenen door Frankrijk.

Hij beschouwde het, terecht trouwens, als een verraderlijke aanval in de rug en was er bovendien ten zeerste om bedroefd: “Pourtant nous avions toujours eu ceste opinion et espoir de vous que, durant notre absence, vous vous deviez plus employer à nous ayder que nuls autres car nous sommes Gantois ayant pris naissance en notre ville de Gand”.

Karel had Gent kunnen vernielen, met de grond gelijk maken zoals hij het in 1553 deed met Terouaan, en Alva zette er hem ten andere toe aan, doch wanneer hij vanop de St.-Janstoren zijn stad in vogelvlucht bekeek, zag hij van elke wrok af. Hij strafte doch een maand nadien reeds. milderde hij die straf, en weldra schonk hij de stad een aantal in beslag genomen documenten en privilegiën, liet de “Sassche Vaart” graven om aldus aan zijn geboortestad een nieuwe bron van rijkdom te verschaffen.

Artevelde heeft zijn standbeeld te Gent maar toch is Gent tegen zijn politiek in opstand gekomen en heeft men hem te Gent vermoord. Maria-Theresia is een volksgeliefde vorstin geweest in onze gewesten en toch heeft zij niet

immer de wensen en de wil van ons volk kunnen inwilligen. Zulks belette niet dat Gent haar het kanten kleed heeft geschonken en haar een standbeeld heeft willen oprichten, project waartegen zich enkel Jozef II verzette.

Keizer Karel een der topfiguren uit de wereldgeschiedenis, heeft Gent een onmetelijke roem bijgebracht. Die twee namen zijn eeuwig aan elkaar verbonden, niet enkel omdat de grote monarch alhier werd geboren maar vooral omdat hij van alle vorsten die vóór 1830 over ons land en onze stad heersten, degene is geweest die het dichtst bij ons stond door zijn karakter, zijn koppigheid, die nooit de goedhartigheid uitsloot, zijn levenslust, zijn volksheil, zijn eenvoudige omgang.

Ondanks de afstraffing na de opstand van 1540, is hij de meest populaire figuur uit onze geschiedenis gebleven, de grootste monarch wiens prestige op zijn geboortestad zijn weerschijn werpt en de goedhartige keizer van de “Heerlijke en vrolijke daden”.

Zijn standbeeld te Gent ware niet enkel een beeld te zijner ere, maar ook ter ere van onze stad.

Pierre Kluyskens

DE SOCIALE KWESTIE. EEN FOCUS OP DE COUPURE

De industrialisatie eiste haar tol. Met zware arbeid tegen lage lonen, lange arbeidstijden, wijdverbreide vrouwen- en kinderarbeid en pieken van werkloosheid zonder sociale zekerheid werd de ‘Cotton City’ Gent de meest geproletariseerde stad van het land. De arbeiders werden deels gerekruteerd uit het legertje werklozen, vagebonden en criminelen dat het Rasphuis, de gevangenis aan de Coupure, bevolkte. Wie de dossiers van gevangenen uit het toenmalige Rasphuis inkijkt, wordt getroffen door de verhalen van miserie.

Het Rasphuis op de Coupure

Johanna Schopenhauer (1766-1838), Duitse schrijfster en moeder van de filosoof, specificieerde toen ze de inrichting in 1828 bezocht: “Nergens is er voor die meest verloren en armste aller mensen een milder lot. Men beweert zelfs dat sommigen na hun vrijlating door het begaan van een nieuwe misdaad opnieuw in hun oude gevangenis proberen te komen, omdat daar beter voor hen wordt gezorgd dan in de vrijheid”.

De gebroeders Jan en Emmanuël Mast, wiens fortuinlijker verwanten trouwens grond aan de Coupure bezaten, verbleven sinds 1844 geregeld in de cel voor diefstal, vagabondage en ‘bris vitre’. Prof Gita De Neckere beschreef het merkwaardige fenomeen van de aangifte van gebroken ruiten, dat opdook tij-

dens de hongerjaren 1845-47 en waarbij men zich bewust liet betrappen om achter de tralies tenminste van voedsel verzekerd te zijn. Daniel Mareska (1803-1859) werd vanaf 1840 hoofdgeneesheer in de Centrale gevangenis benoemd. Hij publiceerde een kritische sociaal-hygiënische studie: *Rapport sur l'état sanitaire de la maison de force à Gand pendant 1836*. Het werd door Ducpétieux in zijn boek over de hervorming in het gevangeniswezen opgenomen. De arts legde de nadruk op de tuberculose en de neurotische depressie, de voornaamste gesels in de toenmalige gevangenissen en hing een benauwend beeld op van de geringere kwaal der pederastie waar de gedetineerden zich in groten getale aan overgaven. Hij berichtte daarnaast over de gezondheidstoestand van de Oost-Vlamingen tijdens de aardappelploeg van 1845 tot 1847 en over het welzijn van de arbeiders in de Gentse katoenfabrieken. Begin oktober 1839 stond Gent vijf dagen lang in rep en roer. De katoenspinnerij van Ivo De Ruyck aan de Coupure werd onder dreiging stilgelegd en uiteindelijk werd de gehele katoenindustrie gemobiliseerd. Even ontstond een verticale solidariteit tussen de nijverende bevolking waarbij industriëlen en arbeiders, bij monde van gouverneur de Schiervel en burgemeester Minne-Barth een smeekbede richtten naar de koning om de noodlijdende Gentse textielindustrie een helpende hand te reiken. De ministerraad op 3 oktober 1839 op initiatief en in aanwezigheid van de Belgische vorst stond volledig in het teken van het oproer in Gent. Het kabinet-Theux nam een aantal beschermende maatregelen en aan het arbeidersfront bleef het rustig tot de rampjaren 1845-48. De traditionele liefdadigheid van clerus, particulieren en overheid volstond niet langer om het armenleger in toom te houden. Na 1850 engageerde ook de weldenkende burgerij zich in het sociaal discours. Oprechte menslievendheid en politieke drijfveren als vrees voor besmettelijke ziektes, opstanden, criminaliteit en het opkomend socialisme doorkruisten elkaar. Diverse sociaalvoelende liberale juristen die opvallend langs de Coupure huisden, anticipeerden op de maatschappelijke ontwikkelingen, namen het voortouw in debatten en ontwikkelden initiatieven die op langere termijn naar een prille vorm van sociale wetgeving zullen leiden. Julius Vuylsteke (1836-1903) wist in 1861 met het gedicht 'Fabrieksgalmen' het probleem kinderarbeid onuitwisbaar op de agenda te plaatsen.

Fabrieksgalmen III

*De jongen is op zijn tiende jaar;
noch lezen noch schrijven kan hij voorwaar.
Maar vader wint weinig, en moeder is ziek,
het kind moet mede naar de fabriek
Als draadjemaker wordt het geplaatst*

*te midden van 't werktuig, dat ronkt en raast.
"Ach vader, 't is hier zoo benauwd."
Let op, of anders grijpen de riemen uw kop.
"Mijn oog is zoo moede, mijn hoofd is zo zwaar."
Let op, of de tanden grijpen uw haar.
"Ach vader, ik voel mijne armen verlammen".
Let op, of ze raken tusschen de krammen.
De vader gebiedt, het kind zwijgt stil;
welhaast weerklinkt een snerpende gil.
Bloed verft riemen en draden rood.
Het kind heeft geleden, het kind is dood.*

(De spinmolens in de werkhuizen waren niet afgeschermd. Eén verkeerde beweging of een kleine onoplettendheid kon zware gevolgen hebben.)

Prof. François Laurent (1810-1887) was een volksvriend die dagelijks de gratis stadsscholen bezocht. In de gemeenteraad ging het er vaak bovenarms aan toe tussen hem en Vuylsteke, maar zij trokken aan hetzelfde zeel voor het invoeren van een leerplicht tot 14 jaar als enig effectief middel om de kinderen buiten de fabrieksmuren te houden. De opbrengst van zijn wetenschappelijke publicaties besteedde Laurent aan studiebeurzen voor arme studenten. Zo kon Edward Anseele sr. met zijn steun een toelage bekomen en gratis de lessen aan het atheneum volgen. Tegenstanders verweten Laurent de laïcisering en verfransing van het stedelijk onderwijs en de klemtonen op bevoogding in plaats van emanciperen. Uniek en merkwaardig was alvast dat, toen hij in 1877 in de Aula van de Universiteit als laureaat van de Guinardprijs gelauwerd werd, naast de magistraten, professoren en studenten ook fabrieksmensen aanwezig waren en dat bij zijn teraardebestelling ook een werkman het woord nam. Door zijn huwelijk met Rosalie, een zus van Victor Tesch, de medestichter van de Luxemburgse staalholding Arbed, lag Laurent onrechtstreeks aan de basis van de latere vestiging van het staalbedrijf Sidmar in de Gentse kanaalzone.

Rond de jaren 1880 ontsprong een maatschappelijke emancipatiestroom, die via opeenvolgende geschillen, onomkeerbaar uitmondde in een gecoördineerde sociale politiek.

Remi De Ridder (1843-1930), hoogleraar politieke economie, gemeenteraadslid, schepen van onderwijs en provincieraadslid was medestichter en jarenlang voorzitter van de 'Société Libérale', waarbinnen maatschappelijke ideeën vorm kregen. Zo gaf de Brusselse feministe Isabelle Gatti de Gamond (1839-1905) in Gent een uiteenzetting over vrouwenarbeid. De Ridder zelf initieer-

de en bestudeerde voorstellen rond het beroepsonderwijs, avondopleidingen voor volwassenen en de volkshuisvesting. Zijn collega-togadrager en provincieraadslid Emiel Loegtenburg (1857-1923), zal naar analogie met de katholieke 'Eigen heerd is goud weerd' de liberale bouwmaatschappij voor werkerswoningen 'Eigendom door Spaarzaamheid' oprichten. De professoren-provincieraadsliden Henri Boddaert en Remi De Ridder zetelden samen in het organisatiecomité van het in 1897 in Brussel gehouden Internationaal Congres inzake arbeidsreglementering.

Toen hoogleraar Louis Varlez (1868-1930) zijn studenten een beeld schetste over de sociale polarisatie in Gent (op het einde van de 19de eeuw) klonk pathetisch 'of een danteske hel nog werkelijk zo veraf was!'. Hij was één van de weinigen die beseftte dat de industrialisatie arbeid tot koopwaar had herleid en wie geen werkkracht meer kon aanbieden omwille van ziekte, ongeval of ouderdom in de marginaliteit terecht kwam. De intense samenwerking van Varlez met De Ridder zal in 1896 privé met een huwelijk met Marthe, de dochter van de mentor verzilverd worden. Varlez zal zijn verdere leven in het teken van de sociale problematiek stellen en zich daarbij tegen elke extreme verzuiling kanten. Voor zijn pensioenplannen zocht en vond hij gehoor bij de christen-democraat Arthur Verhaeghen. Het 'Gentse systeem' van werkloosheid, door Varlez uitgewerkt en dat gebaseerd was op het drieluik vakbond-arbeider-overheid, werd aanvaard door de christelijke arbeidersverenigingen en vond navolging buiten de landsgrenzen. In tegenstelling tot vele tijdgenoten toonde hij geen afkeer voor de rode werkliedenpartij en zijn gefundeerde tussenkomsten werden ook door de socialisten geprezen. Varlez werd in 1910 de spilfiguur in de pas opgerichte Association Internationale pour la Lutte contre le Chômage en trad negen jaar later in permanente dienst bij de International Labour Organisation, organisatie van de Volkenbond met zetel te Genève.

Ook aan de Coupure maakte de socialistische Internationale indruk en schaarden mensen zich achter de rode vlag. Ferdinand Hardijns jr. (°1864), aanvankelijk arbeider in La Lys, promoveerde van opsteller tot hoofdredacteur van het dagblad Vooruit en was een gedreven polemist met de pen en in debatten. Van 1896 tot 1926 zetelde hij in de gemeenteraad en vormde samen met Edward Anseele en Jan Samijn het leidinggevend driemanschap der Gentse socialisten. Onder het motto *Ubi Gene, Ibi Patria* (Daar waar ge geboren zijt, daar ligt uw vaderland) verdedigde Samijn de internationale arbeiderssolidariteit boven de in zijn ogen burgerlijke Vlaamse kwestie. Socialist en werkmans waren voor hem familienaam, Vlaming en Waal voornamen. Wanneer in 1914 ook arbeiders tegen elkaar de wapens opnemen, zal zijn rode droom

bloedig uiteenspatten.

Van Anseele liep een rode draad naar het gezin Schauvliege. De juriste Madeleine Schauvliege (1893-1968) stamde uit een gegoede familie van aannemers en werd in het Frans opgevoed. Haar vader Frederic herbouwde anno 1911 o.m. het Coliseum op de Kuiperskaai naar ontwerp van Geo Henderick. 's Zomers betrok het gezin een villa in Deurle. De winterresidentie bevond zich aan de Coupure; daar was ook Madeleines kantoor gevestigd en bleef ze verder wonen op het appartement nr 152. Zij studeerde in 1922 (laattijdig wegens de oorlog) af als eerste vrouwelijke advocate in Gent, als tweede advocate in België en werd de eerste vrouw in de raad van de Orde. Zij pleitte vooral burgerlijke zaken bij het beroepshof in Gent. De balie was haar leven en de confraters waardeerden haar vinnige pleidooien en vastberaden en doortastende houding. Haar administratief celibaat had wellicht alles met de onverzoenbaarheid van een trouwboek met het wetboek te maken en dan vooral met het beruchte artikel 2 van de wet van 7 april 1922: "La femme est capable d'exercer la profession d'avocat moyennant l'autorisation expresse de son mari". Als fervente liefhebber van Wagners muziek reisde ze in 1968 af voor de Bayreuther Festspiele, en overleed schielijk de nacht ervoor in haar hotel. Daarmee eindigde ook een halve eeuw lange hechte liefdesrelatie met Edward Anseele jr. (1902-1981). Vanaf augustus 1923 deelde Edward Anseele sr. (1856-1938), pionier van de socialistische beweging in Vlaanderen, een huis in de Baudeloostraat 101 met schoonzoon Arthur Schauvliege (1900-1934?), die gehuwd was met zijn dochter Marie. Bouwmeester Arthur was de enige broer van Madeleine en net als Edward Anseele jr als ingenieur gediplomeerd. Edward Anseele jr.(1902-1981) was achtereenvolgens volksvertegenwoordiger, waarnemend burgemeester van Gent na Wereldoorlog II, minister van verkeerswezen en minister van PTT. Hij bleef in het ouderlijk huis in de Baudeloostraat tot begin 1949, waarna hij verhuisde naar de Papegaaistraat nr 79, nabij de Coupure. Tijdens de bezetting 1940-44 leefde hij als weerstander jaren in de clandestiniteit. Ook zijn liefdesleven werd grotendeels aan de buitenwereld onttrokken. Het koppel gedroeg zich discreet en men zag hen zelden samen bij officiële gelegenheden. De appartementen van de geliefden stonden wel in verbinding met elkaar. Madeleine werd als socialistisch partijlid in de rouwkapel van de volkssliniek van de Bond Moyson opgebaard en met de nodige eer begraven.

Bibliografie

- Bourahli, O. 'Daniel Joseph Benoît Mareska' in: *Ghendtsche Tijdinghen*, 1996/2, pp 62-73
- Carniet, M. en Gilleir, A. *Een vrouw op reis: België anno 1828 volgens Johanna Schopenhauer*, Leuven 1998
- Collumbien, H. 'François Laurent' in: *Ghendtsche Tijdinghen*, 1987/2, pp. 81-86
- Decavele, J. en Vandewal, C. (red), *De tempel van Themis. Gent 160 jaar gerechtsgebouw en rechtspraak*, Gent 2007
- Deelstra, H. en Jacobs, B. in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, XII, kol 462-465, sub verbo Mareska.
- Dekeyser, E. 'De familie Mast van de Vrije Schildersnering en de Vrije Nering der Wijnschroders van Gent' in: *Ghendtsche Tydinghen*, 2004/4, p. 249
- Deneckere, G. *Het katoenoproer van Gent in 1839*, Nijmegen 1998
- Deneckere, G. *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België (1831-1918)*, Antwerpen 1997
- De Seyn, E. *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique* (Brussel 1936)
- Deseyn, G. 'Kind van de geboorte...' in TIC (*Tijdschrift voor Industriële Cultuur*), 13de jrg, deel 49, Gent 1995, pp. 41-48.
- Gaublomme, D. *François Laurent (1810-1887). De ongelukkige liefde van een liberaal vechtjas voor de kinderen van het volk*, Gent 1987
- Hanselaer, A. *Vrouw Justitia en haar Dochters*, Gent 2007
- Kluyskens, P. 'Dr. Daniel Mareska' in: Centrum voor Streekgeschiedenis Sint-Amandsberg. Archief Gentenaren
- Reynebeau, M 'De helse kreten van een alverdelgende Attila' in *Knack*, 16 september 1987, pp 58-65
- Van Daele, J. *Van Gent tot Genève*, Louis Varlez, een biografie, Gent 2002
- Van Ginderachter, M. Het rode vaderland. *De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgisch socialisme voor WO I*, Tielt, 2005
- Vuylsteke, J. *Verzamelde Gedichten*, Gent 1940 (3)

Lieven Vande Castele

Men meldt ons de nakende verschijning van een boek dat veel van onze lezers sterk zal interesseren, namelijk **“Luchtschip ontploft boven Gent”** van Frederik Vanderstraeten en Piet Dhanens. Van zodra wij in het bezit zijn van een recensie-exemplaar zullen wij daar in detail op terugkomen.

Ongeduldigen die niet kunnen wachten mogen voor verdere inlichtingen contact nemen met een van de auteurs: vanderstraeten@telenet.be of tel. 09 229 39 46.

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS. HERMAN VAN OVERBEKE (GENT 1895 - GENT 1957)

Advocaat, leraar conservatorium, toneelschrijver en regisseur Herman Van Overbeke werd geboren te Gent in 1895 op de Ketelvest. Later woonde hij in de Tijgerstraat 17. Zijn vader Alphonse Marie was journalist en directeur van het dagblad De Gentenaar ; zijn broer Jozef was professor in de rechten. Hij studeerde rechten aan de Rijksuniversiteit te Gent. Hij werd inspecteur bij het Ministerie van de Middenstand en leraar aan het Conservatorium te Gent.

Herman was begaafd met een natuurlijke welsprekendheid en voelde zich van jongs af aan aangetrokken door het toneel. Jaren vóór de expressionistische vernieuwing die van het naoorlogs toneelwerk van Herman Teirlinck zou uitgaan, werd hij beïnvloed door de toneelopvattingen van Oscar de Gruyter en maakte hij vanaf 1915 naam als regisseur van stukken van tijdgenoten, o.a. van Richard De Cneudt, Gaston Martens, John Duvosel en Germain Van Herreweghe. Hij schreef zelf ook de eigen psychologische stukken **Eigen vlucht en Apostolaat** (een aantal dramatische proeven bleven in portefeuille) en hij werd uitgever en redacteur van het letterkundig tijdschrift "Regenboog" samen met o.a. Achilles Mussche, Richard Minne en Maurice Roelants. Hij werd de promotor van een vernieuwd katholiek toneel in expressionistische zin en werd voorzitter van het Gents Verbond voor Katholiek Toneel (1923). Hij regisseerde "Judas" van Cyriel Verschaeve en schreef de gedramatiseerde "Beatrijs" (1925) en "Elcerlyc" (1930), die grote bijval oogstten.

In 1920 werd hij onderhoofdman van de Fonteine en in 1929 volgde hij Gaston Martens op als hoofdman. In 1949 ontstond zijn monumentaal Lam Godsspel, muzikaal omlijst door musicus, schilder en schrijver Robert Herberigs, dat met grote praal vóór de Sint-Baafskathedraal werd vertoond ter gelegenheid van het 1000-jarig bestaan van Gent. Toch vond hij nog de tijd om in diezelfde periode het doctoraat in de rechten te behalen, bekleedde hij talrijke officiële en officieuze ambten en was hij jurylid van landjuwelen en voorzitter van koninklijke commissies. Maar hij bleef in de eerste plaats de nooit versagende animator, organisator en voorstander van vernieuwing van de toneelspeelkunst. De lijst van de bewerkte en geregisseerde toneelspelen, openluchtspelen en massaspelen waar hij overal in Vlaanderen tussen 1930 en 1949 voor instond, is werkelijk indrukwekkend te noemen. Onder zijn hoofdmanschap werd Prins Karel, graaf van Vlaanderen, prins van de Fonteyne. Hij noemde zichzelf "hoofdman, dictator, orator en decorator" van de Fonteine; zorgde voor een waardige vergaderzaal in het Museum van de Bijloke, waar

memorabele plechtige zittingen en luisterrijke vieringen werden georganiseerd; steunde met alle kracht de uitgave van de Jaarboeken van de Fonteine; was de ontwerper van het Openluchttheater in het Citadelpark; nam in de toneelvernieuwing een gematigde positie in tussen Oscar de Gruyter (het woord vóór alles) en Johan de Meester (het spel vóór alles); was een traditionalist met moderne opvattingen, die vasthield aan een zuivere Vlaamse traditie. Zonder zijn ijver was de oude rederijkerij, die zichzelf en de tweede helft van de 19e eeuw had overleefd, wellicht geruisloos en roemloos ten onder gegaan. Zijn leuze was, net als die van zijn lievelingsfiguur Beatrijs: Ik dien!

P. De Keyser; “Zijn rijkgepulde leven moge kort zijn geweest, het is niet zonder betekenis voor de cultuur van zijn volk, voor de geschiedenis van het Vlaams toneel en voor de rederijkerij!”

Literatuur

P. de Keyser, In memoriam Dr. Herman van Overbeke, Jaarboek van de Fonteine, Gent, 1959, p. 145-150.

Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, deel II, p. 1163.

Daniël Van Ryssel

Wie zegt er beter?

Vanaf 1974 werd “Ghendtsche Tydinghen” gedrukt. Wij lieten de paginanummers telkens doorlopen tot het einde van het jaar. Zo eindigde onze jaargang 2010 op bladzijde 536. U leest dit nu op pagina 264, maar hadden wij vanaf het begin doorgenummerd, welk getal zou er nu onderaan deze bladzijde gestaan hebben? U moogt 3 x raden.

De exacte aanduiding zou geweest zijn: **14.090**. Meer dan 14.000 blz. boeiende Gentse geschiedenis. Waar kunt gij dat nog vinden?

Diegenen die vanaf het begin lid waren van onze Kring bezitten nu een unieke schat. Probeer dat maar eens te vinden in een antiquariaat. Gesproken van een verstandig geïnvesteerd lidgeld... en het gaat gewoon verder.

GHENDTSCHÉ TOESTANDEN

DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG (ANNO 1796 - 1798)

Karel Broeckaert (1767 – 1826), schepper van Jellen en Mietje (1814-1815), had een onovertroffen talent om levensechte monologen en dialogen neer te pennen in de spreektaal van zijn tijd (de Franse tijd) en zijn milieu, het Burgergents.

Lees - of beter gezegd - luister eens naar wat een beproefde vader zijn onwillige zoon voor de voeten werpt, en hoe hij hem met de moed der wanhoop op het rechte pad probeert te houden.

Wa zijde van zinne? Schikte een luyrre te worden?

Hoort jongen, 't es veur den laesten keer da 'k er uy van spreke. 't Hé my al menigen nagt slaepens gekost, en aen uy moeder ook, dieder al menigen traen om gekreschen hêd, en uy zuster die maeger word gelyk 'en latte van 't verdriet dage ons aendoet.

Zegt my eens regt af, wa zyde van zinne? Schikte uy tot deugen te stellen of niet, of schikte en luyrre te worden gelyk of er mé honderde zyn. 't Word uywen tyd, myn kind, van te peyzen wa dage zilt gaen doen, aesge ouwer word. 'k Hen uy laeten leeren en (onder)wyzen gelyk n'en engel. 'k Hen uy op 'en ambagt (in de leer gedaan) gedaen daer ge n'en fraeyen stuyver mé keunt winnen, aes g'het beneestigt (behartigt). En naer ons dood zilde 'en stuyverken in handen hen daerge mé treffelyk deur de weireld zilt keunen geraeken, wilder uy beste by doen.

... nèn deuzegaert?

Maer gaedet niet gaeslaen (opletten), 't zal gouwe weg zyn, want het geld en hé geenen steert, 't es eer verteirt aes gewonnen myn kind. Da zilde zelve wel onder vinden. Want 't en es maer mé scharten en gaeren, en alles digte by een te houwen, dame geworden zyn, dieme zyn.

Ziet n'en keer Tobias wat en verdriet dat da veur my niet en zoe zyn, veur (den) een(g)en zeune die 'k in mynen weireld hen, dat hy in 't kwaed zoe

slaen. En wat 'en schande dat da veur uy zoe zyn, dage agter uywen rugge moest hooren zeggen: den vaeder es 'en treffelyk eerlyk man geweest, maer den zeune en es maer nèn deuzegaert die 's hemels brood mé voeten stamp, en die zyn ouwers veur hunderen tyd in 't graf geleyd hê.

... mé al die schuysten daerge g'heele daegen mé loopt ...

Zeg my eens wa doede mé al die schuysten (rare kerels) daerge g'heele daegen mé loopt, wa profyt hedder by, en wa veurdeel zillen ze uy, van hunder leven keunen doen? Geenen, myn kind, aes (tenzij) uy nog uytlichen aesse uyw geld zillen hên helpen opeten.

Waerom en verkeerde niet liever mé jongheden die van uy sorte zyn, of die beter zyn aes gy. G'hed'er in uy jongheyd goë kennisse aen, en naerdien aesge nen keer getrouwt en gesteld zyt, 't worden uy goeë kalanten. Daer (waar) ge van al dien anderen pruts, niet anders hên zilt als danze nog by uy zillen komen plakken en burgen (vragen om borgstelling), want toens en zilde ze van uy gat niet meer kunnen schudden.

... mé al dien rapiaen

Daer was azoo nen bakker van myn goede kennesse, die hem steldege (zijn zaak begon) aes ê kik begoest winkel te houwen. Een treffelyk mans kind, die nèn goên stuyver bezat, en nog al wat betrouwdege, hy hae ook azoo mé al dien rapiaen (rapaille, uitschot) gelooopen. Eh wel al die ouwe kennessen kwamen by hem te winkel, d'eene en haên geen geld, en d'andere belofdegen te betaelen. En wa wast? Hy en dierf ze uyt zyne winkel niet zeggen uyt vreeze dan ze veel oude nesten (knoeierijen) aen den dag zoen gebrogt hên. En azoo zettegen ze den bakker allengskens op straete.

Handel als ik: geen geld, geen botter

Ze kwaemen by my ook proberen, ten koest niet lukken. Geen geld geen botter. En 'k zye kik hunder regt uyt, da'k hunderen kalant liever verloren aes gevonden hae. Ze zyen my da'k nèn botterik was, en da'k niet en verdiendege danze my kalandise jondegén. 'k Zye kik da 't wel was, en 'k dee 'k al stille myn deurken toe.

'k Hae kik kennesse gemaekt in de fraeye huizen. - Mê vond in dien tyd veel treffelyke domestiken, daer nèn burger niet mé beschaemt moest zyn van gezien te worden. 'k Trok die menschen aen, en die rekomandeerdege my by hunder meester. 'k Was op mynen tyd in de godelyke diensten, en dat dede

ook al op my peyzen. En ginge kik somwillen 'en glas bier drinken, 't was in 'en fraeye herberge, en by fraeye menschen, en daer en scheurde noyt uy klee-ren niet aen, ter contrarie.

Es da niet 'en plezierig leven, gelyk ofme wy veurtyds leefdege

Zeg my nuy nêen keer es da niet 'en plezierig leven, gelyk ofme wy veurtyds leefdege. Me stonden op aest dag was, m'hoordege een Misse van 'en alf uere, en vandaer aen het werk. Me ging op zynen tyd ten twaelf (ure) aen taeffel en me zaeydege naer den zak, niet te lekker, nog ook niet te maeger. M'aeten van alles nêen keer op zynen tyd, 's Agternoens me deed dame te doen had. En te vyve of t 'alver zesse aes 't pyl af was, me ging op zyn pintjen. En ten achten was men t' huys op zyn salaetjen.

Zegt es da geen keunings leven; wa zeg ik 'en keunings leven? Daer en es geen keuning en esser, daer ik mynen jongen tyd zoe tegen willen vermangelen (verwisselen) hên, want me leefdege gelyk visschen in het waeter, me waeren gezond gelyk blieken. M'en haên geen onruste. Me gaeven ider een op zynen tyd 't zyne, en veur de reste en trokkeme ons niemendallen aen, aes lachen en plesierig zyn.

Peysde gy myn kind, dat dade azoo kan blyven dueren?

Ziede nêen keer hoe dade gunder tegenwoordig leeft, en wat 'en bedroefde slaevernye dage hunder zelve aendoet, en nen ander mé eenen. G'heele nagten uyt. Ze leven niet t'huys, d'affairens verneglijgeren of zyde nog t'huys, ge zyt zat of ziek, en 't es al dame van hunder (hebben).

Peysde gy myn kind, dat dade azoo kan blyven dueren, en dat het geld geen eynde en heét, ge zyt leelyk mis. En of ge nuy al geld genoeg had, om dade te blyven doen, es dade geen droef en ongelukkig leven; 't es erger aes 'en beeste leven est.

Zeg my eens wa hedde nuy met daer alve nagten in d'herberge te zitten? Die ten agten zynen buyk niet vol en heét, die en zalden ten twaelfen niet vol hên.

Wat hedde nuy mé partye te trekken veur d'eene of veur d'ander?

Wad' hedde nuy met naer Kerke nog Kluyze te gaen. Of zyde benyt danze op uywen kop zullen vallen? Wat hedde nuy mé altyd tegen de Religie en tegen de Kerke te schreeuwen. Kan uy dade van uy leven wel 'en oortjen (cent) profyt uytbrengen? Ter contrarie ten kan uy niet aes vyanden kweeken. En dat de tey(d)en nêen keer moesten veranderen, myn kind, ge waert nêen man op strae-

te. Weet'er geen goed van, g'en moet'er ook geen kwaed van zeggen. Laet die menschen gelyk ofze zyn, want ze zyn genoeg gestraft al est dage gy nog op hunder lyf niet en valt. Wat hedde nuy mé partye te trekken veur d'eene of veur d'ander? Ge ziet wel da dade precies al 't zelve es.

Wat hedde nuy mé al die boeken diege leest?

Wat hedde nuy mé al die boeken diege leest? Keunde daer wel uyt zien hoe veel dat de groffelnagels (kruidnagels) kosten, en wa dat den besten peper es. 'T es portan (pourtant) by d'affaires da den mensch leven moet, en niet by al die prulderyen die in de boeken staen, want 'k en zie 'k niet dat al die lezers grooter mirakels doen aes 'en ander.

Gelooft my, 'k ben ommers uy vaeder

Waeragtig jongen, gelooft my, 'k ben ommers uy vaeder, en 'k en zal uy geen slegten raed geven. Hoort nèn keer wa da 'k uy gaen zeggen. Begint eens nèn keer aes nèn fraeyen jongman (e)en ander maniere van leven, en verlaet nèn keer al die slegte gezelschappen en ge zilt het my laeter wel honderd keeren dank wyten.

Dade wist hoe geerre da 'k uy zien, en wat respect dame veur uy hen uyw moeder ook, en uy zuster ook die veur uy deur 'en vier zoe loopen, g'en zoeget ons niet keunen aendoen al dage ons tot hier toe aengedaen hed.

Doede ne keer mynen raed, probeert nèn keer, maer e(e)n maend, en ge zilt zien da 'k gelyk hen. Past nèn keer uyw affaires op. Verlaet nèn keer al da volksken daerge mé loopt. Komt nèn keer op uywen tyd t' huys, en ge zilt zien wat dad uy vaeder toens veur uy zal doen.

'k Volge uy nuy in. Maer ge zilt zien dat'er toens anders zal gaen. Ge zilt gelyk nèn kleyne prince zyn, Want 'k en wille kik niet hen dage gy ivers uyt moet steken. Aes er niet op te zeggen en is, ge meugt doen gelyk 'en ander. 'k En belet uy geen plesier aest in fraeyigheyd is. Ge zoed gezond zyn. Ge zoed g'extimeert worden. Ge zoed aes t'uywen tyd es 'en fraeymans dogter (een dochter van een deftige burger ten huwelijk) mogen vraegen. En ge zoed ondervinden dage op eenen dag meer plesier zilt hen aes tegenwoordig op een g'heele weke.

Nuy zegt my eens, jongen, wa zyde van zinne?

Karel Broeckaert

Met deze smartelijke vraag eindigt de originele tekst verschenen op 24

Floreal van het republikeinse jaar 6 (13 mei 1798) in 'De Sysse-Panne', een tijdschriftje dat Karel Broeckaert in de jaren 1795-1798 tweemaal per week liet verschijnen te Gent. De naam is ontleend aan de uitdrukking 'Iemand zijn saus geven': iemand de waarheid zeggen.

De opgevoerde personages zijn de kleinburger Ghysken (familienaam Ghys, lid van het wijschrodersambacht) en zijn zoon Tobias. De teksten waarin ze voorkomen werden door A. Jacob verzameld en heruitgegeven in 'Den Jongen Tobias' (Antwerpen, 1924). Het hier overgenomen fragment draagt de titel 'De berispinge' (bij Jacob, 1924, p. 148-153). Het was de laatste Sysse-Panne in een lange reeks.

Het in de inleiding aangehaalde 'onovertroffen talent' van Broeckaert in het weergeven van spreektaal en zijn levensechtheid komt pas ten volle in het licht wanneer men zijn werk vergelijkt met dat van tijdgenoten en nakomelingen tot ergens bij Cyriel Buysse en Willem Elschot, meer dan een eeuw later. Zijn handicap en tevens zijn voordeel (want ongekunsteld) is zijn taal: het Gents. Inhoudelijk mag Broeckaerts Ghysken vergeleken worden met Multatuli's Batavus Droogstoppel (Max Havelaar, 1860). Hij is een softe, zeer Vlaamse, meer menselijke versie van dat illustere personage uit onze literatuurgeschiedenis. Iemand met gevoelens. 'Dade wist hoe geerre da 'k uy zien' is hem uit het hart gegrepen. De andere hoofdfiguren uit De Sysse-Panne, waaronder Tobias zelf, die zich - niet toevallig - in het algemeen Nederlands uitdrukken, zijn nauwelijks uitgewerkt, pedant en minder interessant. De politieke context en opvattingen van Broeckaert zijn van belang. De conservatieve Ghys ziet zijn Tobias node onder Jacobijnse invloed komen.

Ghyskens gesproken taal laat aan duidelijkheid niets te wensen over, maar de schrijftaal en vooral de interpuncties waren soms hinderlijk. Om de leesbaarheid te bevorderen werd de tekst van tussentitels voorzien en minimaal bewerkt. Slechts enkele woorden moesten, met behulp van het onvolprezen Gents Woordenboek van Lievevrouw-Coopman, een verklaring krijgen (tussen haakjes) of aangepast worden. (Luc Devriese, met dank aan Adrien Brysse voor de digitale omzetting).

Luc Devriese

GENTSE MEMORIEDAGEN: 3-4 DECEMBER

3 December 1339

Verdrag bij hetwelk Vlaanderen en Brabant zich verenigen tegen elke aanval-
ler.

3 December 1578

Willem van Oranje woont in het gewezen klooster van de O.L.V. Broers een
preek bij die gehouden werd door zijn hofpredikant Thomas van Thielt.

3 December 1580

De Kapel van St-Jan-ten-Dulle wordt, samen met een aanpalend stuk grond,
openbaar verkocht door de Calvinisten.

3 December 1583

De 66-jarige Hembyze trouwt in het Hof van Wackene met de jonge Anna van
Heurne. Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 2004 - N° 5 - pp. 329-330.

3 December 1592

Dood in de Abdij van St-Vaast van Alexander Farnèse.
Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 2007 - N° 2 - p. 105

3 December 1763

Executie op de Vrijdagmarkt van Mast en Danneels.
Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2009 - N° 5 - pp. 374-375

3 December 1833

Dood van Jean-Baptiste Van de Cappelle, Sr,
Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2009 - N° 5 - p. 366

3 December 1897

Dood van Edmond Van Beveren.
Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2005 - N° 5 - pp. 342-343

3 December 1901

Geboorte in het Heilig Geeststraatje van Albert De Frenne, waar zijn vader een papierhandel had. De jongste van een gezin van 6 kinderen, stierf zijn moeder toen hij 18 maanden oud was. De kinderen werden verspreid onder de familie.

Hij liep school in de Van Monckhovenstraat en ging daarna naar de “English Club”.

In 1919 ging hij werken in de “Banque de Flandre”.

Van 1925 tot 1929 was hij Handelsdirecteur van een textielbedrijf, maar keerde daarna terug naar de Bank.

Albert De Frenne - 1901-1979.

In 1965 werd hij gepensioneerd door de inmiddels geworden “Banque de la Société Générale” Hij had het daar gebracht tot hoofdgevolmachtigde en Hoofdinspecteur.

Hij had ook toneelschool gevolgd en revues gemaakt en gespeeld voor het Bankpersoneel toen hij in het Bestuur kwam van de “Melomanen”.

Hij stichtte er de “De Gruyter-wedstrijden voor Jeugd”.

(Declamatie en taalzuiverheid.)

Dood in het A.Z. na een zware operatie op 25 Februari 1979.

3 December 1959

Dood van Gabriël Celis.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2008 - N° 3 - pp. 182-183

4 December 1752

Geboorte van Guillaume Faipoult.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2009 - N° 2 - pp. 143-144

4 December 1808

De nieuwe Kortrijkse Poort wordt plechtig geopend door de Prefect van het Schelde-Departement Baron d'Houdetot.

4 December 1827

Het eerste zeeschip vaart het Kanaal van Terneuzen op. Het is de Hamburgse "Harmonie" met een lading Franse wijn.

4 December 1838

Dood van Emmanuel Franciscus Helias d'Huddeghem, Heer van Vliendergem.

Hij werd hier geboren op 7 Januari 1762.

Hij behoorde tot die groep van notabelen die in hun tijd een belangrijke rol speelden in het politiek leven in Gent en waarvan nu, nauwelijks iemand zich de naam herinnert.

Hij stamde uit een adellijk geslacht, het lag dus voor de hand dat hij opgevoed werd in een conservatieve en streng katholieke traditie.

Na het College der Augustijnen gaat hij studeren in Leuven en behaalt er in 1783 de graad van Licentiaat in de Rechten. Hij laat zich als advocaat inschrijven bij de Raad van Vlaanderen.

Zijn politieke loopbaan begint tijdens de Brabantse Omwenteling. Hij behoort tot de Statisten en wordt achtereenvolgens Schepen van Ghedeele en Schepen van de Keure.

Wanneer de Oostenrijkers terugkomen is hij Schepen af.

Bij de eerste Franse inval maakt hij, als vertegenwoordiger van de St-Jansparochie, deel uit van "49 Borgers" die de verkiezingen moeten voorbereiden.

Bij de 2e Oostenrijkse Restauratie is hij belast met de inning van de pachtgelden van de Oostenrijkse bezittingen.

Wanneer de Fransen hier opnieuw staan in 1794 vlucht hij naar Holland, maar

komt een jaar later toch terug om niet beschouwd te worden als "émigré" met alle nadelige gevolgen vandien. Hij krijgt onmiddellijk moeilijkheden met de beruchte Du Bosch die hem laat vervolgen omdat hij bij zijn vlucht 15.000 Brabantse guldens had meegenomen. In 1798 wordt hij overgebracht naar Parijs en er in "Le Temple" gevangen gezet. Het jaar nadien wordt hij evenwel vrijgelaten.

Hij gaat zich dan als advocaat vestigen in Heusden waar hij in 1802 toch zijn benoeming aanvaardt als gemeenteraadslid.

Na het definitief vertrek van de Fransen gaat hij weer actief deelnemen aan de politiek. Hij komt terug in de Gemeenteraad, verlaat deze om deel uit te maken van de Deputatie van Oost-Vlaanderen om er te eindigen als Gouverneur ad interim.

Zijn houding werd altijd bepaald door zijn strenge katholieke opvoeding. Hij had nauwe banden met het Bisdom. Zijn zoon Emmanuel (het flauwe grapje van vader en zoon met dezelfde voornaam) was een der 2 leiders van de opstandige seminaristen, zijn zoon Ferdinand trad in bij de Jezuïeten en zijn zoon Idesbald werd kanunnik van het St-Baafskapittel. Zijn dochter Pauline trad in in het Engels klooster in Brugge.

Hij had 4 zonen en 3 dochters. Zijn zoon Robert was gemeenteraadslid en volksvertegenwoordiger.

Hij kantte zich altijd tegen staatsbemoeienissen op het religieus vlak.

Een tegenstrever beschreef hem als "imbu des principes exagérés de l'Ultramontanisme."

4 December 1862

Geboorte van Constant Montald.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2008 - N° 1 - pp. 56-57

Hugo Collumbien

EEN COMMERCIËLE HEILDROK TER ERE VAN JACOB VAN ARTEVELDE.

Inleiding.

In een privé collectie bevindt zich een bijzonder likeuretiket met een afbeelding van het standbeeld van Jacob Van Artevelde dat in 1863 op de Vrijdagmarkt werd opgericht. De keuze voor deze figuur was wellicht niet willekeurig. Pas in het begin van de 19de eeuw kon Jacob Van Artevelde - na eeuwen vergetelheid - terug op de belangstelling van historici en letterkundigen rekenen. Voordien lijkt het dat zijn bestaan gewoon vergeten was, er leefden geen verhalen, mondelinge overleveringen of liedjes over hem bij het volk. De herleving van zijn figuur in de 19e eeuw en de status van volksheld die hij toen kreeg aangemeten blijft een merkwaardig fenomeen. Nadat voor het eerst in 1810 enkele verzen aan hem werden gewijd, werd de figuur van Van Artevelde in de loop van de volgende jaren via allerlei kanalen gepromoot bij de Gentse bevolking. In 1834 werd een herinneringsplaat aangebracht aan de gevel van het huis waar voordien zijn woning stond, in 1837 kreeg een locomotief die gebruikt werd bij de inhuldiging van het Gentse station zijn naam, in 1840 volgde de naamgeving van het plein voor de nieuwe St-Annakerk terwijl in 1849 een toneelstuk over hem door H. Van Peene en een roman door H. Conscience verschenen. Historische optochten te Gent (1849) en te Brussel (1856), een eerste borstbeeld opgericht in 1845... dit alles resulteerde tenslotte in de oprichting van zijn standbeeld op de Vrijdagmarkt en de inhuldiging ervan op 14 september 1863. De Arteveldefiguur zorgde wel voor een levensbeschouwelijke verdeeldheid, zowel Vlaamsgezinden, liberalen en socialisten probeerden zich Van Artevelde toe te eigenen en hem in hun ideologie in te passen. De katholieken namen wat afstand van hem, vooral door een antiklerikale versregel uit de cantate van N. Destanberg en F. A. Gevaert. *'...En dat hij de trots van Rome machteloos hier heeft neergeveld.'*

De Arteveldefeesten van 1863 naar aanleiding van de inhuldiging van zijn standbeeld op de Vrijdagmarkt waren toentertijd een evenement zonder weerga in Gent hoewel een groot deel van de bevolking nog leed onder de gevolgen van een katoencrisis.

De Arteveldecultus werd waarschijnlijk ook wel voor een deel gepromoot door allerlei firma's die hem als reclame voor hun producten of hun bedrijf gebruikten. Hiervan zijn echter bitter weinig voorbeelden bewaard gebleven. Het zeldzaam, tot dusver onbekend gebleven 19de eeuws likeuretiket

illustreert mooi dit nevenaspect van de mytholisering van Van Artevelde.

Beschrijving van het etiket.

Steendrukker Judocus Joseph Lobel (1824-1895) die toen in de Walpoort(brug)straat woonde, ontwierp deze chromolitho waarbij gebruik werd gemaakt van verscheidene kleuren. Zijn naam is – moeilijk leesbaar - in de linkeronderhoek van de buitenste omlijsting aangebracht. Het Artevelde-beeld is uitgevoerd in groen/grijs/zwarte tinten op een crèmig – witte achtergrond, het beeld is omkransd door een fries met 12 nering-emblemen in een groen/ blauwe en karmijnrode combinatie met gouden omlijsting. Onder de afbeelding van het standbeeld is de naam Van Artevelde gedrukt in gouden letters op een karmijnrode achtergrond. Fries en standbeeld worden geflankeerd door het belfort en de toren van de Sint-Baafskathedraal met wapentuig op de voorgrond. (afb. 1)

Afb. 1. Likeuretiket - vermoedelijk ontworpen in 1863 door Judocus Joseph Lobel. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

Afb. 2. Bijhorend afzonderlijk tekstetiket. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

Onderaan de afbeelding is duidelijk leesbaar de naam van de firma aangebracht: Likeurfabriek van A(ugus)te Burger Broeders en Zusters, Gent. Een bijhorend afzonderlijk tekstetiket met een huldevers is uitgevoerd in gouden letters op een crèmig-witte ondergrond. (afb. 2)

Hoewel het geen grote dichtkunst is, heeft het toch enige verdienste. Het is geschreven door iemand die de taal goed beheerste en met een zekere romantische bevoegenheid uiting gaf van een Vlaams-nationaal gevoel.

*Jaek was een vriend van 't volk. Hij brak den slavenband
Die loodzwaar woog op Vlaendrens beemden
Hij wilde wat was Regt en hij verjoeg de vreemden
Verr' van het dierbaer vaderland.*

*Geheugt hem die ons grond bevrijdde voor 't geweld
En als de glazen lustig klinken
Gij moet, met dankbaer hert, een vlaemsche teuge drinken
Ter eere van den vlaemschen held!*

De familie Burger en de datering van het etiket.

Wat zoekwerk naar een nadere datering van dit etiket leverde ook bijkomende gegevens op over de familie die Van Artevelde als promotie voor hun likeur gebruikten.

We gaan even nader in op de sociale en familiale achtergrond van deze familie. Om een teveel aan data in de tekst te vermijden worden in een bijlage alle

Afb. 3 Porseleinkaart van de familie Burger, dateerbaar in de periode 1859 - 1865. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

gevonden gegevens betreffende geboorte, huwelijk en overlijden van de familieleden vermeld.

Op 4 januari 1850 komen de 47-jarige Sophie Fremolle, weduwe van Jacobus Caspar Burger en haar kinderen wonen in de Voormuide. Ze waren uit Moerbeke te Gent ingeweken. Het verblijf aan de Voormuide is eerder van korte duur: op 4 juli 1851 trekt Sophie Fremolle met haar vier jongste kinderen, Auguste, Charles Louis, Adolphe Henri en Mathilde van de Voormuide naar de Wandelstege (Serpentstraat) die ze op 18 maart 1852 al weer verlaten voor de Oude Vest. De oudste kinderen, Elisabeth en Hélène werken dan al als naaister/dienstmeid en zijn achtereenvolgens op diverse adressen gedomicileerd. Hun broer César François wordt op 16 juni 1851 uitgeschreven naar Hasselt. Deze drie oudste kinderen van Sophie dragen haar familienaam, alleen de vier jongsten dragen de familienaam van hun vader Jacobus Caspar Burger, een douane-brigadier die ongeveer 17 jaar ouder was dan Sophie Fremolle. (1)

Alle zeven de kinderen zijn in een andere stad of gemeente geboren, wat zeker voor de vier jongsten kan te wijten zijn aan een wisselende standplaats van hun vader. Of Jacobus Caspar ook de vader is van de drie oudsten valt niet te achterhalen, ze werden in ieder geval nooit gewettigd.

Op 8 mei 1856 wordt nog maar eens verhuisd, nu naar Steendam. Ondertussen is de oudste dochter Elisabeth ongewenst zwanger en zet ze in het Berouw op 15 december 1856 een natuurlijk kind -Jules Joseph- op de wereld. Vanaf dan verdwijnt ze uit de Gentse bevolkingsregisters en ook in de Gentse overlijdens- en huwelijksakten is ze niet meer terug te vinden. Waarschijnlijk is ze zonder aangifte te doen vertrokken uit Gent.

Haar moeder is dan huisvrouw, broer Auguste bediende en broer Charles Louis letterzetter, de twee jongsten werken nog niet.

Een beslissende stap voor de familie is de verhuis op 22 mei 1859 naar het huis 'Au cheval d'or' aan de Vrijdagmarkt.(afb. 3) De familie is duidelijk bezig aan een steile klim op de sociale ladder. Moeder Sophie Fremolle is nu winkelierster en haar kinderen zijn hier gedomicileerd en actief betrokken bij de handel. Hoewel er geen hard bewijs voor is, lijkt het aannemelijk dat het etiket is ontworpen naar aanleiding van de Arteveldefeesten van 1863 toen de familie aan de Vrijdagmarkt negotie dreef. (afb. 4 en 5)

Als handelaars speculeerden de familie Burger op de algemene belangstelling en aandacht voor de figuur van Van Artevelde om een commercieel graantje mee te pikken. Misschien versierde het vers op het tekstetiket ooit de gevel van 'Au cheval d'or'. Heel wat gevels waren tijdens de feesten versierd, o.a. ook met opschriften en verzen die de Gentse held verheerlijkten en bezongen. Dit lijkt een bijkomend argument om het etiket te dateren ten tijde van de

Afb. 4. en 5. Vrijdagmarkt: gevel van 'Au cheval d'or' in 1897 en huidige situatie (februari 2011).

Arteveldefeesten.

Op 25 augustus 1865 verhuist de familie nog maar eens, nu naar een pand aan de Lievekaai pal naast de Lievebrug. (afb. 6) Tijdens hun verblijf aldaar wordt de familie getroffen door een paar vroege overlijdens.

César François Fremolle, pas terug op 29 mei 1868 komende van Lembeke, overlijdt er op 12 juni 1868 aan tyfus. Hij was ex-onderbrigadier der douane en handelsreiziger en dus waarschijnlijk ook betrokken bij het familiebedrijf. Een nieuwe, zware klap volgt als Auguste Burger op 4 juni 1871 op zijn beurt overlijdt aan tyfus. Na de Arteveldefeesten kunnen nog enkele jaren 'Artevelde-etiketten' zijn gebruikt maar het is minder waarschijnlijk dat na het overlijden van Auguste nog etiketten met zijn naam erop werden gedrukt en gebruikt. Een bijkomend argument om het ontstaan van het etiket te situeren ten tijde van de Arteveldefeesten.

Het overlijden van de twee oudere broers betekende niet het einde van de handelsactiviteiten van de resterende familieleden. Charles Louis, Adolphe Henri en hun zusters Hélène en Mathilde zetten samen de firma verder.

Adolphe Henri is de enige die een gezin sticht. Na zijn huwelijk gaat hij wel zijn eigen weg. Hij begint een eigen zaak en is op diverse achtereenvolgende locaties actief als wijn- en likeurhandelaar. Na zijn overlijden in 1890 stopt zijn weduwe met de likeurhandel en baat ze een suikerbakkerij (confiserie)

uit, ook zijn kinderen zijn niet verder actief in de wijn- en likeurbranche. Charles Louis, Hélène en Mathilde blijven ongehuwd samenwonen. Niet minder dan een kwart tot een derde van de Vlaamse bevolking bleef permanent ongehuwd tijdens de periode 1850-1870. Een huwelijk was tijdens deze periode en zeker bij de middenklasse, vooral een verstandelijke en zakelijke aangelegenheid, de onzekere economische situatie met soms acute noodsituaties zorgde ervoor dat het financiële aspect primeerde.

Na nog diverse andere locaties te hebben aangedaan verblijven ze definitief vanaf 30 augustus 1882 in de Brabantdam waar ze verder in de wijn- en likeurhandel en -stokerij bedrijvig blijven. (3) Het bedrijf van de familie

Afb. 6. Lievekaai: woonhuis van de familie Burger van 1865 tot 1876.
Huidig uitzicht (februari 2011).

Burger is nooit uitgegroeid tot een grote firma, het was een typisch familiebedrijfje. Julius Joseph Fremolle, de natuurlijke zoon van hun zus Elisabeth duikt vanaf een onbepaalde datum op in de Brabantdam en is er ook werkzaam. Zelfs in de Brabantdam wordt nog eens verhuisd, de winkel wordt in

juli 1891 overgebracht van de kant van de pare huisnummers naar de onpare. Er is geen opvolging in de zaak Burger in de Brabantdam en de familiezaak deemstert langzaam weg, een voor een overlijden de kinderloze familieleden. Mathilde blijft als laatste actief in de likeurhandel tot haar dood in 1915.

G. Desmet, R. De Vriendt-Mores.

Met dank aan B. Baillieul, A. Brysse, Prof. A. Evrard, K. Leeman, J. Volcke.

Voetnoten:

1. Volgens de geboorteakte van Mathilde (10-1-1843) was vader Caspar Jacobus Burger toen 57 jaar oud.
2. In dit beeldbepalend pand dat in 1996 fraai werd gerestaureerd woonde voordien het gezin van 'equyer' Jacques Ferdinand Bernard Blommaert en Catharina Philippine Van den Bossche. Een van de kinderen is Philip (° 1808) die in 1829 als doctor in de rechten afstudeert aan de Gentse universiteit. In 1832 publiceert hij een manifest, het eerste pleidooi voor het herstel van de Nederlandse taal: 'Aenmerkingen over de verwaerloozing der Nederduytsche tael.' Philip Blommaert blijft heel actief vlaamsgezind, hij maakt zich verdienstelijk als dichter, filoloog en historicus en zetelt van 1-1-1861 tot 31-12-1866 als liberaal en onafhankelijk liberaal in de Gentse gemeenteraad.
3. Opeenvolgende locaties: 1876: Begijnhoflaan; 1878: Onderstraat, 1882: Brabantdam pare kant; 1891: Brabantdam onpare kant..

Bibliografie en bronnen.

Bevolkingsregisters van Gent en Burgerlijke Stand van Gent en Oostakker.
J. Vermeulen, De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel, Oostvlaamsche Zanten, 13de jg. nr. 4- 5, juli- oktober 1938, p. 101- 208.
G. Deneckere, De resurrectie van Jacob Van Artevelde in de 19de-eeuwse Gentse arbeidersbeweging. Over het verlangen naar 'de grote man',
Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe reeks – deel L. 1996, p. 155 - 187.
M. Steels, De inhuldiging van het standbeeld van Jacob Van Artevelde, Ghendtsche Tydinghen, 8ste jaargang nr. 2. 15 maart 1979, p. 80-93.
A. Bruggeman-Rosseele, E. De Weerdt, A. Heins, Gand. Le marché du Vendredi comme il était il y a cent ans. Oct. 1897.

Bijlage 1. De relatieve betrouwbaarheid van de bevolkingsregisters.

In de bevolkingsregisters worden per straat en huisnummer de opeenvolgende bewoners genoteerd. Ze vormen een heel rijke informatiebron maar ze zijn evenwel (zeker voor de 19de eeuw) niet altijd betrouwbaar. We geven enkele voorbeelden van struikelblokken tijdens de opzoekingen naar de familie Burger.

1. Hélène Fremolle staat meer dan veertig jaar in de diverse tellingen geregistreerd als Hélène Burger. Tevens worden verschillende geboorteplaatsen en –data opgegeven: °Antwerpen 20-6-1825, °Antwerpen 20-7-1827, ° Antwerpen 1830, ° Leuven 15-8-1828. Volgens een notitie in het bevolkingsregister van de telling 1891-1900 is haar geboortedatum daar overgenomen uit haar Antwerpse doopakte en is ze niet ingeschreven gevonden in de burgerlijke stand van Antwerpen. Haar officiële naam en geboorteplaats en –datum hebben we overgenomen uit de gegevens van haar overlijdensakte.
2. In de telling 1891-1900 staat in de Brabantdam 68 Julius Fremolle vermeld als werkman/wijnsteker (wijnhandelaar). In een bijgevoegde notitie wordt vermeld: *‘deze persoon woont op dit adres sedert verschijdene jaar, al de opzoekingen om zijn afschrift te ontdekken zijn vruchteloos gebleven geboren te Gent Berouwstraat is hij aldaar niet ingeboekt als ook te Brussel alwaar hij lange jaren verbleven heeft’*. Zijn geboorteakte is inderdaad niet terug te vinden in de registers van de burgerlijke stand maar de ambtenaar heeft zich niet te pletter gezocht in de bevolkingsregisters. Hij staat wel degelijk ingeschreven in het Berouw bij het gezin van wever Cornelius Van Damme - Maria Van Aerde en hun zoontje Julius, geboren op 12 november 1856. Julius Josephus Fremolle (Frimol) staat vermeld als onwettig geboren op 15 december 1856 en een bijkomende notitie geeft als aanvullende informatie: *‘de moeder is niet ingeschreven alhier’*. Het spoor van Julius Josephus Fremolle is niet te volgen in de bevolkingsregisters. De pleegouders (Maria Van Aerde was waarschijnlijk de min) verhuizen constant. In het Berouw alleen al, vijf keer op zes jaar tijd ! De naam van Julius Joseph Fremolle is er slechts de eerste keer traceerbaar zonder verdere in- of uitschrijving. Zijn naam ontbreekt in de woning aan de Vrijdagmarkt maar eigenaardig genoeg staat hij in de telling 1867-1880 ingeschreven aan de Lievekaai (weer zonder in-of uitschrijving). Daar wordt als geboortedatum 15 december 1857 (!) genoteerd en wordt hij als handelaar beschouwd. Als Charles Louis, Hélène en Mathilde in mei 1876 verhuizen naar de Begijnhoflaan wordt Jules Fremolle niet meer vermeld en pas in de telling 1891-1900 duikt zijn naam weer op in de Brabantdam.
3. Een ander heikel punt betreft de precieze voornaam van Charles Louis Burger. In de bevolkingsregisters en de Gentse wegwijzers staat hij vermeld als (Charles) Louis. Hij doet in 1890 de overlijdensaangifte van zijn broer Adolphe Henri, staat er genoteerd (en tekent !) als L(ouis) Burger. In het bevolkingsregister van 1891-1900 evenwel staat zijn voornaam Lodewijk (dan in Nederlandse versie) doorstreept en staat er boven ‘Frans’ genoteerd met de opmerking *‘verbeterd volgens geboorteakte’*. In de daaropvolgende telling staat hij geboekt als François. Een misverstand tussen twee ambtenaren? Bedoelde een eerste ambtenaar dat zijn naam volgens zijn geboorteakte Franstalig was en werd ‘Frans’ in de volgende telling door een andere ambtenaar geïnterpreteerd als zijnde zijn voornaam? Het resultaat was wel dat hij in het gesticht van de Zusters van Liefde te Lovendegem effectief werd ingeschreven als François en er daar onder die naam stierf.

Bijlage 2: persoonsgegevens van de familie Fremolle/ Burger.

De gegevens hieronder werden verzameld uit de Gentse bevolkingsregisters en de aktes van de Burgerlijke stand van Gent en Oostakker.

Sophie Fremol(le) (Fromolle, Frimol, Faemolte)

° Brussel 29-3-1803.

x op ? te ? met Caspar Jacobus Burger

+ Gent 11-6-1886 (Brabantdam)

Kinderen.

1. Elisabeth Fremolle

° Brussel 20-6-1823.

Waarvan natuurlijke zoon Julius Joseph Fremolle (Frimol)

° Gent 15-12-1856 (Berouw)

+ Gent 9-5-1910. (Brabantdam). Ongehuwd.

gegevens over een eventueel later x en + datum en +plaats van Elisabeth zijn niet teruggevonden.

2. Hélène Fremolle.

° Antwerpen 20 -6- 1825.

+ Gent 8 -11- 1897(Brabantdam) ongehuwd.

3. César François (François Gerard) Fremolle

° Leuven 16-8-1829.

+ Gent 12 -6- 1868 (Lievekaai) ongehuwd.

4. Auguste Joseph Burger

° Oosteeklo 18 -12- 1832.

+ Gent 4 -6- 1871 (Lievekaai) ongehuwd.

5. Charles Louis (François?) Burger.

° Assenede 13-6-1835.

Naar Lovendegem Molendreef 19 (gesticht Zusters van Liefde) op 27- 8-1904.

+ Daar overleden op 23-12-1905, ongehuwd.

6. Adolphe Henri Burger

° Kaprijke 16-5-1839.

x Lokeren 11-2-1874 met Maria Mathilde Coene (waarvan kinderen)

+ Gent 24-3-1890 (Kasteellaan)

7. Mathilde Burger.

° Oostakker (Langerbrugge) 10-1-1843.

+ Gent 22-11-1915 (Brabantdam) ongehuwd.

DOCUMENTATIECENTRUM: WERKING VAN DE BIBLIOTHEEK IN 2010

De bibliotheek was 40 zondagen open voor het publiek en ontving 594 bezoekers. Op de wekelijkse werkdagen waren er 1544 aanwezigen.

Er waren 1155 uitleningen: 653 boeken en 502 tijdschriften.

De verdeling over de rubrieken was als volgt: Gent: 235, Oost-Vlaanderen: 214, Geschiedenis: 102. De rest was verspreid over de andere rubrieken.

Wij ontvingen gratis 26 boeken (recensie-exemplaren) voor een waarde van 505,70 €, 20 boeken werden aangekocht voor een waarde van 569,44 €.

Er werd een abonnement genomen op 12 tijdschriften: 357,25 €

De Ruildiensten zijn onveranderd gebleven: 85.

Mevr. A. Eggermont

HET KRONIEKJE VAN EEN OUDE GENTENAAR

Vandaag met de P

Paster: De Paster doe gân 2 misse veur 't zelfde geld.

Pap. Zijne pap nie keune koele mee iets: Er geen vrede kunnen mee nemen.

Paraplu: Hij ès mee zijne veelo tege 'ne buum gereeje en zijn wiel stâo paraplu.

Partisan van iets zijn.: aanhanger van iets zijn, een volger.

Pâoter: Iemand ne pâoter schildere: Iemand voor de gek houden.

Passeerde weke: Verleden week.

Pâonder: Een tenen korf waarvan het deksel uit 2 delen bestaat.

Pâort: Deel. E pâort stâod' op de buize. In afwachting van de straf als men iets mispeuterd heeft. Verwijzing naar het achterste deel van een oude stoof waar iets gezet werd om het warm te houden.

Paltoo: Overjas. Hij mâoktege dêel uit van “Les Vieux Paletots”: mannen die de Eerste Wereldoorlog meegemaakt hadden.

Pardesuu: Dezelfde betekenis als “paletot”.

Pampier: Destijds bij de volksklasse voor “papier”.

Pane: Fluweel. Hij drâogd e pane broek.

Par force: Plus par force que par amour. Gedwongen worden iets te doen dat men niet graag doet.

Passabel: Het kan er door.

Passan: “An passan”: Intussen. Terloops.

Passavan: Destijds een vervoerbewijs voor alcoholische dranken.

Pâoternoster: Zijn pâoternoster opzegge: bij het uiten van een serie vloeken.

Pasjense: Geduld.

Parijje: Prei.

Peinsjâoger: Een stroper.

Permerense: “Permanence”. Het politiekantoor dat dag en nacht openbleef.

Petâoter: Aardappel. “‘t Lig d’in de petâoters” = ‘t Is mislukt.
Ne dwâoze petâoter: een dommerik.

Petietses: Een huiduitslag die jeuk kan veroorzaken. Vandaar de verwensing: “‘k weinsch eu de Petietses in korte âormkes omdadeu nie zoe keune scharte.

Peere: Zijne peere zien. Moeilijkheden met iets hebben, een lastig werk moeten verrichten
In het burgergents: J’ai vu mon père.

Peeche: Perzik.

Pêwo: Pauw.

Pêws: Paus. Van mooie meisjes zegt men: “‘k Zoe liever bij eur slâope in mijn hende dan bij de Pêws mee zijn beste klîeren an.”

Peselle: Peterselie.

Pierke: Klein. E pierke van e lampke. Een lamp die weinig licht uitstraalt.
E pierke van een huizeke: een klein huisje.

Pirdezâoge: Iemand e pirdezâoge spanne. Hem vervelen met een lang verhaal.

Pirre: Peer. E pirre op hèn = dronken zijn.
Ook een oorveeg, een slag. “Hij kreeg dâor e pirre op zijn muile”.

Pirrelirre: Regenscherm.

Pietse: Penis. “Pietse blûut” = Poedelnaakt.

Pirdûuge: Spiegelei.

Pirrel: Parel.

Peinse: Ordinairder dan hoofdvlak. Meestal gemaakt van rundsafval.
In Antwerpen: Fruit.
Vroeger ook wel genoemd “Frikandon van den âorme” of “Weversfrikan-

don”.

Zijn peinse vulle: flink eten.

Pekkijng: Een rammeling.

Pekschijter: Een scheldnaam voor “schoenmaker”.

Peere Boeboe: Schrikaanjagende figuur om kleine kinderen die stout zijn schrik aan te jagen.

Pèskisse: Pestkaars die in vele kerken geofferd werd op O.L.V.Hemelvaart.

Peeniebel: Pijnlijk.

Pèsiebel: Vreedzaam.

Picar: Ne col-picar. Een hoge stijve col.

Piep: Slappe koffie.

Pier-la-Force: Een sterke man of iemand die er zich voor uitgeeft.

Pietelirre: Vervorming van “Pet-en-l’air”. Een habijt.

Pioche: Pikhouweel.

Plankierkâorter: Een slechte kaarter.

Pharaïeldeplâotse: Veerleplein.

Pijkezot: Schoppenboer.

Pijkenière: Ceremoniemeester in de kerk.

Pluime: De pluime steken: Spijbelen.

Plat: Zûu plat gelijk e zeske.

Plètse bâorvoets: Op blote voeten.

Portrettetrekker: Fotograaf.

Pijpe: Hij ès de pijpe uit. Hij is dood.

Poer: ‘t Poer èst er uit. Zegt men van iemand wiens krachten sterk verminderd zijn. Poejerijng: Een ranseling. Ook verlies in het spel.

Poeldemort: De markt van pluimvee.

Politiek: Politiek in Irfkâos zijn twêe dijng die stijngke.

Pompwâoter: Als iets gezegd wordt waar men helemaal niet in gelooft, zegt men “Geluuf da in drijngt pompwâoter.

Porse: Portie.

Porto Stijnko: Wordt gezegd van een goedkope sigaar.

Potijnk: Gebak met rozijnen dat gemaakt wordt met afval van brood.

Potirde: Iets dat niet deugt. Wanneer men in het kaartspel slechte kaarten toegedeeld krijgt, zegt men: “‘t Es mâor potirde, zulle.”

Popoerie: Potpourri.

Pottekarie: Verzameling van potten en pannen. “Boulevard Pottecarie”: de Voormuide.

Potuil: Een dommerik.

Potschijter: Een onnozelaar.

Preefeerabol: Verkieslijk.
Preefeereren: Aan iets de voorkeur geven.
Preezantâobel: Toonbaar. Fatsoenlijk.
Preezanse: Aanwezigheid.
Presseere: Dringend, haastig.”t En presseer nie.”: Het is niet dringend.
Preetandeere: Beweren.
Propozeere: Voorstellen.
Pronken: Pruilen.
Purre: Puist.
Puppe: Pop.
Pui: Ge zij gezet gelijk ne pui op ne weegelijnk. Ge zit er goed voor. Het is in orde.
Putse: Ze zulle mee mijn geld gîen putses pissen. Ze zullen geen gelegenheid krijgen om iets van mij te ontvangen.
Punt: Zuig dâor een peuntse an. Neem daar een voorbeeld aan, ge zult het niet beter kunnen.
Puurgâose: Een vervelende persoon.

Hugo Collumbien

BIBLIOGRAFIE

Bij Ultima Thule verscheen een nieuwe aflevering in de reeks “Gentse Stadswijken”.

Pieter Van Aalst heeft zich deze keer vastgebeten in “**Oud Begijnhof & Elisabeth-parochie**”.

Het is zoals in de vorige boeken een uitgebreide beschrijving van dit oude stadsdeel met een boeiende geschiedenis. Dit gebeurt methodisch, straat per straat, van de Akkerstraat tot aan Waldamkaai: historiek van de straat, van de personen die er geboren werden, gewoond hebben, gestorven zijn, evenementen die er zich voorgedaan hebben, etc.

Een belangrijk hoofdstuk is gewijd aan het Oud Begijnhof zelf.

Formaat: grosso modo 24 x 31 cm. - 175 bladzijden.

Perfect? Toch niet helemaal: wel een 125-tal foto's, maar niet ondertiteld. Er werd wel gezegd dat, aan de hand van het bladzijdenummer, uitleg te vinden

is over de daarop figurerende foto. Was dat maar waar. Deze lijst is slordig opgesteld: wij zijn 16 foto's tegengekomen die niet op deze lijst staan, anderzijds de vermelding van een foto op een bladzijde waar er geen staat.

Dat begrijpen wij niet: als men bedenkt dat de auteur ongetwijfeld vele honderden uren zal besteed hebben aan de samenstelling van dit boek, dat er dan geen halfuurtje overbleef om een correcte lijst op te stellen.

Spijtig, maar deze detailkritiek mag in geen geval een rede zijn om u dit boek niet aan te schaffen, want het is een aanrader.

Prijs: 28 € Te bekomen in het Museum voor Volkskunde op de Kraanlei, en vermoeden wij, in de boekhandel.

Bij Snoeck verscheen “**Gent op het Spoor**”. **Stations maken de Stad.**

Daarin kan men de historiek lezen van de “IJzeren Weg” in Gent en van al de stations die Gent kent en vooral gekend heeft en nu tot het verleden behoren, inbegrepen de stopplaatsen. Denk maar aan de Zuidstatie, Gent-Oost, Land van Waes, Dampoort (Gent-Eeklo.), Heirnis, Muide, Kanaal van Terneuzen, Rabot, Gentbrugge Noord, Gentbrugge Zuid, Oostakker, St-Denijs-Westrem, Westveld.

Het gaat niet alleen over de stations, maar ook over de zeer levendige stationsbuurten. Wat dit boek bijzonder aantrekkelijk maakt zijn de talrijke prachtige foto's (een 200-tal. Oude Gentenaars zullen met plezier, en ongetwijfeld nostalgie, nu verdwenen gebouwen en stadsgezichten die zij gekend hebben, herontdekken. En aldus tot de vaststelling komen dat hun stad een eeuw geleden een stuk mooier en gezelliger was.

Het boek heeft een formaat van 24 x 28 cm., telt 190 bladzijden en kost €32. Te bekomen in de boekhandel.

Auteurs worden verzocht hun kopij, zo mogelijk, digitaal aan te leveren op g.t.@telenet.be en een outprint te sturen aan het Redactieadres: Groenvinkstraat 2/201 - 9041 Gent.

Wij zouden het op prijs stellen mochten zij er voor zorgen dat deze tekst **IDENTIEK** is **aan de digitaal aangeleverde tekst**. Dus geen correcties/wijzigingen meer uitvoeren nadien.

Het is al verschillende malen voorgekomen dat dit niet het geval was, met als gevolg veel nutteloos tijdverlies.

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van de heer **Willy van Mossevelde**:

Ca. 1934 zijn mijn ouders en ik van Gent naar Kortrijk verhuisd. Enkele maanden later (ik was ong. 5/6 jaar oud) ben ik zwaar ziek geworden. Eten kon ik nauwelijks, met de dag werd ik zwakker. Enkele bezoeken bij Kortrijkse dokters brachten geen aarde aan de dijk. Meer nog, men gaf mij geen overlevingskansen meer.

Op aandringen van onze Gentse familie zijn wij dan uiteindelijk naar Gent afgereisd om aldaar een zekere Professor D. Minne te bezoeken die, voor zover ik mij herinner, in één van de aanpalende straten aan de Recolettenlei in een groot herenhuis woonde (tussen haakjes, vooraleer wij door de dokter werden ontvangen, had ik 2 bananen en 4 mastellen binnengespeeld, zonder dat die er nadien weer uitkwamen). Professor Dr. Minne, in mijn jonge ogen van een respectabele leeftijd, met een bokkebaardje, was volgens de gegevens een eminente specialist in longaandoeningen en zeer bekend in het Gentse en omgeving. Scharrelend in mijn geheugen moet hij ook een kliniek geopend hebben, in de onmiddellijke omgeving van zijn woning (een soort sanatorium veronderstel ik).

Deze dokter heeft mijn leven gered (ik ben er nu 82) en ik wou graag meer vernemen over deze persoon. Ik hoop aan het goede adres beland te zijn. Hartelijk dank bij voorbaat aan deze die mij kunnen inlichten.

Vraag van de heer **Willy Tys** (Thonon - Frankrijk):

“Ik heb een kleine vraag betreffende ELISABETH PAULINE DE GAND (°1737 † 1794), Gravin van LAURANGUAIS, echtgenote van Leon Louis Félicité de BRANCAS laatste overlevende van het geslacht RASSEGEM (-RESSEGEM) onthoofd in 1794 onder de Franse Republiek, verdacht van samenzwering.

Mijn vraag is:

1. Waar werd zij geboren?
2. Wie waren haar vader en moeder?
3. Waar werd ze onthoofd?

Met veel dank op voorhand.

De heer **Frans De Bleecker** zoekt voor vermelding in een boek over “De Geschiedenis van Ledeberg” personen die iets meer zouden weten over “Confrérie La Poule”.

LEDEBERG.

Confrérie "LA POULE 1/4 (100) „

BANQUET
 organisé à l'occasion de la Manifestation de sympathie en
 l'honneur de

 <p>M. D. TOEFFRENT, <small>Conseiller Communal de Genthraep, Confédération du 1/4 (100.)</small></p>	 <p>M. A. LATOUR, <small>Bourgmestre de Ledeborg, Confédération-Empereur du 1/4 (100.)</small></p>
---	--

ORNERATION FLORALE ET MOTIFS DÉCORATIFS DE LA CONFRÉRIE.

INTERMÈDE MUSICAL,

AVEC LE GRANDS CHŌRISTES DE

M.M. A. NORTA, Membre de la Commission Administrative de l'École de
 Musique, Président du « Cercle Choral Edward Blaes. »
C. DAUWE, Baryton, Membre de la Commission Administrative de
 l'École de Musique.
F. LEFÈVRE, Ténor, Membre de la Commission Administrative de
 l'École de Musique.
A. THOFFAES, Compositeur, Directeur de l'École de Musique.
S. DE HUYCK, Professeur à l'École de Musique, Violon solo et
 2e Chef d'Orchestre du Théâtre des Variétés.
E. GARDON, Discor de genre, Administrateur du Bureau de Bien-
 faisance.

Mercredi, 15 Novembre 1911.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De heer **Gilbert Minne** schreef ons het volgende:

Voorstel: Naamgeving op een boogschcut van het Gentse Sint-Pietersstation

Op de Koningin Fabiolalaan, ter hoogte van de geplande kantoortoren en het L-vormig gebouw, was destijds het lokaal van de handboogmaatschappij "Vlijt Gedijdt" gelegen. Dit opschrift prijkt nog vandaag boven de ingangspoort. Bovendien staat de toren, waarin op staande wip werd geschoten, nog altijd recht. Hij is in zeer bedenkelijke staat en verdient opgevaardeerd te

worden.

Als erfgoed en getuige van het landelijke karakter van de vroegere Afsneelaan dient de toren dringend gerestaureerd te worden, opdat hij als baken van ons recent Gents verleden zou kunnen fungeren, liefst met een passende zinvolle invulling. Vanaf de hoogste autoparking ziet men overduidelijk het belang van bedoelde toren in het landschap van ons Gents geheugen.

In het licht van de geplande gebouwen kan de boogschutterstoren echter opnieuw een rol van betekenis spelen. De oude en de nieuwe toren elk als de concrete getuigen van een stukje geschiedenis. De 22 verdiepingen hoge toren zou de toepasselijke naam “De Peerse” kunnen worden toegewezen, terwijl het lagere gebouw omwille van zijn publieke dynamische functie “De Wippe” kan worden genoemd. Twee klinkende namen die origineel zijn en uitstekend refereren naar het plaatselijke erfgoed terwijl het er vandaag nog staat.

Voor de stad Gent is het de gelegenheid om het vroegere landelijke karakter van deze buurt onder de aandacht te brengen. De gemakkelikheden van wel-
eer worden door “De Peerse” en “De Wippe” geactualiseerd in de onmiddellijke nabijheid van concrete getuigen. De twee torens staan omzeggens oog in oog, beide bewust van de sociale rol die hen respectievelijk is en was toebedeeld.

De koningschieting gebeurde op een staande wip, waarop een kleurrijke houten vogel werd gestoken. Oudere Gentenaars hoorde men spreken van “nen perokee”, van het Frans “perroquet”. Hiermee bedoelde men zowel de hoofdvogel als de sprang van een gaaiers, d.i. het ijzeren getakte bovenstuk waarop de gaaien of vogels zijn geplaatst. De gaaien op de hoeken van de horizontale roeden heten kallen of eksters. Andere namen van vogels hier toepasselijk zijn meerkat, roetaard en wuften.

Voor de langgerekte zone tussen het station en de Snepkaai 1,3 km lang, kan de Gentse benaming “perokee”, in de betekenis van getakt bovenstuk op een peerse, worden weerhouden, evenwel in een door onze jeugd geactualiseerde schrijfwijze “De Per-OK”. Handige benaming want ook door anderstaligen op dezelfde manier uitgesproken. De eerste lettergreep verwijst naar “perron”. De tweede lettergreep luistert naar “au quai”. Hiermee komt de N.M.B.S. ook goed weg. Bovendien staat OK voor goede woonkwaliteit en uitgebreide parkeermogelijkheden, gecombineerd met een optimaal verkeersmiddel.

De namen “De Peerse”, “De Wippe” en “De Per-OK” voldoen aan de vereisten: de identiteit van gebouw, buurt en stad versterken en tevens passen in een reeks. Ze vormen samen met het opschrift “Vlijt Gedijdt” en toevoeging met een aantal vogelnamen aan de reeds bestaande Snepkaai, een logische entiteit die ons plaatselijk geheugen opfrissen en tegelijk het sociaal leven alle eer aan doen.

De plaatsnaamgeving in de nabijgelegen Rijsenbergbuurt werd 50 jaar geleden begiftigd met een hele reeks sportnamen. Vandaag kan dit worden aangevuld met enige aandacht te vestigen op termen uit het handboogschieten. Mijn gedacht zullen de handboogschutters van Sint-Sebastiaan niet weigerig staan tegenover huidig voorstel.

Van de heer **Michel Dobbelaere** ontvingen wij volgende brief:

In het tijdschrift Ghendtsche Tijdingen nr. 6 van november - december 2010 staat er op pagina 478 wel een speciale afbeelding 4.

Ten eerste: staan overal kleine cirkeltjes die verwijzen naar een bepaald punt in de straat. Ik vermoed dat men een niveau aangeeft, misschien ten opzichte van het zeeniveau.? Ten tweede: is mijn aandacht getrokken door twee straten die volgens mij verkeerd aangeduid staan (verwisseld van plaats). Waar dat plan dan gehaald is, is mij een vraagteken De twee straten die verwisseld zijn: zijn de panstraat (pannestraat) en de schaliestraat. Dus panstraat = schaliestraat en schaliestraat = pannestraat.

Dan is er nog het artikel over: 'De felle strijd van een Brits peloton om het Gentse noorden' Ik meen mij te herinneren dat er op de Frerrerlaan twee soldaten begraven zijn geweest juist als ge van het Van Beverenplein komt daar waar langs de kant van het Guislain er een open plek komt aan die muur moeten zij doodgeschoten zijn door scherpschutters die in de watertoren zaten en ze zijn daar dan ook begraven. Later moeten ze dan weer ontgraven zijn geweest.

Hier in de IJskelderstraat woont er nog een pool LUCZACK Ryszard die hier ook gevochten heeft en die dan getrouwd is met een vrouw die aan het Neuseplein moet gewoond hebben ten tijde van den oorlog en die nu overleden is. Die Pool heeft dan gewerkt in de fabriek van De Smetstraat, nu het KAHO. Ik denk dat er zo verschillende Polen in Gent blijven hangen zijn.

Ik weet niet of het enig belang heeft maar ik meen mij ook te herinneren dat aan het begin van de Staakskenstraat juist nog op de Brugsevaart er een mitrailleursnest stond, zo een rond stenen geval waar een zware mitrailleur in stond en die bestreek op die manier gans de omgeving van de Brugsevaart.

Uit een brief van Mevrouw **Dina Haes-Carels** noteerden wij de volgende passage:

“Ik heb met de nodige aandacht uw rubriek “Het Kroniekje van een Oude Gentenaar. Vandaag met de N” gelezen. Bij het item “Note petote” ontbrak tot mijn verbazing de slotzin die het rijmpje nochtans zijn bestaansrede geeft.”

Dat is juist, maar zoals bij vele oude Gentse versjes en liedjes kan men niet refereren aan een officiële tekst, want die staat nergens gedrukt. Men is

gebonden aan een orale traditie en de onvermijdelijke vervormingen die daarmee gepaard gaan. Denk maar aan “De Stirkste Man van Gent” met zijn talrijke versies.

Zij noteerde: “Loat da zoete handje moar opegoan”. Bij het laatste woord werd extra druk uitgeoefend, waarop de vuist moest omgedraaid worden en geopend met de palm naar boven. Zij verwijst ook naar “Spelen mijner jeugd” van Lodewijk Lievevrouw-Coopman die daarin de volgende versie geeft:

Note petote.

Een speler houdt in zijn gesloten hand een klein voorwerp: een marbel, een pen, een knop, enz. Hij brengt de hand achter zijn rug en laat het voorwerp enige malen van de ene hand in de andere overgaan, dan steekt hij de handen naar zijn maat uit en vraagt hem te raden in welke hand het zit. Deze raakt dan beurtelings de handen aan, zeggende:

*Note petote,
Waar zit de note?
Hier of daar.
't En is geen waar,
Laat dat zoete-n-handje opengaan.*

De hand die bij het woord dat wordt aangeraakt gaat open. Zit er het verborgen voorwerp in, dan is het voor hem. Zit het er niet in, dan moet hij de tegenwaarde geven.

Ook meisjesspel.

De heer **A.K. Evrard** zond ons “een kleine aanvulling”.

“Bij een opsomming van Van Daele’s toneelstukken in Ghendtsche Tydinghen.

Ik herinner me, vóór de 2e oorlog met mijn grootmoeder o.a. een stuk van Van Daele in de Minard te hebben gezien “Uuzeke” (een aandoenlijke opvoering over een door een rijke lui - jongeman bedrogen volksmeisje uit een “puurtje”, waarbij heel wat zakdoeken bovenkwamen). Er werd dus bij de Van Daele-revue’s niet alleen gelachen, en véél - maar ook soms geweend. Wat ik mij ook herinner is dat er in praktisch ieder stuk “nen hakkellirre” (stotteraarr) of een slechthorende (“duuf as nen hirpel”) voorkwam (waardoor misverstanden zich ophoopten) Tegenwoordig zou het al zo niet meer aanvaard worden met gehandicapten te lachen (hoewel b.v. André Van Duyn en Chris Van den Durpel toch ook durven....)

oudheidkundige kroniek

Op 3 Augustus 1923 schreef Alfons Van Werveke een kroniekje in de “Gazet van Gent” over Wellington te Gent.

Arthur Wellesley, derde zoon van den graaf van Mornigton, werd geboren te Dublin 1 Mei 1769. Hij stierf op zijn buitenverblijf Walmer Castle bij Dover, op 14 October 1852.

Weinig menschen zijn met eerbewijzen overladen geweest als de held van Waterloo. Na de overwinning te Talavera de la Reyna op de Fransche legers (28 Juli 1809), kreeg hij den titel van baron Douro van Wellesley, van burggraaf Wellington van Talavera en van markies van Vineiro; aanvang 1812 schonk men hem 100.000 pond sterling; 3 October 1812 werd hij tot markies van Wellington verheven en kreeg daarbij een nieuw geschenk van 100.000 pond sterling, na den zege van Vitoria (21 Juli 1813) vereerde men hem met den titel van hertog van Vitoria. De val van Napoleon was een gelegenheid om hem hertog van Wellington te maken en markies van Douro en hem een geschenk van 400.000 pond sterling aan te bieden. Na den slag van Waterloo, waarbij de legers van Engeland, Hannover, de Nederlanden en Brunswijk aanvoerde (18 Juni 1815), verhief de koning van de Nederlanden hem tot prins van Waterloo met een erfelijke rente. België betaalt alzoo nog jaarlijks een som van 80.637,50 frank aan den afstammeling van den generaal, den huidige prins van Waterloo).

Men heeft aan Wellington gedurende zijn leven een standbeeld opgericht in verschillende steden van Engeland. De dagbladen van het Heilig Verbond uit het eerste derde van de XIXe eeuw spreken van hem als van een halven god. Zij verhalen al wat hij doet, zooals dit gebeurt voor de voornaamste vorsten van Europa. Later, als die geestdrift wat gekoeld was en dat het schrikbeeld van Napoleon niet meer als een spook verscheen in de huisgezinnen, welke een zoon hadden moeten offeren aan den Corsikaan, dan kon men Wellington met de noodige kalmte gaan beoordeelen. Het is wel der moeite waard na te gaan wat men zooal van den held van Waterloo heeft gezegd, maar men mag niet vergeten, dat de beoordeelingen niet altijd met de vereischte onpartijdigheid zijn uitgebracht. Ziehier, uit den hoop, wat er twee schrijvers hebben van gezegd.

Eerst een Franschman: “Geen eerbewijzen hebben ontbroken aan den man,

die alle geluk heeft gehad en die, bij werkelijke verdienste, alles buitengewoon gunstig is medegevallen. Er kan op verre na geen spraak zijn van hem op denzelfden rang te stellen als Napoleon, dien hij overwonnen heeft. “Een Duitscher heeft van Wellington gezegd: “Zich onderscheidende noch door een buitengewoon genie, noch door stoute gedachten, bezat hij evenwel een scherp verstand, een stalen wil, een onverstoorbare kalmte en een omwrikbaar plichtsgevoel”.

De Gentsche dagbladen hadden dikwijls de gelegenheid te spreken van Wellington, die meermaals binnen onze muren kwam. In zijn hoedanigheid van Engelsch gevormde nam hij deel aan het congres van Weenen, als hij de ontschepping van Napoleon op den Franschen bodem vernam (Maart 1815). Hij teekende het buiten de wet stellen van Bonaparte en het verbondstractaat en spoedde zich naar Brussel, waar hij 6 April het bevel over de verbonden legers in handen nam.

Men weet, dat Lodewijk XVIII Parijs had verlaten en naar Gent was gevlucht, van waar hij gemakkelijk Engeland kon bereiken, als de zaken een slechten keer namen. De koning van Frankrijk had zich gevestigd in het prachtig hotel d’Hane de Steenhuize in de Veldstraat. Vrijdag 8 April, kwam Wellington den vorst bezoeken. ‘s Voormiddags nam hij zijn intrek in het hotel Clemmen, rechtover ‘s konings verblijf, thans door Mevrouw de Wwe Eug. Vander Haeghen bewoond. Door den vorst ontvangen, deelde hij dezen geruststellende tijdingen mede en had onmiddellijk daarna een bespreking met den hertog van Feltre, minister van oorlog van Frankrijk. Vervolgens nam hij het middagmaal met den koning. ‘s Avonds had hij met den minister een nieuw onderhoud, dat tot laat in den nacht duurde. ‘s Anderdaags morgens keerde hij naar Brussel terug. 16 April weer een bezoek aan Gent om de versterkingswerken in oogenschouw te nemen en terugkeer naar Brussel denzelfden dag. Weer een vluchtig bezoek den 20 April en terug naar de hoofdstad. 6 Mei verschijnt de generaal hier weer en blijft tot ‘s anderdaags om het Engelsch leger alhier in oogenschouw te nemen op Sint-Pietersplein en nog eens de versterkingswerken na te zien. 31 Mei komt Wellington terug om een bezoek te brengen aan de hertogin van Angoulême en het middagmaal te nemen met den koning; ‘s namiddags keert hij terug naar Brussel, waar hij noodig is voor de belangen van het leger.

Na den slag van Waterloo (18 Juni 1815) was de generaal gelast met het opperbevel van de verbonden legers, die Frankrijk bezetteden. ‘t Is dank aan hem, dat wij dan weer in ‘t bezit zijn geraakt van een gedeelte der schilderijen (honderd van de twee honderd zeventig), hier te lande weggenomen gedurende de Fransche overheersing. Van tijd tot tijd verscheen Wellington in ons land.

3 Augustus 1817 kwam hij te Gent ter gelegenheid van de tentoonstelling van

Schoonen Kunsten, toen Repelaer van Driel, minister van Onderwijs, de prins van Gaver, groot-maarschalk van koning Willem I, de graaf van Hogendorp, de schilders David, Odevaere, Paelinck, Van Bree, enz. hier ook vertoefden.

21 Mei kwam de generaal van Brussel langs Gent over om de versterkingswerken van Oudenaarde, Doornik, Bergen, enz. in oogenschouw te nemen. Hij keerde te Gent weer en vernachtte in het Posthotel om 's anderdaags de werken van het Spanjaardskasteel na te zien en het kabinet van schilderijen te bezoeken van de heer Schamp, in de Veldstraat, waar nu het huis Caron en de Innovation gevestigd zijn.

In Augustus 1817 spande Wellington een proces voor laster in tegen den uitgever van het Gentsch "Journal van Oost- en West-Vlaanderen" die, in zijn nummer van 14 Juni, had geschreven: "Men verzekert, dat den heer Dubuc, de volksplantinge waarvan hij intendant is (de Martinique) zeer wel bestierende ten voordeele van een vreemd gouvernement, lord Wellington begeert heeft hem in zijne plaetse behouden te zien. Daar is niets meer noodig om hem voor altijd in zijne eerlijke bedieningen te laeten."

De rechtbank wees de vraag van den generaal af en veroordeelde hem tot de kosten. Wellington, hardnekkig in het gerecht als in den krijg, ging in beroep voor het hof te Brussel. Het beroep onontvankelijk verklaard zijnde, ging de generaal in verbreking. Het hooge gerechtshof stelde het beroepshof in het ongelijk, vernietigde het vonnis ten gunste van den uitgever en, in gevolge een besluit van de koning, beval, dat de grond der zaak voor het hof zou bepleit worden. De uitgever werd veroordeeld tot één maand gevangenis, vijf jaar berooving van zijne burgerrechten, 25 gulden boete en de kosten van de twee aanleggen; het vonnis mocht op 500 afdrukken ten koste van den uitgever aangeplakt worden op zulke plaatsen van het land waar het Wellington begeerde. We moeten er bijvoegen, dat dezelfde uitgever 12 Juni veroordeeld was geweest om een lied te hebben afgedrukt met smadelijke zinnen voor graaf de Thiennes, minister van koning Willem I.

De personen van zekeren ouderdom hebben de citadel gezien tusschen de Kortrijksche en de Heuvelpoort, thans vervangen door het Park. De eerste steen ervan werd gelegd 15 April 1823. Reeds 10 Augustus 1831 was Wellington de plaats komen in oogenschouw nemen, waar men de citadel wilde bouwen. 22 Augustus 1823 keerde hij terug om de werken te zien en 3 Augustus 1825 was hij te Gent weer met hetzelfde doel, Herinneren wij hier, dat het opschrift van de poort der kazerne van de citadel, die nog bestaat, herinnert aan den vermaarden slag, door Wellington gewonnen: Niemand zal mij ongestraft aanraken. Gebouwd het elfde jaar na den slag van Waterloo (1826).

A. Van Werveke

DIT BESTAAT NIET MEER

Militair hospitaal.
Foto's genomen op 17 Maart 1963.